

Григорій Гончарук

МЕМУАРИ ПРОФЕСОРА

Книга четверта

ВИПРОБОВУВАННЯ ПОСАДОЮ

Одеса
«Астропринт»
2016

УДК 821.161.2(477)-3
ББК 84(4Ук)7-4
Г657

Гончарук Г.

Г657 Мемуари професора. Кн. 4. Випробовування посадою / Григорій Гончарук. — Одеса : Астропринт, 2016. — 152 с.
ISBN 978–966–927–214–0

У книзі мова йде про наступні п'ять років праці автора в Одеському політехнічному інституті (тепер — Одеський національний політехнічний університет); про його успішну діяльність на посаді завідувача кафедри; про осудження атак московської преси на ректора Костянтина Івановича Заблонського; про неприйняття корупційної пропозиції начальника; про захист докторської дисертації, про власні навчальні методи; про діяльність в Кабульському університеті (Афганістан); про відчайдушні і катастрофічні спроби реформувати Комуністичну партію.

УДК 821.161.2(477)-3
ББК 84(4Ук)7-4

ISBN 978–966–927–214–0

© Гончарук Г., 2016

ЗМІСТ

Пролог	4
Завідувач кафедри, хто ти?	6
Опозиція	23
Вершина висотою в десять років	32
Мало бути грамотним	37
Мої методи	43
Переможець соціалістичного змагання	67
Три удари по Заблонському	77
Дивний ректор	81
Афганістан, прости	84
Крах ілюзій	114
Епілог	147

ПРОЛОГ

У попередніх моїх книгах йшлося про важливість історико-літературного жанру мемуаристики з викладанням спогадів, що ґрунтуються переважно на документах. На відміну від сухих, звітно-парадних історій, згадки про минуле неначе вдихають в постать душу, занурюють читача у вир емоцій персонажів і допомагають уявити повноцінну людину, яка не тільки мовчки працювала на результат, а мала свій світ почуттів, переживань, радощів і суму.

Третя книга мемуарів присвячена праці в Одеському національному політехнічному університеті з 1970 по 1982 рік. І цей період, і наступний, що освітлюються у даній книзі, як і роки майже 100-річної історії ОНПУ, так чи інакше знайшов місце у книгах «История Одесского политехнического в очерках» та «История Одесского политехнического в очерках 1918–2003»¹, що побачили світ у зв'язку відповідно з 80- та 85-річчям найстарішого на Півдні України вищого технічного закладу. Ці книги, передусім, дають читачу інформацію про відомі наукові і педагогічні постаті, що пов'язали своє життя з університетом. Мені, історик, не слід аналізувати достоїнства і недоліки книг. Того вимагає професійна етика. Професіонал не вправі давати оцінку непрофесіоналам. Книгу писали, так би мовити, технократи, редактор — головний технократ, редакційна рада складається з того самого головного технократа і технократами нижче. Уже на звороті титульного листа бачимо: редактор — на першому місці, редакційна рада — на другому, а автори — на останньому. Так авторам і треба, щоб пам'ятали, хто в ОНПУ ректор і хто проректор.

¹ История Одесского политехнического в очерках / Ю. С. Денисов, В. М. Бондарь. — Одесса: Астропринт, 2000. — 444 с.

История Одесского политехнического в очерках 1918–2003 / Ю. С. Денисов, В. М. Бондарь. — Одесса: Астропринт, 2003. — 656 с.

Про редакторську якість книги теж не стану писати. Достатньо сказати, що із низки персонажів власних нарисів читач ніколи не дізнається про дату їх народження. Тільки про рік. І тим більше не знайде не те що дат, але і років смерті. Зате переконається, що у всій 100-літній історії ОНПУ найдостойнішим виявився сам редактор. Йому відведена найбільша кількість сторінок.

Такі великі за обсягом книги не мають жодного документального джерела. Зате у списку використаної літератури — машинописний текст сумнівного змісту. Тож не випадково до авторів і, відповідно, очільників були претензії з боку В. І. Голованя щодо плагіату. Вдамося до одеського гумору: «Чому обурюється Головань? Він що, не розуміє, що бездокументальна історія приречена на плагіат?» Вже не кажучи про те, що живі персонажі, у тому числі і автор цих рядків, самі писали про себе так звані нариси. А редактор у поті чола виконував титанічний труд — викреслював дати народження. А навіть вони авторитетам? Нехай про свій день народження знають пересічні громадяни. Тож краще було б назвати ці книги «Історія Одеського політехнічного в обрізних біографіях».

А чи можливо говорити про об'єктивність видання як головного принципу досліджень, якщо для нарису про редактора відведено чотири сторінки, а про його єдиного конкурента-фіналіста на виборах, ректора ОПІ у 1987 році — жодної сторінки? Зате особа надто приближена до ректора-редактора, й не маючи відповідного наукового ступеня, не тільки займала посаду професора, а навіть мала своїх аспірантів і, зрозуміло, свої сторінки в книзі. Зміст книги зафарбований, залакований, покритий глянцем. Драматичні події в політехнічному ретельно обходяться. Наприклад, рокові виступи московських газет проти ректора Костянтина Івановича Заблонського навіть не згадуються.

Незважаючи на те, що серед численних нарисів, присвячених переважно, скажімо так, науковій еліті університету, і жодного нема про видатних студентів, завершимо оцінку названого видання не сумним акордом, а на мажорній ноті. Книга несе значний інформаційний заряд про наукові успіхи наших вчених і здійснить добру службу при написанні наукової історії всього колективу університету, а не окремим особам, які так і залишаться в історії ОНПУ, неначе роботи, без дня народження і дати смерті.

ЗАВДУВАЧ КАФЕДРИ, ХТО ТИ?

26 жовтня 1982 року наказом ректора Костянтина Заблонського мене було призначено тимчасово виконуючим обов'язки завідувача кафедри. До постійної цієї посади належало пройти конкурс, затвердження на бюро райкому, міськкому, обкому партії і Секретаріату ЦК Компартії України. У зв'язку з тим, що я, відверто кажучи, не бачив ні достойного конкурента, ні перешкод для ухвали в партійних інстанціях, став замислюватись над існуючими стандартами, опановуючи посаду завідувача, і чи задовольнять вони мене. Ясно було одне: не хочу бути схожим ні на одного з трьох моїх завідувачів як в університеті ім. І. І. Мечникова, так і в політехнічному інституті. Навіть придумав для себе формулу: я, як пролетаріат, що пізнав жахи експлуатації, нікому її не бажаю. Ті численні завідувачі інших кафедр, яких я знав, теж не могли бути прикладом для наслідування. Посада завідувача кафедри складна. Вона і адміністративна, і навчальна, і науково-дослідницька, і виховна, і організаторська. Успіх керівника залежить від складності завдань, що стоять перед колективом, кадрового потенціалу, здатного вирішувати ці задачі, і власне завідувача, спроможного очолити колектив у намаганнях вирішувати завдання.

Завдання кафедри відомі: забезпечити навчальний процес — читання лекцій, керування семінарськими заняттями, консультації, іспити. Але все мусить бути професійно, не формально, не «спустя рукава».

Кадри. Більшовицьке гасло 30-х років, часів реконструкції народного господарства «Кадри вирішують все» ніколи не втрачав своєї актуальності. Кадри — категорія складна, філософська, емоційна. Особливо серед науковців. Ця особливість закладена у характері праці: наукова тема тільки його, методи дослідження тільки його. У кінцевому рахунку науковець неначе держава зі своєю внутрішньою і зовнішньою політикою. Названі фактори формують

поведінку таких людей: незручність, неспіддатливість у керівництві ними. Як кажуть у народі, кожен очікує, що до нього під'їдуть на його козі. Про кадри кафедри трохи згодом. А зараз про керівника. Тобто про себе. Про мій потенціал частково можна уявити з протоколу засідання кафедри і подання ректора у зв'язку з обранням мене на посаду завідувача за конкурсом і затвердження у партійних інстанціях. Ці документи знаходяться у моїй особовій справі у відділі кадрів.

Вчена рада політехнічного університету обрала мене, здається, одногосло на посаду завідувача кафедри. Це відбулося 18 грудня 1982 року. Незабаром, точніше, 22 грудня вийшов наказ ректора про переведення мене на посаду завідувача кафедри у зв'язку з обранням по конкурсу. Очевидно, у кожного починаючого завідувача кафедри раніше чи пізніше постає питання, яку стратегію і тактику обрати у своїй нелегкій долі керування науково-педагогічним колективом? Не просте за професійною діяльністю. А в моєму випадку надто складне за своєю невідповідністю існуючим вимогам до вишівських кафедральних колективів. Те, про що дізнався читач з запропонованих документів, не відповідало нормальній кадровій ситуації. Достатньо сказати, що трохи менше половини викладачів і всі лаборанти на чолі з завідувачем методичного кабінету не з'явилися на відмічене засідання. А ті, що виступали, скоріше висловлювали підтримку керівництву інституту, що рекомендувало мене, ніж бажали мені успіхів у новому статусі. Достатньо сказати, що партгрупорг доцент Зоя Власівна Сергеева промовчала. І це незважаючи на те, що партком підтримав мою кандидатуру. З чого розпочати готувати колектив до вирішення нагальних проблем для мене не становило загадки. Звичайно, з посилення кадрового складу. Це надзадача. Вона торкалась долі більшості членів кафедри. Зачіпляла декого суттєво — матеріальні, моральні інтереси, психологічний комфорт. Надзадача ясна, зрозуміла. А шляхи її досягнення важкі, ризиковані, небезпечні. Тут мужності, сміливості мало. Потрібне мистецтво. Не просто мистецтво, а мистецтво доцільності і можливостей. Початок вимальювався зрозумілий і категоричний. Потрібна принципова розмова з колективом про покращення всіх видів діяльності без залякування і категоричних вимог. Час вимагав місячної паузи у проголошенні програми роботи завідувача і колективу. Наступила екзаменаційна зимова сесія, з одного боку, а з іншого, — затвердження моєї кандидатури у всіх партійних інстанціях

Министерство высшего и среднего
специального образования УССР
Одесский политехнический институт
Кафедра истории КПСС

П Р О Т О К О Л
заседания кафедры
29 ноября 1982 г.
г. Одесса

№ 7

ПРИСУТСТВОВАЛИ: проректор института Ю.С.Денисов, зав.отделом общественных наук Т.А.Овчаренко, доценты Г.Д.Афиногенов, Г.И.Гончарук, Э.В.Сергеева, В.Г.Хохлов, Н.И.Юлин; ст.преподаватели Г.С.Глебова, Г.Н.Кравчук, Р.М.Кудрявина, Н.Т.Малуха, В.Г.Мирошниченко, И.Н.Харченко; ассистенты В.Н.Божко, Т.В.Ильяш, Н.И.Московой, В.Г.Яшников, В.П.Кухарчик.

Повестка дня:

I. Рекомендация доцента Гончарука Г.И. на должность заведующего кафедрой истории КПСС.

I. СЛУШАЛИ: информацию проректора института Ю.С.Денисова. Он сказал, что в институте идет работа по обеспечению руководства кафедр кадрами высшей квалификации. Встал вопрос и о заведующем кафедрой истории КПСС.

Доцент Афиногенов Г.Д. возглавлял несколько лет кафедру, немало сделал для ее успешной работы. При его активном участии кафедра укомплектована подготовленными преподавателями, несколько человек успешно защитили кандидатские диссертации. Кафедра показывает пример в использовании ТСО, является ведущей в работе с иностранными студентами, готовит много научных студенческих работ на конкурсы. В эти и другие достижения вложен труд всего коллектива под руководством Г.Д.Афиногенова.

Но требования к кафедре и уровню руководства ею растут. Необходимо поэтому, чтобы во главе кафедры был руководитель, обладающий большими энергией и силами, имеющий более высокую научную подготовку.

Ректорат по согласованию с партийными органами рекомендует на должность заведующего кафедрой доцента Гончарука Г.И. Он - вос-

питанник вашего коллектива, тов. Афиногенова Г.Д., *завершил* работу над докторской диссертацией. Уверены, что тов. Гончарук с честью справится с руководством кафедры и защитой диссертации, сумеет сохранить и развить в коллективе дух взаимопонимания, товарищества, доброжелательности, сделает все, чтобы качество работы кафедры соответствовало возросшим в современных условиях задачам, поставленным партией перед преподавателями общественных наук.

ВСТУПИЛИ:

Ст. преподаватель Мигошниченко В.Г. сказал, что считает кандидатуру т. Гончарука Г.И. на должность заведующего кафедрой лучшей. Это молодой, энергичный работник. Инициативы у него, хоть отбавляй. Стоит на пороге защиты докторской диссертации. Думаю, что успешно возьмется за научную работу, которая на кафедре сейчас отстает. Это положительно скажется на разработке запланированной монографии.

Тов. Гончарук Г.И. настойчив. Ему присуща партийная принципиальность. Он много полезного сделает при опоре на коллектив, его мнение. На кафедре должен укрепиться партийный дух.

Поддерживая рекомендацию тов. Гончарука Г.И. на должность заведующего кафедрой. Одновременно предлагаю просить ректорат возложить на тов. Гончарука Г.И. исполнение обязанностей зав. кафедрой.

Ассистент Яшиков В.Г. сказал, что знает тов. Гончарука Г.И. десять лет. Он отличается целеустремленностью в работе, принципиальностью в решении вопросов. Всегда доводит дело до конца, как было в издании сборника научных статей. Помогает товарищам. На кафедре явился пионером создания групп качества. Об их опыте работы рассказал сослуживцам, а также на ряде конференций и в печати. Это поднимает авторитет кафедры.

Тов. Гончарук Г.И. несомненно справится с заведыванием кафедрой. В этом ему должен помочь и наш коллектив. Надо развивать все лучшее, что есть на кафедре, постоянно и активно вносить в работу дух партийности, взаимопонимания, не допускать унижения и оскорбления людей. Тов. Гончарук может сделать много хорошего для укрепления коллектива. А дружному коллективу все под силу. Надо чтобы тов. Гончарук уже сейчас приступил к выполнению обязанностей зав. кафедрой.

Ассистент Ильяш Т.В. поблагодарила тов. Афиногенова Г.Д. за работу зав. кафедрой. Он укомплектовал кафедру. Она стала единым коллективом.

Тов. Гончарук сейчас выше всех на кафедре в науке, в методике преподавания. Есть у него и такое качество как доброта. Уверена, что он справится с работой в должности заведующего кафедрой.

Ст. преподаватель Глебова Г.С. сказала, что знает тов. Гончарука Г.И. с тех пор, когда еще работала в комсомоле. Он участвовал во многих конференциях и других мероприятиях. Уже тогда проявились в нем черты ученого, раскрывалась личность одаренного человека. Большим уважением тов. Гончарук Г.И. пользуется на МТФ. Там высок авторитет кафедры истории КПСС. И немалую роль в этом сыграла работа там тов. Гончарука Г.И.

Тов. Гончарук увлечен наукой, постоянно работает над собой, хорошо знает литературу, владеет методикой преподавания.

На кафедре за последние годы сделано немало хорошего. Это заслуга всего коллектива и его руководителя тов. Афиногенова Г.Д. Надеюсь, что тов. Гончарук будет продолжать и приумножать добрые традиции, поднимет работу на более высокий уровень. Мы в этом ему будем активно помогать.

Ст. преподаватель Кудрявина Р.М. отметила, что в тов. Гончаруке Г.И. ей нравится то, что он правильно воспринимает замечания в свой адрес, выслушивает мнения. И сам всегда охотно дает дельные советы. Желаю ему успехов в руководстве кафедрой. Никогда не надо противопоставлять себя коллективу, нужно чутко прислушиваться к его мнению, опираться на людей. Это умеет тов. Гончарук Г.И. Он доброжелателен к товарищам, правду говорит в глаза. Таким и должен быть руководитель.

Доцент Юлин Н.И. поддержал рекомендацию тов. Гончарука Г.И. на должность зав. кафедрой и предложение о целесообразности исполнения им обязанностей заведующего кафедрой уже до избрания на должность. Тов. Юлин охарактеризовал Г.И. Гончарука как умеющего находить общий язык с преподавателями, не допускать групповщины и противопоставления одного человека другому. Он критически оценивает не только других, но и себя. Это проявилось, в частности, в его отношении ко многим замечаниям, сделанным товарищами по диссертации. Он правильно их воспринял и учел.

Тов. Гончарук Г.И. обладает высокой трудоспособностью и научной квалификацией. Ему предстоит улучшить на кафедре научную и методическую работу. Нужно, чтобы с добротой сочетались принципиальность и требовательность. С нашей помощью тов. Гончарук Г.И. сделает кафедру работоспособнее и лучше.

Ассистент Московой Н.И. сказал, что разделяет высказанные товарищами мнения о тов. Гончаруке Г.И.

Хотелось бы, чтобы его трудолюбие и работоспособность наилучшим образом сказались в деятельности кафедры. Надо обратить внимание на дальнейшее повышение качественного состава преподавателей. Тт. Хохлов В.Г., Сергеева З.В. вполне могут взяться за подготовку докторских диссертаций, а тов. Божко Д.Н. - кандидатской. К методической работе нужно привлекать, прежде всего, преподавателей с учеными степенями. Кафедре предстоит многое сделать, и тов. Гончаруку следует сохранить, упрочить и улучшить моральный климат в коллективе.

Ст. преподаватель Кравчук Г.Н. отметил, что тов. Гончарук правильно ведет себя даже в самых острых ситуациях, исходит из интересов дела. Энергичный работник, хорошо подготовлен, у него проявляется научная одаренность. Имеет большое количество публикаций. В том положительном, что сделано кафедрой в области научной деятельности, заслуга тов. Гончарука. Много он сделал по применению ТСО. Следует отметить и такие качества Гончарука, как товарищество, настойчивость, смелость в постановке и решении тех или иных вопросов. При постоянной опоре на коллектив тов. Гончарук успешно выполнит задачи по руководству кафедрой.

Поддерживаю предложение о рекомендации тов. Гончарука Г.И. на должность зав. кафедрой. Считаю, что его для пользы дела надо сразу же поставить во главе кафедры.

Доцент Афиногенов А.Д. сказал, что поддерживает оценку, которую товарищи дали тов. Гончаруку Г.И. Мною давно было выдвинуто предложение о выдвижении его заведующим кафедрой. На этой кандидатуре я настаивал в ректорате и партийных органах. Мы помогали тов. Гончаруку в работе над докторской диссертацией, и он подготовил научный труд к защите. Теперь мы рекомендуем его на должность заведующего кафедрой. Сегодняшнее обсуждение показывает, что это наша общая кандидатура. Это свидетельствует о сплоченности и единстве нашего коллектива. Конечно, в нашей деятельности были и есть недостатки. Один из них - отставание в научной работе. Я не могу много дать на этом участке. Тов. Гончарук Г.И. способен двинуть эту работу.

Безусловно, критика должна быть честной и справедливой. Но нужно при этом учитывать особенности коллектива, характер и черты каждого человека, быть, так сказать, дипломатом. Важно опираться на коллектив, на партийную организацию кафедры. Мы поможем тов. Гончаруку в работе. Поддерживаю предложение о рекомендации его на должность зав. кафедрой.

Доцент Гончарук Г.И. сказал, что услышал сегодня много до-

рых слов о себе, а самое главное то, что ждут от меня товарищи. Если мне будет доверено возглавить кафедру, считаю себя, образно говоря, мобилизованным на действительную службу.

На сегодняшнем заседании мне на многое открыли глаза. И я очень благодарен товарищам. Понимаю, что они своими оценками выдали мне солидный аванс. Сделаю все, чтобы оправдать эти надежды.

Выражаю сердечную благодарность за доверие ректорату и партийным органам.

Рассчитываю на активную помощь коллектива по работе. Вместе, сообща мы решим стоящие перед кафедрой задачи.

Проректор Денисов Ю.С. отметил, что ректорат считал ~~необходимым~~ необходимым иметь во главе кафедры воспитанника своего коллектива. Сейчас у нас есть такой человек. Тов. Гончарук Г.И. закончил подготовку докторской диссертации и способен руководить кафедрой. Эта должность возлагает на него большую ответственность. Он должен теперь сполна отдать долг коллективу, который помогал ему в подготовке диссертации. Еще раз подчеркиваю, необходимо сохранить все лучшее, что есть на кафедре, утверждать дух требовательности, доброжелательности, товарищества, держать коллектив в творческом напряжении и монолитном единстве.

ПОСТАНОВИЛИ:

1. Учитывая, что Гончарук Г.И. имеет базовое образование, высокую теоретическую и методическую подготовку, успешно завершил работу над диссертацией, приобрел большой опыт преподавателя истории КПСС в высшем учебном заведении, обладает качествами организатора, ходатайствовать перед Советом института об избрании доцента Гончарука Григория Ивановича на вакантную должность заведующего кафедрой истории КПСС.

2. Принять предложенное заключение на тов. Гончарука Г.И.

3. Просить ректорат до избрания тов. Гончарука на эту должность возложить на него исполнение обязанностей заведующего кафедрой истории КПСС.

Голосовали: за - 15, против - нет, воздержались - нет.

Председатель

Г.Д.Афиногенов

Секретарь

В.В.Скачков

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

кафедры истории КПСС по кандидатуре тов. ГОНЧАРУКА Григория Ивановича на замещение вакантной должности заведующего кафедрой истории КПСС по объявленному 6 октября 1982 г. конкурсу.

Тов. ГОНЧАРУК Г.И. работает на кафедре истории КПСС с 1977 г. на должности доцента. До этого работал на кафедре научного коммунизма. В 1980-82 гг. был старшим научным сотрудником. Успешно завершил работу над докторской диссертацией по теме "Деятельность Коммунистической партии по идейно-политическому воспитанию молодежи в период строительства социализма".

Подготовленный, опытный преподаватель, умелый методист. Его лекции и семинарские занятия отличаются высоким теоретическим и методическим уровнем. Внедряет передовой опыт в практику, творчески подходит к обучению и воспитанию студенческой молодежи. В работе проявляет инициативу, настойчивость, умеет довести дело до конца, обладает необходимыми качествами организатора.

Большое внимание уделяет научным исследованиям. Опубликовал монографию "Партийное руководство идейно-политическим воспитанием молодежи в период строительства социализма" и около 40 статей в журналах и научных сборниках. Участвовал более чем в 20 международных, всесоюзных, республиканских и региональных научных конференциях.

Активен в общественной жизни. Добросовестно выполняет поручения партийных органов, общества "Знание", постоянно выступает перед трудящимися города.

На заседании кафедры тов. ГОНЧАРУКУ Г.И. рекомендовано обратить особое внимание на организацию коллективных научных исследований членов кафедры, укрепление единства коллектива и улучшение

2.

ние в нем морального климата доброжелательности, товарищества, взаимной требовательности и принципиальности.

Вывод: кафедра истории КПСС своим решением от 29 ноября 1982 года рекомендует ученому Совету ОПИ избрать тов. ГОНЧАРУКА Г.И. на вакантную должность заведующего кафедрой истории КПСС.

Проректор

Ю.С.Денисов

Секретарь кафедры

В.В.Скачков

29 ноября 1982 г.

131

Х А Р А К Т Е Р И С Т И К А

доцента кафедры истории КПСС Одесского ордена
Трудового Красного Знамени политехнического института
ГОНЧАРУКА Григория Ивановича.

Тов. Гончарук Г.И. 1937 года рождения, украинец, член КПСС с 1962 года, образование - окончил исторический факультет Одесского государственного университета им.Мечникова в 1967 году. Работает в институте с ноября 1970 года старшим преподавателем, с марта 1971 года - доцентом. Читает лекции и проводит семинарские занятия на высоком идейно-теоретическом и методическом уровне, умело использует на занятиях технические средства обучения. Квалифицированно пропагандирует марксистско-ленинскую теорию и политику партии.

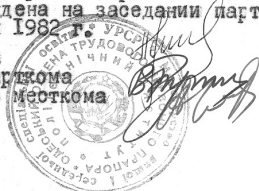
Тов. Гончарук Г.И. с 1 сентября 1980 года по 1 сентября 1982 года находился в должности старшего научного сотрудника для завершения докторской диссертации "Деятельность Коммунистической партии по идейно-политическому воспитанию молодежи в период строительства социализма". Результаты исследований опубликованы в монографии "Партийное руководство идейно-политическим воспитанием молодежи в период строительства социализма", в брошюрах и статьях(около 40). Принимал участие и выступал на международных научно-теоретических конференциях в 1974 г. в Варне, в 1977 и 1978 годах в Москве, на семи всесоюзных, шести республиканских и шести междузвонских научных конференциях. Подготовил к публикации вторую монографию "Комсомольское политическое просвещение". Работая заместителем заведующего кафедрой по науке, проявил себя умелым организатором научной деятельности на кафедре. Принимал активное участие в общественно-политической работе. Пять лет работал деканом молодежного городского университета лекторского мастерства, ректором университета общественных профессий, руководителем идеологической комиссии партийного бюро механико-технологического факультета, руководителем семинара пропагандистов института по курсу "Актуальные проблемы идеологической работы КПСС". Является членом совета народных университетов Одесской области, членом методической комиссии по распространению политических знаний среди молодежи области и нештатным лектором Приморского районного комитета Коммунистической партии Украины, активно пропагандирует материалы XXVI съезда КПСС. Опубликовал в периодической печати около 50 статей по проблемам коммунистического воспитания молодежи.

Тов. Гончарук Г.И. морально устойчив, дисциплинирован, инициативен. Пользуется авторитетом у преподавателей и студентов. За активное участие в коммунистическом воспитании молодежи был награжден знаком "Победитель социалистического соревнования за 1978 год", грамотой ЦК ЛКСМ Украины.

Характеристика выдана в связи с рекомендацией на избрание заведующим кафедрой истории КПСС ОПИ.

Утверждена на заседании партийного комитета, протокол № 45 от 18 октября 1982 г.

Врио ректора
Секретарь парткома
Председатель месткома

Г.Д.Григорьян
Е.Н.Самков
Ю.И.Андрианов

аж до секретаріату ЦК Компартії України. Коли студенти пішли на канікули, мною було вивішено оголошення про засідання кафедри з головним питанням: «Завдання кафедри в навчально-методичній, науковій і виховній роботі у другому семестрі 1982–1983 навчального року». Таке питання і актуальне по суті, і доречне у часі.

Свою доповідь я розпочав з того, що колектив кафедри раніше справлявся зі своїми обов'язками. Але час не стоїть на місці, вимоги зростають. Партія ставить нові завдання. І, як правильно висловлювались члени кафедри на минулому засіданні, слід шукати нові резерви для покращення стану у всіх видах діяльності.

У навчально-методичній. Підготувати тексти лекцій з кожної теми програми навчальної дисципліни. Ті тексти, що є на кафедрі, — застаріли. Вони страждають суттєвим недоліком: переписані з московських підручників і не мають зв'язків ні з життям республіки, ні з найбільшою в області партійною організацією нашого політехнічного інституту. Найважливіший принцип виховання — зв'язок навчання і практики, теорії і життя у текстах відсутній. Кожен викладач, що читає лекційний курс, мусить підготувати тексти лекцій за облюбованою ним темою з існуючих норм академічних годин. 22 сторінки машинописного тексту дорівнює 50 годинам академічного навантаження. Асистенти, які не читають лекції, а керують семінарами, повинні писати сценарії семінарських занять з таких самих розрахунків.

Вважаю за неприпустиме становище, коли студенти неспроможні підготувати реферати з причини недостатньої кількості першоджерел. Завідувачу кафедри разом з завідувачем методичного кабінету негайно розпочати комплектування кабінету відповідною літературою з таким розрахунком, щоб кожний студент мав можливість без черги отримати свій примірник першоджерела. Наш кабінет розрахований на 50 посадочних місць. Наша бібліотека погодилась впродовж першого семестру не тільки забезпечити кафедру творами класиків марксизму-ленінізму і виданням КПРС в резолюціях з'їздів і пленумів ЦК по 50 комплектів, а навіть забезпечити наш методичний кабінет необхідною енциклопедичною, довідковою, словниковою літературою в кількості 10 000 примірників, як цього вимагає Міністерство вищої і середньої спеціальної освіти.

Навчальні заклади країни приступили до підготовки навчально-методичних комплексів дисциплін (УМКД). На нашій кафедрі навіть не знають, що це за явище. Робота серйозна, працевитрат-

на, але незворотна. Кожний член кафедри отримає певне завдання щодо підготовки чи то конкретного документа, чи методичних порад, вказівок.

А ще маємо використати потужний арсенал навчальних кінофільмів, що їх підготовлено Міністерством вищої і середньої спеціальної освіти СРСР. Мною вже зроблена заява і маємо певні домовленості з Управлінням суспільних наук згаданого міністерства на постачання кінофільмів до кожної теми нашої дисципліни. Кімната № 304 відводиться виключно для технічних засобів навчання. Необхідна апаратура теж замовлена.

На кафедрі більше половини викладачів не мають наукових ступенів. А це означає, що грубо порушується принцип викладання навчальної дисципліни у вищому навчальному закладі: той, хто викладає, той її досліджує. Цей принцип діє у всіх вишах світу з різних навчальних дисциплін. Розумію, що кафедра формувалась роками. Тут потрібен диференційний підхід. Різати по живому не припустимо так само, як і не припустимо ігнорувати загальновизначені принципи роботи в інституті. Пропоную: всім, кому вік, літа дозволяють писати кандидатські дисертації, негайно визначитись з темами, скласти план досліджень, затвердити на засіданні кафедри і приступити до наукової роботи. Колегам, яким роки не дозволяють планувати свою діяльність на далеку перспективу, слід знайти свою нішу на кафедрі. Це переважно полковники і підполковники. Їх майже половина колективу. Всі вони колишні політпрацівники, учасники війни, бойових дій у відомих воєнних операціях. На кафедрі катастрофічно обмаль публікацій. Запропонував їм публікуватись в газетах, розповідати про свій бойовий шлях молоді, досліджувати пережите у відповідності до існуючої літератури і публікуватись у наукових збірниках.

На завершення доповіді сказав: «У вас може скластися враження про непомірні вимоги завідувача. Запевняю колектив, що ніяких надзадач до кожного висуватись не будуть. Всім належить увійти в звичайний ритм роботи, виконувати елементарні зобов'язання викладача вишу. Доведеться внести зміни до індивідуального плану кожного в сторону інтенсифікації діяльності в залежності від можливості особи. Зрозуміло, що кожен має право на врахування його існуючої роботи. Наприклад, від старших викладачів Рози Михайлівни Кудрявіної і Тетяни Володимирівни Бусель, які по вихідних читають на каналі обласного телебачення лекції для студентів заоч-

ної форми навчання і не відрізняються міцним серцем і молодістю, теж вимагати писати дисертації не стану. А з молодими, здоровими і ледачими розмови будуть серйозними».

Після обговорення доповіді, яке в цілому можна назвати позитивним, я в своєму заключному слові запросив кожного в найближчі дні прийти до мене зі своїм індивідуальним планом роботи викладача на бесіду щодо уточнення всіх видів навантаження. Такі зустрічі відбулися. Молоді асистенти Тамара Ільяш, Валентина Божко, старший викладач Володимир Жабокрицький визначили теми і склали плани кандидатських дисертацій, підготували графік написання і представлення результатів дослідження для обговорення на кафедрі. Здивували підсумки розмов зі старшим викладачем Ніною Малухою, яку я пам'ятав ще зі студентських років на історичному факультеті, де вона працювала старшим лаборантом, і асистентом Валентином Яшниковим, підполковником запасу та Іваном Гречухою, колишнім завідувачем архіву Одеського обласного комітету партії. Всі троє мають, як казали, «задел» кандидатських дисертацій, а Гречуха — опубліковану монографію «Страницы дружбы беззаветной» про партизанський рух у Чехословаччині в роки Другої світової війни, учасником якого він був, навіть мав декілька урядових нагород цієї держави. Вони всі просили сприяти публікації необхідних для захисту статей і обговорення напрацьованих матеріалів. Я з задоволенням обіцяв у всьому допомогти.

Незручною була розмова з партгрупоргом Зоєю Власівною, доцентом, достатньо молодою, щоб писати монографію, готувати докторську дисертацію. Вона красива, амбіційна. Разом з чоловіком приїхали з Росії, він, професор, отримав посаду завідувача кафедри російської мови і літератури в Одеському державному університеті імені І. І. Мечникова, отримали квартиру. Сіла напроти мене за стіл так, щоб говорити через праве плече. І в погляді, в обличчі і в голосі повна зневага до мене. Прийшла Зоя Власівна без індивідуального плану. На моє питання, чому не захопила план відповіла:

— План у завідувача кабінету. Хто бажає, той може подивитись.

Щоб не відповісти їй різкістю на нехтування моїм проханням до всіх приходити до мене з планом своєї роботи, я попросив її хвилинку почекати, а сам пішов за її планом. Розкрив його перед нею. Нічого суттєвого з наукової роботи не планувалось. Виховної — теж. Методичної — ніякої. Я спитав її, чому так скупо заповнені графи всіх видів діяльності викладача, і почув:

— Товаришу завідувач, я не перший рік доцент. Планую те, що мені подобається.

— Але, судячи по вашому плану, вам майже нічого не подобається. Ми у державному виші. Тут, окрім уподобань, ще є обов'язки.

— Вважайте, що у нас з вами розмова не клеїлась, — відповіла Сергєєва і статечно вийшла з кабінету.

Невтішною була розмова з двома кандидатами історичних наук, колишніми викладачами у військових училищах, полковниками у відставці, вже немолодими, мабуть, за шістдесят, Миколою Ільїним і Василем Мірошниченком. Складалось враження, що вони не збираються працювати на кафедрі. Пізніше я узнав, що в одного з них донька прикована до ліжка, пересувається у візку. Поки була здорова дружина, вона її доглядала, а тепер сама потребує догляду. Якось інтуїція підказала мені, що на цих поважних людей не можна тиснути. Вони вважають, що головне в житті вони зробили. Ми розійшлись, так би мовити, з миром.

Екс-завідувач кафедри Геннадій Афіногенов просив особливо не завантажувати його, а підтримати його намір звернутись до ректора дозволити йому працювати на півтори ставки доцентом, я не заперечував. Тільки мені було незрозуміло, чому цей полковник у відставці, що живе разом зі своєю дружиною Ерою Георгіївною та не має дітей, отримує значну пенсію, має вже за шістдесят років, перевантажує себе півтори ставкою. Він взявся працювати начебто з ентузіазмом. Але за декілька років помер.

Підполковник запасу Валентин Гаврилко, порівняно з іншими колишніми військовими, був молодим, трохи більше сорока років. У своєму індивідуальному плані написав, що кандидатська дисертація у стадії завершення. З ним бесіда була короткою. Домовились, що десь за півроку будемо обговорювати.

Завідувач методичного кабінету кафедри був екс-полковник, колишній начальник відділу кадрів штабу Одеського військового округу Павло Половинкін. Якось звернув на себе увагу тим, що багато курив у коридорі, а після обіду кудись зник. Коли повернувся, я його запитав:

— Павле Яковичу, десь були далеко?

— Ні, — каже, — ходив до секретаря міськкому партії М'яковського з проханням включити мене в список осіб, що мають право купувати товари у спецмагазині. Я все-таки учасник бойових дій, був поранений. А він, знаєте, що мені сказав: «Товариш По-

ловинкін, не можу виконати ваше прохання по одній причині — і для нас, працівників партійних апаратів, не вистачає потрібних товарів».

Що торкається екс-полковників Василя Котенка і Гаврила Кравчука, то я їх добре знав по кафедрі наукового комунізму. Враховуючи їх вік, не став вести з ними розмову про активізацію їх роботи. І марно, і аморально. Про інших членів кафедри мова попереду.

Очевидно, читач, особливо той, хто знає вишівське життя, зрозумів, що мені досталась не краща кафедра у кадровому вимірі. Але годі було думати про відмову від посади. «Назвався груздем — полезай в кузов!», так вчить прислів'я.

Намагався формувати свої стосунки з членами кафедри рівно. Без симпатій і антипатій. Хто брався серйозно за наукові справи чи виходив з якоюсь цікавою ініціативою в навчальній і виховній роботі, того я всіляко підтримував. І міцним потиском руки і привітною посмішкою. Здавалось, кафедра поволі оживала, в газетах з'явилися матеріали про діяльність наших викладачів, про колективний відпочинок на свіжому повітрі.

Наведу пару таких матеріалів:

Колхозники сказали: «спасибо»

Среди долины, в опояске холмов, на которые карабкаются возделанные поля, лежит Романовка. Это центральная усадьба колхоза имени М. И. Калинина Ананьевского района. Забот у здешних колхозников в эти летние дни много.

«К концу июня горох пойдет, ячмень силу набирает, а там озимая пшеница, и все сюда свозить будем, — показывает В. И. Дрюма, зав. колхозным током, площадки, поросшие густой зеленью. — Крытый ток с бетонной площадкой не вмещает в страду урожая. И приходится устраивать временные...»

Прокосить пустырь в треть гектара, да рядом еще один. Это первое задание бригаде косарей из ОПИ. Помочь на покосе приехали сотрудники кафедр истории КПСС и научного коммунизма.

И пошла работа. Первую полосу пробует ст. преподаватель В. Ф. Гаврилко, за ним ассистенты А. В. Гринчак, Н. И. Московской. Опыт у косарей разный: кто в детстве старшим помогал, кого и сегодня родня в селе зовет на покос.

Закончил ряд А. П. Котенев, зав. кабинетом кафедры научного коммунизма. Повернул косу лезвием вверх, правит бруском сноро-

висто. И снова рукоять в ладони. И снова отходит в замахе локоть, падают травы зелеными пластинами, и по косогору разносится: зинь-взжж, вжик-з-з-з.

Идут косари лесенкой, с каждым рядком коса послушнее.

Уже весь клин покрылся ежиком стерни. Передышка. С работой справились вдвое быстрее, чем ожидали от горожан колхозники.

«Бригадир» зав. кафедрой истории КПСС Г. И. Гончарук отмечает хорошую работу звена косарей. Но немало сделали и другие звенья. Во главе с Н. М. Мацюком, зав. кафедрой научного коммунизма, потрудились еще одно звено на перевалке бревен. Колхозный ток служит в зимнее время и складом, так что с готовых площадок пришлось переместить в сторону не один десяток тяжелых стволов и бревен.

Дело сделано, и вся бригада сидит у аккуратной стопки бревен, отдыхает.

— Ну, первые мозоли отдохнули? — смеется Г. И. Гончарук. И. В. Стоянова, ассистент кафедры истории КПСС, смотрит на руки — и вправду, ладонь в бугорках рабочих «отметок».

Передышка закончена. Женские звенья взялись за просапывание стерни с двух сторон крытого тока. Подъедет потом «пожарка», sprыснет чистую землю водой, притрусят ее соломой, протянут катками, и останутся утрамбованные крепкие площадки (по твердости, как глинобетонный пол, никакой дождь не размочит) ждать близкое уже зерно.

Хорошо идет работа у Л. П. Гладкочуб, стенографистки ученого совета ОПИ. Не случайно — к матери в Беляевку частенько ездит помогать. У соседнего звена тон в работе задает ассистент кафедры истории КПСС Т. А. Петракова.

Кто выполнил свою норму, спешит к товарищам на помощь. Дружно одолели последние метры.

День позади. Не спеша возвращается бригада в лагерь — общежитие в здании правления колхоза. Колхозная повариха М. И. Кустол, женщина хлебосольная, пригласила «городских» к себе — отведать после работы парного молока с вечерней дойки. Чуть не полбригады сходило в гости.

«Сливки, — похваливает В. Г. Воробьева, — и превкусные!»

Назавтра в обед вся бригада оценит молоко романовской фермы. А до обеда будут длинные ряды картофельного поля чуть не с версту.

А когда подъехала председательская машина, работа была почти закончена.

Дикорастущие травы, плавни свезены и сданы на ток. Приведено в порядок картофельное поле. Нет, немало за два дня сделано. Свыше тридцати тонн укоса. Хорошо поработали все, особенно Л. В. Борщевский, В. Ф. Гаврилко, Г. И. Гончарук, В. Гринчак, А. С. Зыкин, А. П. Котенев, М. Н. Мацюк, Н. И. Московской, Т. А. Петракова, В. Г. Хохлов, В. Г. Яшников.

«Спасибо вам за работу, — говорит председатель колхоза И. Лапий. — Еще приезжайте. И нам поможете, и сами отдохнете».

«День в поле — год в здоровье», — вторит Мария Ивановна Кустол. Это у нее на подворье увидели мы на кряжистой яблоньке с вызревающими плодами ветку, где среди серебристых листочков пуновели пять бутонов яблоневого цвета.

Разве так бывает, чтобы и яблоки уже и цветы?

«В первый раз у меня такое, — ответила М. И. Кустол. — А в народе говорят, что это к доброму урожаю. Особо на кукурузу...»

Что ж, пусть будет щедрой земля романовцев.

М. Строгов
«Одесский политехник». — 1984. — 22 июня

Вагома допомога одеситів

— За два дні співробітники Одеського політехнічного інституту надали нам значну допомогу в заготівлі сіна, — розповідає голова правління колгоспу імені Калініна В. І. Лапій. — Вони прибули з косами, граблями, вилами і зразу ж по приїзду взялися до роботи.

Двадцять два співробітники інституту під керівництвом Григорія Івановича Гончарука заготували понад 30 тонн зеленої маси.

Правління колгоспу імені Калініна подякували співробітникам політехнічного інституту за надану допомогу в такі напружені дні заготівлі кормів для громадського тваринництва.

Товариші з політехнічного показали зразки відмінної праці, добросовісного ставлення до дорученої справи. Ми були б раді, якби вони знову побували в нашому колгоспі.

Л. Кравець
«Радянське село». — 1984. — 19 червня. — № 71

ОПОЗИЦІЯ

Вона не примусила себе довго чекати. Для її гуртування було декілька факторів. По-перше, колектив мав досвід виганяти завідувача не тільки з крісла, а навіть з кафедри. П'ять років тому вони висловили недовіру своєму очільнику, і він наляканий втік навіть з інституту. По-друге, сформована моїм попередником половина кафедри була з экс-полковників і экс-підполковників. А ця категорія схильна до потрясінь, до війни. По-третє, моя стратегія активізації наукової роботи, підготовка і захист дисертацій для вищезгаданого контингенту були кісткою в горлі. Всі вони мали достойну пенсію. Як політпрацівники в армії, неперепрацьовувались. Фізично здорові, вище середньої вдовоаності. Їх влаштував мій попередник. Він сам экс-полковник. Як пізніше з'ясувалось, не мав вищої освіти, хоч кандидатську захистив. Його кадровий девіз був: «Якщо ти воював, то вже можеш викладати історію КПРС». Вони зберігали до нього симпатії. По-четверте, прибуття на кафедру по рекомендації міськкому партії Сергеевої дало надію экс-військовим мати свого лідера опозиції. П'ятим спонукаючим фактором підтримки формування опозиції була кафедра наукового комунізму, про яку йдеться у попередній книзі мемуарів; я, неначе по Пушкіну, «сам уважать себя заставил» і яка була б рада моїм складностям.

Симптоми формування опозиції помітно наростали. Тут і часті походи Сергеевої до парткому, і походи низки экс-військових до райкому, міськкому, навіть обкому партії. Тут і спроба розпочати кампанії моєї травлі на зборах партійної групи. Мене почали викликати в партійні інстанції. У райкомі партії була на радість розумна секретар з ідеологічної роботи Тамара Михайлівна Берднікова. Вона мене уважно вислухала, вийшла з-за столу, подала мені руку, посміхнулася і побажала успіхів. На жаль, вона незабаром померла. В її крісло посадили Валентину Крук. Вона викликала мене

до себе. Вислухала. Сказала, хто і навіщо скаржитись, і наполегливо радила зробити відповідні висновки.

На що я відповів:

— Вважайте, що я вже зробив висновки.

— Які? — поцікавилась вона.

— Або Гаврилко серйозно займеться наукою, або його не буде на кафедрі.

З цими словами я вийшов з приміщення райкому на вулицю Черняхівського, пройшов на вулицю Піонерську, пройшов біля дубків у парку Перемоги, які садив разом з колективом кафедри наукового комунізму. Вони підросли. Потягнулись до сонця. Формували молоді крони. Пішов через парк. Піймав себе на тому, що став більше думати про активність опозиції. Очікувати її нових випадків. Вони не забарились. На одних зі зборів суспільствознавців, що проходили в Актівому залі університету ім. І. І. Мечникова на Петра Великого, 2 (зараз вул. Дворянська), у своїй доповіді секретар міськкому партії з ідеологічною роботи Євген Іванович Стеценко, зокрема, сказав: «Є ознаки того, що завідувач кафедри історії КПРС розганяє досвідчені партійні кадри кафедри». Я не втримався і вигукнув: «Вони самі розбігаються». Зал підтримав мене гучним сміхом. Стеценко на мить оторопів. Та після цих зборів по місту поповзли чутки, що Гончарук не справляється з управлінням кафедрою. Вже називалась кандидатура нового завідувача — очільника партійної освіти обкому партії Миколи Івановича Бабіна, кандидата історичних наук. Гальмує призначення новачка ректор. Він ще не визначився в цій ситуації. Згодом викликав мене в обком партії Володимир Остапович Бистрін. Людина, яка намагалась у рамках партійного свавілля хоч трохи бути справедливою. Чув, що він пише кандидатську дисертацію. Я йому розповів, як мені живеться з екс-військовими. На кафедрі тільки чути балачки про те, як той чи інший полковник зустрівся з тим чи іншим маршалом, а один навіть рибу ловив у дельті Волги з Генеральним секретарем партії Леонідом Брежневим. Бистрін поспівчував мені, побажав витримки і протягнув руку на прощання.

Мені неодноразово доводилось бачити, як в коридорах головного навчального корпусу то тут, то там розмовляють мої опозиціонери. Незабаром підтвердились мої здогадки: на вістрія їх зкоординованих атак стала висуватись Сергєєва. Вона дуже важко почала відповідати на мої вітання. З вікна свого кабінету вже декілька разів бачив, як

вона через перехід прямувала в адміністративній корпус. Не важко було здогадатись, куди вона прямує. Якщо на дворі холодно і Сергеева без верхнього одягу, — то в партком. До ректора не так легко попасти без поважної причини. А в партком можна йти з приводу і без приводу. А в неї привід був серйозний — вона хоче стати завідувачем кафедри і комуністи її партійної групи скоріше всього, що підтримають її кандидатуру. Звичайно, вона такими словами з секретарем парткому не розмовляла. Але розшифрувати нею задумане не складало труднощів. Але Зоя Власівна не помітила одного: секретар парткому Юрій Костянтинівич Тодорцев — кандидатура ректора. Він без волі ректора в кадрові питання не втручався. Сергеева зрозуміла це не зразу. Пізніше. Тому продовжувала проявляти активність на кафедральному лоні. До мене дійшли чутки, що Сергеева і Афіногенов мали розмову з доцентом Віталієм Григоровичем Хохловим. Він не з військових. На рік старше мене. Працював лектором міськкому партії, потім у якомусь вищій, захистив дисертацію. Він складав враження порядної людини. Казали, що саме за ці якості його виперли з міськкому. Мені було приємно почути від пліткарів, що Хохлов не погодився виступити проти Гончарука.

Читач, мабуть, здогадався: якщо мені члени кафедри доносили такі таємниці, то у колективі були мої прихильники. І навпаки. Якщо опозиціонери розповідають свої таємниці, значить у них нема твердої єдності.

Незабаром в колективі пішла інформація, що Сергеева має намір підійти до ректора. Але чітка мета не відома. Можливо, тому, хто мені доносив, наміри Зої Власівни були відомі, але мені не складало труднощів здогадатись.

Якось на тому самому переході з головного в адміністративний корпус зустрів декана інженерно-економічного факультету Ніну Самуїлівну Поповенку. Прекрасна людина і по формі, і по змісту, і по вихованню, і в спілкуванні. Вона мені повідала важливу для мене інформацію: знаючи про те, що Сергеева готується стати завідувачкою кафедри, вона, Поповенко, щойно повідомила ректору про нечуваний в інституті випадок — доцент Сергеева на екзамені поставила відмінниці, старості групи двійку за те, що група обмежилась поздоровити доцента Зою Власівну тільки букетом квітів, а не дорогим подарунком. Вона сама сказала у день свого народження, що за багато років її викладацької роботи це перший випадок такої грубої неповаги до неї збоку старости.

А через декілька днів юрист інституту, якого ректор запрошував під час бесіди з небезпечними особами, розповів мені про зміст бесіди Сергєєвої з ректором. Вона несла на мене все, що наказала їй опозиція, і від імені опозиції звинуватила мене в українському буржуазному націоналізмі. І заключила: «Колектив кафедри наполягає на засіданні кафедри з порядком денним про недовіру завідувачу. І колектив доручив мені спитати вашу позицію: я чи Гончарук?» Заблонський довго не думав, сказав:

— Гончарук.

Наступили чорні дні для опозиції. У її стані була розгубленість. Вона вже майже не збиралася в кутках коридорів головного навчального корпусу. Майже припинилися випадки на засіданні кафедри і партійних зборах на мою адресу. Невдовзі зайшла до мене Зоя Власівна. Важко дихала. Мабуть, у передчутті неприємної розмови, яку сама задумала. Почала з питання:

— Григорію Івановичу, як ви бачите нашу співпрацю на далеку перспективу?

— Я виконую свої обов'язки, а ви свої. Нічого зайвого. Ніякої дискримінації. Ніяких утисків. Всі умови для нормальної роботи є.

— А у нас з вами можуть бути стосунки ближчі, ніж дружні.

— А у нас і дружніх немає. Я ні з ким з підлеглих не маю наміру дружити. Плідно працюємо у рамках роботи, кожного окремо і кафедри в цілому. У вашому індивідуальному плані, який я підписав, а проректор затвердив, зазначено, що впродовж року ви завершите монографію. Я не тільки буду радий, а ще буду просити ректора, щоб виділив гроші на її публікацію. А хіба цього мало?

— Григорію Івановичу, — заглядаючи мені в очі, продовжувала чогось допитуватись Сергєєва, — подивіться на мене. Невже я не можу розрахувати ні на що більше, окрім підтримки монографії?

— Можете. Активно підтримую вашу докторську дисертацію, якщо ви напишете.

Зоя Власівна фиркнула. Різко встала і швидко вийшла з кабінету. Пізніше по кафедрі пішли чутки, що вона з чоловіком збирається з нового навчального року до Кишинева. Там їм обіцяли роботу і квартиру. Але звільнилась з кафедри не тільки вона, а ще декілька осіб. На вакансії знайшлися бажаючі. Я набирав переважно молодих, перспективних. Більшість з них виправдали мої очікування. Але були і невдалі особи. Наприклад, Анатолій Іванович Герасименко. Кандидат історичних наук, доцент. Прибув з

Полтави начебто разом з дружиною і донькою, яка страждала на астму і лікарі порадили поселитись біля моря. Коли його документи потрапили на підпис до ректора, Костянтин Іванович викликає мене і каже:

— Григорію Івановичу, що я вам порадив би. Їдьте ви до Полтави і розпитайте людей, що то за особа Герасименко. В його документах не все зв'язується. Пише, що приїхав ради доньки, якій лікарі рекомендують жити біля моря, а про дружину нічого не пише. Хоч передусім мама повинна проживати з малолітньою донькою. Треба вияснити справжню причину його появи в Одесі.

— Костянтину Івановичу, до кого мені звертатись у Полтаві. Характеристику Герасименко підписав ректор, секретар парткому і голова парткому. Вони від неї не відмовляться. А ходити по інституту, розпитувати викладачів, шукати тих, хто знає Герасименка, якось не відповідає моему уявленню про порядність.

— Я сказав вам, те що мусив сказати. Дай Бог, щоб з цим варягом все було нормально.

У ректора були підстави так говорити. Як кажуть, ошпарився на молоці, дує на воду. 28 березня 1973 року у московській «Літературній газеті» була опублікована стаття «Гражданский иск» проти ректора, який начебто не оцінив по заслугах теж волонтера-винахідника якогось клапана. Забігаючи наперед, зазначу, що та публікація поклала початок десятилітнього цькування Костянтина Заблонського. Але про це згодом.

Я не поїхав до Полтави. Зупинив мене ще й одеський анекдот:

«Мойша питає сусіда:

— Абрам, сьогодні приїздить з Полтави Рабінович. Підемо до поїзда зустрічати?

— А хто такий Рабінович?

— Як? Ти не знаєш Рабіновича? Його вся Полтава знає.

— Мойша, може він у Полтаві і Рабінович, але в Одесі він ледве-ледве поц».

Герасименко Анатолій Іванович, вище середнього росту, на перший погляд симпатичний брюнет, але коли розпочинаєш розмовляти, то перекоонуєшся, що він своєю скоромовкою намагається придушити партнера, щоб бути зверху. Заслухавши його на засіданні кафедри, ми вирішили допустити його до конкурсу. І він приступив до роботи. Уже у першому семестрі стало ясно, Анатолій Іванович рветься в неформальні лідери кафедри. Ретельно рахує бали свої і

колег за підсумками соціалістичного змагання. Швидко встановив контакти з обласною організацією товариства «Знання», полюбив походити до парткому. Уже декілька разів на зборах партійної групи згадував про те, що у своєму інституті в Полтаві був противником «деляжества» в соцзмаганнях. Ярлик «деляги» вішали мені на кафедрі наукового комунізму за мої досягнення в усіх видах діяльності. Стало ясно, що Герасименко контактує з викладачами названої кафедри і протоптує стежку до мене з булавою для удару. На якихось зі зборів колективу кафедри щодо підсумків соцзмагання Герасименко показав всім грамоту за підписом очільника підготовчого відділення полковника у відставці Баранова. В документі було сказано, що Герасименко нагороджується грамотою за відмінне читання лекцій. На підставі цієї грамоти Герасименко став вимагати дати йому перше місце серед переможців соціалістичного змагання. Це викликало непорозуміння в колективі з різних міркувань. По-перше, види діяльності і кількість балів за їх успіхи визначилися Положенням про соціалістичні змагання. По-друге, чи має компетенцію Баранов давати оцінки доценту нашої кафедри, якщо він, Баранов, не історик і не суспільствознавець! По-третє, хоч «Положення» передбачає інші види активності, але надає право колективу визначити кількість балів за їх результати. При обговоренні цього питання колеги підтримали, що навчальним лекціям оцінки можуть давати тільки фахівці і що Герасименко пише в своєму індивідуальному плані роботи викладача академічні години роботи на підготовчому відділенні. У результаті грамоту зарахували як показник загальної активності Герасименка, а перше місце віддали іншому викладачеві.

Після зборів було видно, як Анатолій Іванович через перехід між двома корпусами швидко, майже бігом попрямував до парткому. Треба віддати належне секретарю парткому Юрію Костянтиновичу Тодорцеву. Він перевів стрілку шляху Герасименка до ректорату. Через кілька днів дзвінок проректора з навчальної роботи Олександра Михайловича Коритіна.

— Григорію Івановичу, завтра о 14 годині зберіть колектив кафедри в Ленінський аудиторії.

Разом з проректором прийшов голова профкому і заступник секретаря парткому. Вів збори Коритін. Першому дали слово Герасименкові. Він емоційно висловив свої претензії і навалився на мене за неправильний стиль керівництва. Голова профкому роз'яснив,

що він не бачить у діях завідувача і рішеннях кафедри порушень порядку підведення підсумків соціалістичного змагання. Виступали й товариші.

Коритін підсумував лаконічно і зрозуміло:

— Шановні члени кафедри! Якби на нашій кафедрі виникло щось подібне, такого Герасименка негайно відправили б за межі політеху. Що я вам пораджу? Якщо ще раз виникне аналогічне питання, зберіться, висловлюйте недовіру і протокол передайте в ректорат. Бажаю всім успіхів.

Я мовчав, хоч напередодні отримав листа від колишньої дружини Герасименка, в якому вона писала про справжню причину його появи в Одесі. Це інша особа.

Герасименко налякався. Таки так. Деякий час не виникав. Але коли постало питання призначити виконуючого обов'язків завідувача кафедри через моє відрядження на тривалий час до Афганістану, помітно активізувався. Інтенсивно спілкувався з колегами. Особливо з доцентом Віталієм Хохловим. Все говорило про те, що він краще, ніж крім себе, не бачить нікого виконувачем обов'язків завідувача. До мене стали ходити кафедрали з питанням, хто залишиться замість мене. Я ухилився від відповіді. А сам задумав таке: питання винести для обговорення на засіданні кафедри, а після обговорення зненацька запустити бюлетені опитування, — хто з трьох кандидатур, Герасименко, Сухотеріна чи Хохлов, бажаніші кафедрі стати виконувачем обов'язків? Проголосували. Одноголосно — Сухотеріна Любов Іванівна.

Більш ніж через рік я повернувся з Афганістану. Дізнався про сумну ситуацію. Коли Сухотеріна була в декреті (народила доньку Машу), а Яшников Валентин Григорович виконував обов'язки завідувача кафедри, то Герасименко створив шалений конфлікт на кафедрі. Він неодноразово ходив у партком і доводив, що Сухотеріна завагітніла від Гончарука (а коли народилася Маша з чорними очима, яких нема ні у мами, ні у Гончарука, Анатолій Іванович більше не згадував про свою версію). Новопризначеного виконувача обов'язків Яшникова звинуватив у тому, що він залицявся до нової завідувачки методичного кабінету Валентини Іванівни Загуровської. І тому не надає їй обіцяну Гончаруком річну відпустку для завершення кандидатської дисертації. Партком уже декілька разів розглядав це питання. Вирішили дочекатись повернення з відрядження Гончарука.

Не встиг я як слід врости в проблеми кафедри, як прибіг Герасименко. Почав, закликаючи, розповідати, як їм важко без мене працювалось, а під занавісу спитав:

— Григорію Івановичу, ви Загуровській обіцяли річну відпустку для завершення кандидатської дисертації? Яшников відмовився підтримати намагання Валентини Іванівни завершити дисертацію. Але ж ви не відмовитесь від своєї обіцянки?

Я напружував пам'ять, щоб згадати про свої обіцянки. І не згадав. Але був впевнений, якщо скажу, що не пам'ятаю, то скандалу не уникнути. Треба було шукати прийнятні варіанти. І знайшов.

— Анатолію Івановичу, а чому власне ви клопочетесь за Загуровську?

— Ми з нею стали близькими і скоро одружимося.

— А як же дама вашого серця, заради якої ви опинились в Одесі?

— Яка дама? Що ви придумуєте?

Я назвав її прізвище, ім'я, по батькові. Він на мить замовк. Потім питає:

— А що вам ще відомо про наші з нею зв'язки?

— Те, що вона від Одеського медичного інституту знаходилась в Інституті підвищення кваліфікації, де в той час знаходились і ви. І ви обоє жили душа в душу. Навіть створили мікросім'ю.

— То було давно. І не серйозно. З Валентиною Іванівною у нас все на іншій основі.

Я не став допитуватись, що це за інші основи, але здогадувався: у неї є чудова квартира у прекрасному районі Одеси.

— Анатолій Іванович, прошу завтра з Валентиною Іванівною о 12 годині зайдіть до мене і не забудьте захопити дисертаційні напрування.

Вони прийшли. Поклали переді мною папку. Я відкрив. Там матеріали по темі дисертації Герасименка. Він, очевидно, не здогадувався, що я знаю правду, на яку тему він захистив дисертацію. Але я придушив у собі хвилю обурення. Стало ясно одне: від цих людей можна очікувати навіть неочікуваного. Треба було шукати вихід зі становища. Точніше, використати ситуацію для вирішення питання про перебування їх на кафедрі. Було ясно і те, що дисертації вони навіть удвох не напишуть, і це буде потужний фактор з ними розпрощатися назавжди.

Поклав на стіл перед ними по аркушу паперу і ручки і сказав таке:

— Вам відомо, що партія не вітає принцип сімейственості у вишівських колективах. Тому прошу вас, Анатолію Івановичу, написати заяву такого змісту: «У разі незавершення Загуровською кандидатської дисертації я, Герасименко Анатолій Іванович як її керівник, звільнюсь з Одеського політехнічного інституту». А ви, Валентина Іванівна, теж на ім'я ректора пишеть заяву такого змісту: «Я, Загуровська В. І., зобов'язуюсь, що у разі незавершення кандидатської дисертації, звільнитись з Одеського політехнічного інституту». Дату ставити не треба.

Я розумів, що здійснюю антизаконний акт. Але з такими складними людьми свідомо пішов на це. Хоч заяви через хронологічний фактор сили не мали, але для партійних органів могли згодитись.

Ці наречені заяви написали. Я закрив папери в сейфі і побажав їм успіхів у написанні дисертації. Минали дні, бігли тижні, повзли місяці. Дисертацією не пахло. Зате вони обоє принесли заяви про звільнення з інституту у зв'язку зі зміною місця проживання. Квартиру Валентини Іванівни, яку отримав її колишній чоловік, військовий, вони обміняли на Київ.

Якось зустрів мене Костянтин Іванович і каже: «Я все знаю. Ви молодець. Поступили з ними по-одеські», — і потиснув мені руку. На жаль, Заблонський вже не був ректором.

ВЕРШИНА ВИСОТОЮ В ДЕСЯТЬ РОКІВ

Читач, якщо він знайомий з третьою книгою моїх мемуарів, здогадався, що автор у назві розділу вдався до метафори, щоб образніше вести розмову про докторську дисертацію. Саме так. Десять років тягнувся шлях до захисту цієї праці. Власне дисертація писалася не більше трьох років. Зате її атрибути — звання доцента і публікація монографії були загальмовані злими людьми більше, як на сім років.

Прийняття до захисту моєї роботи спеціалізованою вченою радою Київського державного університету імені Траса Шевченка і визначення терміну перебування в черзі (в середньому рік), з одного боку, посилило віру ректорату в мою здатність потягнути цей тягар, а з іншого, — активізувало моїх опонентів всіх рівнів з метою не допустити захисту. Ситуація ускладнювалась тим, що членом названої ради була та сама людина, що загальмувала публікацію моєї монографії в купі з директором видавництва на п'ять років. Правильно читач подумав: то був Юрій Бабко, заступник директора Інституту історії партії при ЦК Компартії України. До мене дійшли чутки, що він обробляє своїх друзів — членів згаданої ради з метою провалити захист. У попередній книзі говорилось чимало про його знущання наді мною і рішучість моїх дій вирватись з його лещат. Тоді я свого досяг. Але Бабко не відмовився від своєї мети перешкодити захисту моєї дисертації. Більше того, з Москви мені повідомили, що Бабко звернувся з проханням до свого друга Анатолія Петровича Зінов'єва, проректора Вищої комсомольської школи при ЦК ВЛКСМ, призначеного одним з опонентів моєї дисертації, дати негативний відзив на дисертацію. Серед моїх недоброзичливців навіть називали колишнього ректора Одеського державного університету імені І. І. Мечникова Олексія Богатського, який вже був віцепрезидентом Академії наук України. Я не панікував. Будував схему своїх дій. Відповіді на можливі питання злих опонентів. Навіть не виключав, що у випадку провалу дисертації можливий повторний

через п'ять років, як передбачено Положенням про дисертації, захист за межами України.

Не стану стомлювати читача малюванням світу своїх почуттів, емоцій в той передзахисний період. Скажу тільки таке: у той безбожний період в країні я не вірив таким подарункам, які послало мені небо. За півтора-рік до цієї важливої події в моєму житті, неначе за яким знаменним графіком, стали вмирати мої відверті вороги. Назву їх за алфавітом — Микола Бабін, Юрій Бабко, Марія Беспалко, Олексій Богатський, Іван Ганевич, Костянтин Зубрик, Аркадій Іванов. А Бабко, казали, помер в лікарні від інфаркту міокарда з авторефератом моєї докторської дисертації. Нагадаю читачу, що автореферати розсилаються членам ради і в бібліотеки за місяць до захисту. Я не знав, як сприймати те, що відбувається. Радити смерті людини — важкий гріх. Жалкувати за померлими — не було душевного ресурсу.

Тепер про захист. До Києва я поїхав з дружиною Ніною. Пам'ятаю сон у вагоні «Чорноморця». В купе не Ніна, а мама. Вона мене обіймала так цікаво, неначе коханка. Я прочитав цей сон стосовно дисертації позитивно. Зупинились ми в готелі ЦК Компартії України, що поруч з будинком ЦК. Нам в цьому посприяв мій однокурсник по історичному факультету, завідувач сектора ЦК Микола Пода. То був чудовий номер у прекрасному готелі. Вітальня чи світлиця була настільки велика і обладнана, що ми вирішили банкет після захисту дисертації організувати саме тут. Нам допомогли працівники чи то ресторану, чи то їдальні готелю. Пам'ятаю сон в останню перед захистом ніч. Десь у нашій квартирі в Одесі на кухні — вже не залізний нікельований кран, а блискуче начищений мідний. Коли я відкрив його, то з нього потекла не вода, а молоко. Молоко в моїх снах сприймається мною як прибуток. Я зрозумів: сон, як кажуть, в руку — буде дисертація — буде матеріальний прибуток.

Але в останній день перед захистом не обійшлося без напруження. Справа в тому, що з Інституту історії при ЦК Компартії України, який був визначений Спеціалізованою вченою радою як провідна організація з теми моєї дисертації, не надіслали відгуку до вченої ради. А це вони мусили зробити за десять діб до захисту. Я зайшов до завідувача відділу Федора Шевченка. Він мене приголомшив. Відгук буде або негативний, або взагалі не буде. Причина: мало критики на адресу українського буржуазного націоналізму. Я відповів, що всі документи партії мого періоду з цього питання

знайшли місце в дисертації. Він каже, що треба більш різькі коментарі цієї проблеми. Я вже був готовий піти до директора, як Шевченко каже, щоб я вийшов на свіже повітря і подумав, як можна вийти з цього становища.

Я вийшов з будинку Інституту, а назустріч дружина. Вся в сльозах. Косметична катастрофа. У циркульні така велика черга, що вона не встигне зробити зачіску до захисту. — Я йду до завідувачки. Розповідаю про наше становище. Вона зрозуміла правильно. Підійшла до однієї з майстрів і каже їй: «Одеситку обслужити без черги».

Повертаюсь до Шевченка. Кажу: «Я придумав: після захисту у мене буде час, я врахую ваші і зауваження і заново переплету всі примірники дисертації. Якщо ви не згодні, то я хочу спитати директора, як мені бути». Шевченко нахмурився. На мить замислився. Потім відкриває шухляду свого столу. Дістає відзив. Протягує мені. Я перегортаю сторінки. Їх п'ять. Дивлюсь останню. Висновок: «...а її автор Гончарук Григорій Іванович гідний ступеня доктора історичних наук». Підпис директора інституту. Гербова печать. У мої груди неначе заглянуло сонце. Я подякував йому, хоч стало ясно, що він незграбно вимагав від мене якусь мзду.

Захист дисертації відбувся в актовому залі світло-жовтого гуманітарного корпусу Київського національного університету імені Тараса Шевченка, що всім своїм фасадом, вікнами дивиться на праве плече пам'ятника нашого пророка. Процедура захистів дисертації написана Вищою атестаційною комісією країни. Регламент суворо дотримується. Голова Василь Петрович Шевчук вів захист стандартно. Спокійно. Вчений секретар оголосив мою об'єктивку. Тобто необхідні мої автобіографічні дані. Зачитав зовнішній відзив Інституту історії партії, відгуки на автореферат. Всі позитивні. Надали мені слово. Потім запитання. Їх було дев'ятнадцять. Декілька з них поставив професор Олійник. Він чомусь нервував. Мені було відомо, що у нього були дружні стосунки з шойно похованим Бабком. Я не виключав, що він, Олійник, знав про мою особисту неприязнь з Бабком. Коли він далі настирничав, я сказав, що відповіді на його питання є не тільки в дисертації, а навіть в авторефераті, який був йому своєчасно надісланий і він мав змогу з ним познайомитись. Виступили всі троє офіційних опонентів. Анатолій Петрович Зінов'єв, проректор Вищої комсомольської школи, Всеволод Михайлович Іванов, завідувач ідеологічного відділу Академії суспільних наук при ЦК КПРС, Борис Іванович Стеля, завідувач кафедри історії КПРС

Інституту підвищення кваліфікації при КДУ. Виступив неофіційний опонент Володимир Федорович Панібудьласка і ще декілька професорів. Всі підкреслили, що автор дисертації заслуговує на присудження йому пошукового наукового ступеня доктора історичних наук. Голосували. Одноголосно. Я запросив вчених і гостей на каву у готель. Тоді банкети були заборонені і голова ради вибачився переді мною за те, що не може прийняти моє запрошення. Ми вийшли на вулицю. Вечірній бульвар Шевченка вів до Бессарабського ринку. Пам'ятаю і жалкую до цього часу про свою необережність. Чи то нервово перенапруження, чи то безмежна радість від успішного захисту, чи то проста втрата пильності. Чи то щось. А можливо, все разом підштовхнуло мене на прохання професора Панібудьласки розповісти останній одеський анекдот. Я сказав:

— Армянському радію поставили питання, чим відрізняється пудра від профспілок. Радію тривалий час не відповідало, а потім порадило з таким питанням звернутися до Полтавського радію. Полтавське радію відповіло: «А що тут думати. Що до лиця то до лиця. А що до сраки то до сраки».

Хтось тихо, хтось голосно засміявся. А головний редактор журналу «Комуніст України» Володимир Анатолійович Мяловіцький, що йшов зі своєю дружиною Ніною Кирилівною поруч зі мною, мовчки стиснув мою руку і зразу перевів розмову на щось інше, неначе і не було анекдоту. Пізніше він мені скаже: «Григорію Івановичу, слідкуйте за своїм язиком. Він може вас призвести до життєвої катастрофи. Добре, що члени спеціалізованої вченої ради і всі запрошені були порядними людьми. Ви могли позбутись не тільки наукових ступенів, а навіть партійного квитка. Ви забули ленінське визначення профспілок, що це «приводні ремені партії», «школа комунізму». А ви куди їх послали...»

На бенкеті у світлиці нашого номеру в готелі «Жовтневий» було висловлено чимало вітань з успішним захистом дисертації, побажань якнайшвидшого затвердження захисту у Москві. Борис Іванович Стеля звернувся до моєї дружини з питанням:

— Ніна Михайлівна, скажіть чесно, ви у своєму житті спали з доктором наук?

— Ні.

— То ж цієї ночі це станеться.

На другий день опонент Зінов'єв побажав поїхати на Байкове кладовище відвідати могилу Бабка. Нас повіз у своїй службовій ма-

шині директор Київської комсомольської школи Петро Назименко. Я особисто був вражений тим, що за наполяганням дружини Бабка Галини його поховали не поруч з батьком, колишнім секретарем Київського міськкому партії, де було заброньоване місце, а на околиці цвинтаря. Коли ми стояли біля зовсім свіжої могили, мене несподівано знудило. Так раптово, що я ледве встиг відбігти, щоб звільнити свій слухок.

За місяць після захисту дружина Олексія Якубовського мені передала інформацію від професора Сулемова з Москви, що він дав позитивну рецензію на мою докторську, яку направила до нього Вища атестаційна комісія країни. На отримання диплома доктора наук у Москві я взяв свого Толіка. Ввечері у готелі «Університетський» ми разом з Віктором Кишневським, який щойно прибув з Куби, відмічали цю важливу для мене подію. Скажу відверто, що за перенавантаженим столом мені не так їлось, як пилося. А на ранок, о п'ятій годині, я повіз Толіка до Мавзолею Володимира Леніна. Але черга вже була величенькою. Вже й сонце стало припикати. Я попросив двох жінок, що стояли за нами, приглядіти за Толіком, поки я знайду продовольчий магазин купити чимось похмелитися. Продавиця горілки не дала (з ранку не дозволяється), а знайшла двісті грамів сухого шампанського. Поки я ходив, черга значно просунулась. Я знайшов знайомих жіночок, а Толіка біля них не було.

Вони повідомили:

— Ваш синок твердо сказав, що буде вас чекати там, де ви його залишили.

Я швидко його знайшов. Ми побігли до жінок, які вже заходили до Мавзолея. Вони радісно посміхнулись нам і пропустили попереду себе.

З інших емоційних моментів навколо диплома слід відмітити реакцію мого батька. Коли я йому показав диплом, він надів окуляри, прочитав, довго дивився, а потім каже:

— Гришуня, синок, тобі не було ще й двох років, як померла моя мама, а твоя бабуся, Стефаня. Вона нам з твоєю мамою заповідала таке: «Бережіть Гришуню. Він буде здібною людиною». Я вітаю тебе з таким величезним успіхом і хочу сказати: мало бути грамотним, треба бути ще й розумним. Сподіваюсь, що ти будеш таким.

Ці батьківські слова я не тільки пам'ятаю, але й передав своїм дітям і кажу своїм аспірантам під час отримання ними дипломів.

МАЛО БУТИ ГРАМОТНИМ

Це частина фрази, яку я почув від свого батька. А повна вона така: «Мало бути грамотним, треба бути ще й розумним». Про це згадувалось в цій книзі раніше, коли я показав батькові диплом доктора наук. Тоді він, маючи двокласну освіту приходської школи, тлумачив цю думку розлого. Зокрема, так: освіту людина чи то сама здобуває, чи то їй допомагають здобути інші. А розум дається від Бога і природи один раз назавжди. Життєвий досвід його збагачує, випробовує, але його не дають в школах, вишах, навіть у духовних семінаріях чи академіях. Це багатство індивідуальне, персональне. Якщо людина це розуміє, то їй краще користуватись своїм розумом як даром господнім. А якщо ні, то вона не здатна його шанувати, зберігати, таємно пишатись ним. Розумна людина застосовує свої знання на користь людям, а нерозумна — на шкоду їм. Кожна людина грамотна, але не всі розумні.

Пам'ятаю розмову із батьком з такого приводу. Я його спитав:

— Тату, ви надіслали нам посилку з Німеччини, з околиці Берліна. Там були чудові речі. Наприклад, мені дуже сподобались шорти сталювого кольору, ладного покрою, сорочка-вишиванка європейського стилю, чудові модельні дитячі туфлі. Все нове. Де ви їх взяли. Ви що, грабували німців?

— Гришуня, синок, відповідь буде така: по-перше, на державному рівні радянським військовим дозволялося пересилати німецьке майно додому. Ти мабуть чув про нечувані зловживання цим дозволом актриси Лідії Русланової та її чоловіка генерала. По-друге, я спілкуюсь з Господом-Богом. Він вчить, що вбивати й грабувати — надто великий гріх. Я коли ходив в атаку або відстрілювався з окопу, то не цілився в німців, а стріляв вище їхніх голів. А майно, яке вам надсилав, діставалось нам взаємовигідно і для нас, і для німців. Поясню. Справа в тім, що кожна дивізія чи армія має великий гурт рогатої худоби як живу м'ясну базу. Цей гурт йде слідом за армією

і щотижнево, а інколи частіше поповнює потреби військових у м'ясі. Обслуговують гурт переважно цивільні особи. Потреби армії у молочних продуктах обмежені. А у гурта значні залишки молока, сметани, масла, сиру. Ми охоче віддавали залишки місцевому населенню. Люди йшли до нас, бо військові дії обмежували їх продуктами. Але німці не завжди хотіли брати продукти дарма. Несли нам взамін, що могли. Я був після контузії старшим гурту. Мені було приємно спостерігати за цією, скажімо так, співпрацею. Німці показували свої принесені подарунки і мені. Я їм дякував і дещо взяв для своїх дітей. Ті воїни, що йшли в перших ешелонах наступу, мали більше доступу до німецького добра. Ось бачиш, наші сусіди Федір Твердохліб привіз чудовий жіночий велосипед, а Василь Головатюк — новенький чоловічий велосипед. Якось незадовго до своєї смерті тато каже мені:

— Гришуня, ти вмієш писати. Я тут щось надряпав про тих односельчан, з котрими я воював і які загинули. Ти не зміг би подивитись мої каракулі, щось підправити та віднести до районної газети.

Я виконав його прохання. І в газеті з'явилась його замітка. Ось вона.

Дружба, омига кров'ю

Дорога редакція! Мені вже 82 роки, але в газету пишу вперше.

У ці дні польський народ відзначає 40-річчя утворення ПНР. Це свята близьке і дороге нам, радянським людям.

Більше 600 тисяч радянських воїнів віддали своє життя за свободу і незалежність Польщі. Серед них і мої земляки — жителі села Новогеоргіївки.

У центрі нашого села стоїть обеліск. На ньому висічені імена земляків, які полягли в битвах, у тому числі і на польській землі.

Білоченко О. Г. Разом з ним ми лежали в армійському госпіталі, розташованому в польському селі Великобарановичі. Повернувшись у свою частину, він писав мені, що одержав нову зброю, обмундирування і готовий ще завзятіше бити фашистів.

Григорчук Н. Я. Зустрілися ми з ним перед боем, коли наші частини займали нові позиції. На його грудях сяяла медаль, тільки що вручена йому за мужність і відвагу, проявлені під час форсування Вісли.

Григорчук Д. Я.

Гончарук В. Г.
Кожухар А. П.
Кондратов С. І.

З одними пліч-о-пліч я йшов в атаку, з іншими обмінювався вітаннями в пішому строю, на привалі, коло солдатської кухні.

До війни це були чудові трудівники, які створили і зміцнили колгосп. Їх чекали вдома жінки, діти, матері.

Так, велика ціна заплачена за свободу Польщі. І в мене викликає гнів і обурення поведінка американської адміністрації, яка безсоромно втручається у внутрішні справи Польщі, прагне активізувати контрреволюційні елементи і створити труднощі польським трудящим на шляху будівництва нового життя.

Сорок років я ношу в своєму тілі метал фашистських осколків після поранення на польській землі.

Я часто розповідаю своїм дітям і внукам про бої на польській землі. Хочу, щоб вони були достойні героїзму радянських воїнів, наших земляків, які врятували Польщу і всю Європу від фашистського поневолення, берегли дружбу СРСР і ПНР, яка народилася в боях і омита кров'ю радянського і польського народів.

І. Гончарук, інвалід Великої Вітчизняної війни,
колишній гвардії рядовий,
с. Новогеоргіївка.

Радянське село. — 1984. — 26 липня.

Пам'ятаю останні години побачення з батьком. Мое чергування біля батька добігало кінця. Це був ранок. Батько вже зовсім мало ходив. Більше лежав. Каже мені:

— Гришуня, синок, звари мені толочену картоплю, як це робила мама.

Я зварив, приготував пюре. Засмажив салом з цибулею. Зробив візерунки ложкою. Поклав велику тарілку на столик біля ліжка батька. Поруч кислі огірочки розкупореного трилітрового бутля, хліб.

Батька подякував і каже:

— Дістань з мисника горілку і дві склянки.

Я виконав його наказ.

— А тепер наляй повні.

Я знову виконав його наказ.

— Синочок. Чує моє серце, що ми більше не побачимося. Якщо я не був таким татом, як ти хотів, то пробач мені. Я хотів би бути кращим, але Бог мені не дав такої можливості. Передай мій прощальний привіт своїй Ніні, своїм славним синочкам Тарасику і Толіку. Я останні три ночі у вісні бачу маму. Вона мене кличе до себе на Куяльник. Каже, що там дуже добре, що мені з нею буде краще. А я хочу, щоб Бог дав вам життя на цьому світі краще. Давай вип'ємо за всю нашу велику сім'ю. За те щастя, що називається життям.

Батько підвівся. Ми торкнулися склянками. Випили. Закусили.

— А тепер йди, синочок, і не озирайся. Хай вас всіх Бог охороняє і допомагає.

Моє горло душив якийсь камок. Ми розцілувались. На моїх очах миттєво з'явилися сльози. Я низько поклонився і вийшов з хати. З автобусу, що прибув з Ананьєва, вийшов мій брат Федя, який прибув з Одеси мені на заміну. Я попросив його, щоб своєчасно дав мені телеграму. Потім брат розповідав, що батько йому і старшій сестрі Наді відкривав якісь сімейні таємниці, про які вони розкажуть згодом. Вони обоє мене сприймали як наймолодшу дитину в сім'ї, якій не обов'язково все знати. А я їх замовчування сприйняв так, що ті таємниці торкались мене. Розповідали, що в останні хвилини батько сказав:

— Приготуйте холодної води. Зараз я буду горіти, а ви мене кропіть холодною водою.

Потім він велів *вже поливати* його водою. Став синім. Посміхнувся. Ледве зробив рукою «прощавайте». І закрив очі. А тепер слово про нього

Слово про батька

Недавно нашу сім'ю спіткало непоправне горе — помер батько Іван Михайлович Гончарук. Данину шани йому прийшли віддати багато односельчан. На траурному мітингу виступили голова виконкому Новогеоргіївської сільської Ради народних депутатів М. І. Кучерявий, секретар І. І. Шевченко.

Вони розповіли про життєвий шлях батька. А він був учасником громадянської війни, колективізації, захищав рідну Батьківщину у роки Великої Вітчизняної війни і після поранення, ставши інвалідом, відбудовував рідний колгосп у післявоєнний період. Чесністю, трудолюбивістю він завойовував пошану односельчан.

Так, наш батько був чудовою людиною. Він в усьому був для нас прикладом.

У роки нашого дитинства ми здалеку пізнавали батька серед багатьох косарів по червоному прапорцю передовика, який майорів на його покосі.

Батько дуже любив маму, був до нас ніжний і разом з тим вимогливий. Він не захоплювався алкогольними напоями, не курих і не кривив душею.

І всі ми, його діти, стараємося жити так, як він нас вчив. Олена — стала робітницею на залізниці, Надія — колгоспниця, Федір — підполковник Радянської Армії, Григорій — доктор історичних наук.

Це заслуга нашого батька, нашої Радянської влади, яку він завоював і боронив у боях, зміцнював самовідданою працею.

Батько дуже любив своє село, свою землю. На старість літ ми його кликали в Одесу, в інші міста. Але він залишався в рідному селі.

Батько наш був простою, скромною людиною. Але в житті він залишив великий слід. Тому ми гордимся батьком, свято бережемо пам'ять про нього.

Радянське село. — 1985. — 22 січня.

Засоби масової інформації, особливо радянських часів, часто повідомляли про вручення нагород заднім числом з різних причин під рубрикою «Нагорода знайшла героя». Щодо мого батька, то привільніше було б сказати нагорода запізнилась до героя. Орден «Великой Отечественной войны первой степени» военком Приморського району вручив мені і пояснив, що на то є дозвіл, що, якщо батьки не дожили до моменту нагородження, нагороду вручають дітям.

Орден батька

Зліва направо: Володимир Макодзюб, экс-заступник голови райадміністрації, Тетяна Гончарук, сільській голова, Павло Маковецький, Ананівській міський голова, автор

МОЇ МЕТОДИ

Педагогіка вищих навчальних закладів, як і методика викладання навчальних предметів, накопичила безліч цікавих форм і засобів активізації уваги студентів до вивчення навчальних дисциплін, курсів тощо. В ретроспективному напрямку вони тісно пов'язані з рівнем суспільства, виникали і зникали в процесі його розвитку і розвитку самої педагогіки. В цьому розділі маю намір показати власні пошуки, скажімо так, прийомів активізації уваги студентів під час організації викладання навчальних предметів радянської доби і частково незалежної України. Прошу читача не абсолютизувати зміст самих навчальних дисциплін, які можуть дратувати його, а зосередитись на деяких моїх власних методах зацікавленості молоді до сприйняття знань.

Масив аудиторії — переважно пересічні студенти. Зрозуміло, що мова не йде про самородків, про високоорганізованих і здібних студентів, здатних без стимулювання викладача сприймати навчальний процес, самостійно не тільки оволодівати програмними знаннями, а за власною ініціативою виходити за межі рекомендованих як змістовних дисциплін, так і методів оволодіння освітою. Таких студентів чимало, хоч педагоги їх відсоток не називають, а можливо, оприлюднювали та я їх не знайшов.

Про одного з таких обдарованих студентів хочу розповісти докладніше. Точніше, навести про нього публікацію в газеті. У 70-ті роки минулого століття автор цих рядків викладав і науковий комунізм, і історію партії на механіко-технологічному факультеті (тепер ІПДМ). Тоді в очі кидався своєю успішністю, науковою діяльністю, громадською активністю симпатичний, з приємною посмішкою студент. Але хай краще про нього розповість тодішня газета¹.

У зв'язку з тим, що низка моїх нововведень була опублікована, то спочатку наведу ці статті, а потім розповідь про ненадруковані

¹ Одесская политехника. — 1974. — 2 ноября.

Варламов, партрупоорг. Я. Н. Старосельский, профорг Н. В. Михайлова)

Третье место за коллективом кафедры «Электроснабжение промышленных предприятий, городов и сельского хозяйства»

(заведующий кафедрой Е. П. Фомичев, партрупоорг В. Т. Мельник, профорг А. И. Илюк).

Поздравляем победителей социального соревнования!

век. Не заманется...

Со второго курса Геннадий активно участвует в работе студенческого научного общества. На третьем начал уже самостоятельно заниматься проблемами обработки материалов шифрованием. Руководитель Гены по научно-исследовательской работе Г. П. Кривнев с гордостью говорит о своем ученике:

маться в течение всего семестра.

Гена — скромный, застенчивый парень. О себе ему говорить трудно. Зато с какой гордостью и любовью он рассказывает об институтском студенческом театре эстрадных миниатюр, в котором Гена — музыкальный руководитель.

— Наш театр — единствен-

РАВНЕНИЕ — НА ЛУЧШИХ!

Геннадий Оборский — студент четвертого курса МТФа. На факультете Гену знает каждый — отличник учебы, активный общественник, просто хороший, общительный парень. «Гена из числа тех студентов, которые занимаются систематически, — говорит о нем куратор группы МТ-711, преподаватель В. Н. Кузюков. — Ребята в группе его уважают».

Уважение товарищей... Как его заслужить?

Геннадий не только отлично учится, но и добросовестно выполняет общественные поручения. В этом году он — секретарь комсомольского бюро курса. Но только ли за это уважают его товарищи?

— Гена научился работать на станке. Как говорится, не боится станка. Верность своих теоретических исследований он проверяет самостоятельным практическим выполнением работы. Результатом его исследований явилась научная работа, выполненная им со своим товарищем Сережей Вещеновым, за которую из конкурсе научных студенческих работ комиссия объявила благодарность.

С. Вещенов:

— Удивляюсь, как Геннадий успевает отлично учиться, руководить работой комсомольского бюро курса, заниматься научными исследованиями. А ведь он еще увлекается музыкой.

ный студенческий театр миниатюр в Одессе. У нас очень хороший коллектив. Мы выступали в Москве, Минске, Кара-ли.

— Гена, как видно, общественной работа и увлечение художественной самодеятельностью не мешают тебе отлично учиться?

— Когда много дел, то, естественно, приходится дорожить каждой свободной минутой, не терять времени даром. Мы — будущие инженеры, руководители коллективов. А общественная работа как раз и позволяет проверить себя в качестве руководителя.

Таков он, Ленинский стипендиат, будущий инженер-технолог Геннадий Оборский.

В. КОВАЛЕНКО

пошуки моїх методів. Розпочнемо зі статті у «Вечерней Одессе» 23 січня 1976 року.

Технические средства обучения — студентам

Активнее внедрять в учебный процесс технические средства и новые методы обучения.

*(Из проекта ЦК КПСС к XXV съезду
«Основные направления развития
народного хозяйства СССР на 1976—1980 годы**»).*

В поисках методов более полного использования технических средств обучения на кафедре научного коммунизма Одесского политехнического института пришли к выводу о целесообразности применения этих средств самими студентами в процессе выступлений на семинарском занятии.

Во-первых, готовясь эффективно использовать наглядность, студенты должны будут глубоко изучить теоретический материал.

Во-вторых, использование ТСО дает возможность более полно выразить индивидуальные лекторские способности, полнее удовлетворить потребность эмоционально влиять на слушателей.

В-третьих, умение пользоваться ТСО необходимо будущему специалисту, которому придется выступать перед трудящимся в качестве пропагандиста, агитатора, политинформатора. Ясно, что современному инженеру овладеть ТСО нужно и с деловой, и с психологической точки зрения.

Диапазон применения технических средств студентами довольно обширный, фактически нет таких семинаров и отдельных вопросов

в курсе научного коммунизма, где нельзя было использовать различные схемы, диаграммы, таблицы, снимки и т. д., предварительно пересняв их на черно-белую или цветную пленку. Эффективно можно использовать ТСО и при чтении реферата. Различные методы ведения семинарских занятий — дискуссионно-реферативный или конференции в группах — позволяют пользоваться учебным кино, диафильмами, диапозитивами, звукозаписями.

Процесс подготовки студентов к семинару проходил примерно по такой схеме: за несколько дней до занятий студенты изучали тему по первоисточникам, конспектам, учебной литературе, а затем в назначенный срок они приходили в специализированную аудиторию для ознакомления с имеющимися наглядными материалами по теме. Студенты-инструкторы, подготовившие эти материалы заранее, демонстрировали их. После просмотра ответственные за ТСО включали в программу семинара отобранные материалы. Затем студенты упражнялись в органической увязке ТСО с изложением теоретического материала.

Сами материалы, в основном, проходили по установившейся классической форме, согласно утвержденному кафедрой плану. Применение же ТСО не исключает дополнения по рассматриваемым вопросам, замечания, дискуссию или выступление приглашенных лиц. Так, при рассмотрении вопроса о роли трудового коллектива в формировании нового человека на семинаре «Коммунистическое воспитание трудящихся» наряду со схемами, появляющимся на экране «Факторы общественно-политической активности личности», «Принципы социалистического соревнования», воспроизведением речи Валентины Гагановой о сущности бригад коммунистического труда, мы пригласили, например, выступить Героя Социалистического Труда доцента кафедры организации производства и экономики промышленности В. И. Корчагину.

Эксперимент вызвал значительный интерес у студентов. В поисках путей повышения эффективности ТСО пятикурсники Сергей Чепак, Раиса Приходько, Валерий Животенко и другие сами изготовляли недостающие диапозитивы. С целью изучения опыта студенты посещали семинары с применением ТСО в других группах. В поисках новых материалов они изучали все возможности кафедр общественных наук вузов города, сети партийного и комсомольского политического просвещения, связывались с различными органи-

зациями, располагающими нужными материалами, в том числе и находящимися в Москве.

Приобретая опыт, уверовав в силы студентов, нам хотелось узнать мнение об эксперименте специалистов по организации учебного процесса. На один из семинаров, посвященных 30-летию Победы советского народа в Великой Отечественной войне, мы пригласили проректора института по учебно-методической работе Ф. К. Туленкова и опытных доцентов, преподавателей.

Семинар, как отмечали специалисты, прошел на высоком идейно-теоретическом уровне. Освещая вопросы плана, студенты удачно увязывали лекционный материал с документальными снимками, местным материалом, примерами мужественной борьбы советских людей против фашизма, в том числе и воспитанников нашего института.

Каковы критерии эффективности применения ТСО студентами при ответах? Во-первых, многие студенты впервые за все пять лет выступлений на семинаре оторвались от конспектов и свободно излагали материал возле экрана, т.к. технические средства обучения требуют свободного владения теоретическим материалом. Во-вторых, технические средства повышают роль студентов на семинаре, способствуют обогащению содержания их выступлений и усвоению знаний.

По итогам текущей аттестации и зачетам определено, что успеваемость в группах, где применяются ТСО, выше, чем в других одного и того же факультета. При сравнении успеваемости студентов, использовавших ТСО в курсе научного коммунизма, выяснилось, что она выше, чем прежде, т. е. до применения технических средств. В-третьих, студенты названных групп нашли применение своему умению использовать ТСО не только в институте, но и за пределами его, выступая перед трудящимися города и области в качестве участников агитотрядов.

Полученные результаты, естественно, выдвигают вопрос о возможности широкого применения ТСО студентами. Однако передача ТСО в руки студентов требует предварительного решения ряда задач как внутреннего (в институте), так и внешнего (в масштабах города) порядка. К внутренним следует отнести задачу массового обучения студентов умению использовать технические средства. Ее можно решить, на наш взгляд, в рамках факультетов или университетов общественных профессий, введя в их программы курс «Методика применения технических средств».

К внешним проблемам относится трудность, связанная с подготовкой, накоплением, размножением и распространением учебных материалов. При отсутствии централизованного (в масштабах страны и республики) изготовления учебного кино, диафильмов, диапозитивов и т. д. по научному коммунизму необходимо наладить такое производство в условиях города. Возможности для этого есть. Целый ряд кафедр имеет опыт изготовления наглядностей и довольно удачных. Однако это делается для внутреннего пользования и является уделом отдельных энтузиастов. Понятно, что, объединив усилия и возможности всех вузов города — опытных педагогов, методистов, художников, плакатчиков, фотографов и др., — можно создать межвузовскую базу наглядных пособий и этим самым внести значительный вклад в дело интенсификации процесса преподавания научного коммунизма.

Словом, нужны усилия, большая, кропотливая работа многих, но прежде всего коллектива и руководства опорной кафедры научного коммунизма, которая находится в Госуниверситете, и совета ректоров вузов города.

*Вечерняя Одесса, орган Одесского городского комитета
Компартии Украины и городского
совета депутатов трудящихся. — 1976. — 23 января.*

Г. И. Гончарук,

доцент, кандидат исторических наук

В. С. Струтинский

Одесский политехнический институт

Использование технических средств обучения студентами на семинарских занятиях

Решению важнейшей задачи, поставленной XXV съездом КПСС перед высшими и средними специальными учебными заведениями, — повышению процесса научной подготовки и идейно-политического воспитания специалистов — способствуют технические средства обучения. В резолюции съезда сказано: «Активнее внедрять в учебный процесс технические средства и новые методы обучения...»¹.

Технические средства претерпели значительные качественные изменения, стали более совершенными, однако этого нельзя в полной мере сказать о методах их использования. Судя по имеющей-

¹ Материалы XXV съезда КПСС. М., 1976, с. 221.

ся учебно-методической литературе и опыту кафедр общественных наук¹, технические средства обучения по-прежнему находятся в распоряжении преподавателя в основном на лекции, реже — на семинарском занятии.

Не отрицая целесообразности данного метода, нельзя не заметить односторонность его применения: ТСО в своих выступлениях пользуются только преподаватели. Однако на семинарских занятиях выступают в основном студенты, и ответы их должны быть убедительными, а также эмоционально окрашенными.

На кафедре научного коммунизма нашего института начался поиск такого метода обучения, который позволил бы использовать технические средства обучения самими студентами в процессе их выступлений на семинарских занятиях.

При этом в расчет принимался комплекс факторов. Во-первых, готовясь к семинарским занятиям, студенты должны глубоко изучить теоретический материал — в противном случае нельзя эффективно использовать иллюстрацию. Следовательно, уже первое знакомство с учебным кино, диафильмами, диапозитивами, фото-записями предполагает предварительное изучение основных вопросов программы. Во-вторых, использование ТСО дает возможность более полно выразить индивидуальные лекторские способности студентов, полнее удовлетворить их потребность эмоционально влиять на слушателей, которыми выступают первоначально их товарищи по группе, курсу. В-третьих, умение пользоваться техническими средствами обучения необходимо будущему специалисту, которому придется выступать перед трудящимися в качестве пропагандиста, агитатора, политинформатора. Ясно, что современному специалисту овладеть ТСО необходимо и с деловой, и с психологической точки зрения. В-четвертых, фактором, способствующим эффективному использованию технических средств обучения, является наличие технической, инженерной подготовки у студентов, которая отсутствует у преподавателя кафедры научного коммунизма.

Благоприятен также диапазон применения ТСО студентами; фактически нет таких семинаров и отдельных вопросов в курсе

¹ См., например: Технические средства обучения. Сборник научно-методических статей, вып. 1. М., 1975; Добровольский Л., Молостов В. А. Интерьер помещений кафедр общественных наук с техническими средствами обучения. К., 1973; Поселанина О. К. Применение технических средств в преподавании общественных наук в вузе. М., 1974; Технические средства пропаганды. М., 1975; и др.

научного коммунизма, где нельзя было бы использовать различные схемы, таблицы, диафильмы, снимки и т. п., предварительно зафиксировав их на черно-белую или цветную пленку. Эффективно можно использовать ТСО и при чтении реферата. Различные методы ведения семинарских занятий — дискуссионно-реферативный или конференции в группе — позволяют студентам применять учебное кино, диафильмы, диапозитивы, звукозапись. Применение технических средств обучения самими студентами дает возможность шире и значительно эффективнее использовать учебно-методическую базу кафедры, высшего учебного заведения в целом.

Эксперимент в институте проводился на теплоэнергетическом факультете в течение двух лет. Начался он с обучения энтузиастов — будущих инструкторов по использованию ТСО на семинаре.

Этим студентам необходимо было научиться грамотно пользоваться техническими средствами обучения, научить своих товарищей пользоваться ТСО на семинаре, обеспечить учебную группу техническими средствами обучения и учебными материалами при подготовке и на самом занятии. Подготовка студентов осуществлялась во внеучебное время. По заключению специалистов, студенты, уже имеющие значительную инженерную подготовку, освоили ТСО значительно быстрее, чем это требуется преподавателям кафедр общественных наук.

Однако были и свои трудности. Как и следовало ожидать, самым важным элементом оказалось овладение студентами методикой применения технических средств обучения в процессе их ответов. Преподавателям же необходимо было вырабатывать структуру подготовки студентов к занятиям и совершенствовать, точнее, вести семинар с учетом новых выступлений, в процессе его проведения. Обстановка осложнялась также отсутствием необходимой методической литературы. Так, если по методике применения ТСО уже имеются пособия, советы, рекомендации¹, ставшие существенным подспорьем для преподавателей и студентов, то новые схемы проводимых консультаций, самостоятельной подготовки студентов, семинары составляют сами преподаватели.

Теперь эта работа проводится так: за несколько дней до семинарского занятия студенты изучают необходимую тему по перво-

¹ См., например: Орлов А. Н. ТСО в курсе научного коммунизма // «Вестник высшей школы», 1973, № 9, с. 67—69.

источникам, научной и учебной литературе, конспекту лекций, а затем в назначенное время, но не позднее чем за два-три дня до семинара, все они приходят в специализированную аудиторию для ознакомления с имеющимися наглядными пособиями. Студенты — инструкторы по применению ТСО заранее, отобрав все относящееся к теме, демонстрируют учебный материал. После просмотра всего наглядного материала по просьбе отдельных студентов инструктор включает в программу обеспечения ТСО семинара те или иные средства наглядности. За этим следует этап упражнения в органической увязке ТСО с изложением теоретических знаний и правильной подаче всего материала при ответе. Это, пожалуй, наиболее важный момент в «проигрывании» будущего занятия, который требует проявления творчества, изобретательности как от исполнителя (студента), так и от консультанта (преподавателя). Следует отметить, что попытки некоторых студентов готовиться только к одному вопросу не нашли поддержки со стороны преподавателей. Да это и невозможно. Применение ТСО предполагает знание всего программного материала по той или иной теме.

Семинар проводится в основном по установившейся классической форме, согласно плану, утвержденному кафедрой. Об этом удобнее всего рассказать на каком-либо примере — семинар «Коммунистическое воспитание трудящихся». На этом занятии студенты, осветив вопросы «Социалистическая личность и коммунистическое воспитание», «Создание объективных и субъективных условий формирования всесторонне и гармонически развитой личности», «Ленинские принципы коммунистического воспитания», вводят технические средства обучения при рассмотрении следующего за этим вопроса: «XXV съезд КПСС о комплексном подходе к постановке коммунистического воспитания». Изложив успехи КПСС и братских партий социалистических стран в развитии теории марксизма-ленинизма, в обобщении опыта идеологической работы партийных организаций, в усилении внимания коммунистов к идейно-воспитательной работе трудящихся, задачи, поставленные партией в деле борьбы с идеологическими диверсиями империализма, студент просит инструктора по ТСО дать следующий кадр — на экране появляется выдержка из Отчетного доклада ЦК КПСС XXV съезду партии: «Таким образом, современные условия выдвигают новые задачи перед идеологической деятельностью партии... Это — комплексный подход к постановке всего дела воспитания, т. е. обеспечение тес-

ного единства идейно-политического, трудового и нравственного воспитания с учетом особенностей различных групп трудящихся»¹.

Прочитав эту выдержку, отвечающий обращает внимание слушателей на то, что в этом указании партии нашли отражение основные направления коммунистического воспитания, определенные Ф. Энгельсом в работе «Принципы коммунизма» и В. И. Лениным в его знаменитой речи на III съезде РКСМ 2 октября 1920 года. В это время на экране появляется цветное изображение схемы «Основные направления коммунистического воспитания». Выступающий поясняет далее, что творческое решение задачи, поставленной XXV съездом КПСС в области коммунистического воспитания, заключается в органической увязке всех направлений воспитательного процесса, в дифференцированном подходе к различным категориям трудящихся, с учетом их политической сознательности, наличия опыта борьбы за коммунистические идеалы, общеобразовательной подготовки, психологических и возрастных особенностей. Он приводит ряд примеров из практики воспитательной работы нашего вуза, в особенности комсомольских организаций, подтверждающих верность этого тезиса.

Применение технических средств обучения дает возможность и студентам, дополняящим ответы своих товарищей, более убедительно подтверждать или опровергать те или иные утверждения приводимых ими иллюстраций. Так, с целью более полного и всестороннего освещения причин повышения общественно-политической активности советской молодежи студент, участвующий в дискуссии, проиллюстрировал свои доводы световым изображением цветовой схемы «Факторы общественно-политической активности личности».

Применение ТСО на семинаре не исключает и другие виды активизации внимания студентов. Так, в одной из семинарских групп при рассмотрении вопроса «Роль трудового коллектива в формировании нового человека», наряду с воспроизведением речи Валентины Гагановой о сущности бригад коммунистического труда, выступала Герой Социалистического Труда В. И. Корчагина, а при освещении вопроса о роли комсомольских организаций в воспитании юношей и девушек выступил председатель городского Совета ветеранов комсомола Г. Н. Кравчук.

¹ Материалы XXV съезда КПСС, с. 74.

Эксперимент вызвал значительный интерес, особенно у самих студентов. В поисках путей повышения эффективности ТСО пятикурсники самостоятельно изготовляли недостающие схемы, диапозитивы, в том числе и вышеперечисленные. С целью изучения опыта студенты посещали семинары с применением ТСО в других учебных группах. В поисках новых учебных материалов они изучали возможности кафедр общественных наук города, сети партийного и комсомольского политического просвещения, связывались с различными организациями, располагающими необходимыми материалами, в том числе и находящимися в Москве, в период прохождения производственной практики.

Время, затраченное студентами на поиски и изготовление учебных материалов, можно компенсировать за счет часов, отведенных на учебно-исследовательскую работу студентов, поскольку эти виды деятельности идентичны. Ясно, что в данном случае необходимо тесно увязывать планы обоих видов работы.

Общее время на подготовку студентов к семинарам с применением ТСО практически не увеличивается, поскольку отбор учебных материалов проводится в часы консультаций.

Каковы показатели эффективности применения ТСО студентами при ответах на семинарских занятиях? Во-первых, они впервые за все пять лет учебы и выступлений на семинарских занятиях по общественным наукам «оторвались» от конспектов и свободно излагали материалы, так как технические средства обучения требуют свободного владения теорией того или иного вопроса, способствуют обогащению содержания выступлений студента и усвоению им знаний. Так, по итогам текущих аттестаций, а главное на государственных экзаменах по научному коммунизму, было определено, что успеваемость в группах, где применялись ТСО самими студентами, значительно выше, чем в других группах. Теплоэнергетический факультет института занял первое место по итогам гос экзамена среди девяти других факультетов.

Полученные результаты, естественно, ставят вопрос о возможности широкого использования технических средств обучения студентами. Однако передача ТСО в руки студентов требует предварительно решения ряда других вопросов как внутреннего (в вузе), так и внешнего (в масштабе города, республики, страны) порядка.

К внутренним следует отнести задачу массового обучения студентов умению применять технические средства обучения. Она ре-

шается введением в программы занятий университета общественных профессий курса «Методика применения технических средств обучения», где на каждом из 12 факультетов для этого выделяется 12 часов. Можно также выделить определенное количество часов, предусмотренных для учебных занятий по разделу «Общественно-политическая практика в вузе», а также на подготовительных отделениях при вузах. В последнем случае многие из студентов уже на первом курсе смогли бы выполнять роль инструкторов по ТСО.

К внешним проблемам относится затруднение, вызванное подготовкой, накоплением, размножением и распространением учебных материалов ТСО. Нам представляется, что при отсутствии централизованного (в масштабе страны и республики) изготовления учебного кино, диафильмов, диапозитивов и пр. по научному коммунизму необходимо наладить такое производство в условиях города. Например, целый ряд кафедр вузов г. Одессы уже имеет немалый опыт изготовления наглядностей и довольно удачных, хотя делается это преимущественно для внутреннего пользования и является уделом энтузиастов. Понятно, что объединением усилий и возможностей вузов города, опытных педагогов, методистов, художников, фотографов, плакатчиков и др. можно создать межвузовскую или республиканскую базу наглядных пособий и этим самым внести значительный вклад в дело интенсификации преподавания научно-коммунизма, всех общественных дисциплин.

Проблемы высшей школы. — 1977. — Вып. 31. — С. 47–52.

Студенческое самоуправление

(Высшая школа)

Кто впервые увидит кафедральные ведомости по истории КПСС в группах механико-технологического факультета Одесского политехнического института, тот недоумевает: вся группа, 25–30 человек, опрошена на каждом занятии, каждый студент получил по одной, а некоторые по две оценки. Разве в силах преподаватель все это успеть в течение двух часов? Три минуты на ответ? Не бессмыслица ли? И зачем нужны сразу две оценки?

Скажу сразу: именно вторые 8–10 оценок ставит сам преподаватель за ответ на семинаре, соблюдая классические установки педагогики. А остальные своим товарищам выставляют до семинара студенты за конспекты первоисточников.

Зачем и как это делается?

Во-первых, чтобы добиться своевременного конспектирования первоисточников. Традиционно конспекты проверяются преподавателем раз-два в семестр после занятий. А ведь ложка дорога к обеду, а не после него.

Во-вторых, не так уж редки случаи, когда конспекты похожи друг на друга, как две капли воды, только почерки разные. Некоторые списывают, даже не раскрыв при этом первоисточника. Больше того, в разных группах конспекты встречаются одни и те же.

Кто может здесь помочь преподавателю? Очевидно, сами студенты. У нас контроль за конспектированием первоисточников возложен на советы качества по изучению истории КПСС в академических группах. Следует отметить, что впервые такие советы были созданы нами в середине 70-х годов на старших курсах при изучении научного коммунизма (о них «Вечерняя Одесса» писала 23 января 1976 года). Опыт последних лет показал, что советы успешно функционируют и на младших курсах.

В советы входят отлично успевающие студенты, в том числе, как правило, академоргы, то есть те, кто непримирим к лени, фальши, очковтирательству. Им подчинены инструкторы по применению технических средств обучения.

Круг обязанностей совета широк: обеспечивать студентов литературой через библиотеку и методкабинет, популяризовать эффективные формы и методы работы над первоисточниками, изучать и сообщать преподавателю пожелания студентов относительно чтения лекций и ведения семинаров, приглашать на занятия ветеранов партии, комсомола, Великой Отечественной войны, передовиков производства.

Но вернемся к проверке конспектов. Она осуществляется членами совета во главе с председателем накануне семинара. Конспекты оцениваются по пятибалльной системе, преподаватель переносит оценки в кафедральную ведомость. Понятно, что качество проверки зависит от умения оценить работу. Этому обучает преподаватель. Контроль осуществляет тоже он, 1–2 раза в семестр, проверяя конспекты. Надо сказать, что на 85–90 процентов оценки руководителя семинара и членов совета сопоставимы, расхождения бывают в пределах балла.

Совет участвует также в оценке рефератов. Преподаватель назначает студента, который должен подготовить реферат к будущему занятию, а совет выбирает оппонента, который тщательно готовит-

ся по той же теме. На занятии, выслушав реферат или познакомившись с ним накануне, оппонент характеризует положительные стороны и недостатки реферата. За аргументированный устный отзыв оппонент получает оценку.

Важная сфера деятельности совета — участие в подготовке научных студенческих работ. Кроме координации тематики, назначения и контроля за сроками сдачи работ, он руководит взаимным рецензированием, с тем чтобы каждая научная работа имела две письменные рецензии товарищей автора по группе. В процессе рецензирования студенты учатся определять актуальность темы, оценивать источниковедческую базу, степень самостоятельности и научности исследования.

Что же можно сказать на основании опыта об эффективности советов?

Во-первых, деятельность этого органа самоуправления позволила всесторонне изучить возможности групп в целом и каждого студента в отдельности. А это способствует планированию и осуществлению внутригрупповых мероприятий, в частности, выработке дополнительных социалистических обязательств. Не случайно именно те группы, где работали и работают советы (например, МТ-786, МТ-796), стали инициаторами сдачи экзаменов по истории КПСС только на «хорошо» и «отлично».

Решение академических групп механико-технологического факультета было поддержано на других факультетах (например, инженерно-экономическом).

Группы, где работают советы, выгодно отличаются от других показателями успеваемости, аттестации, экзаменов. Все студенты представили доклады на VIII Всесоюзный конкурс студенческих работ по общественным наукам, истории ВЛКСМ и международному молодежному движению.

Конечно, многие стороны эксперимента еще подлежат изучению, совершенствованию, но активность, как результат самоуправления, достигнута.

Вечерняя Одесса. — 1979. — 25 декабря.

Кожний шкільний вчитель, викладач коледжу, доцент чи професор вищого навчального закладу має свою стежку до пам'яті учня чи студента. Якщо педагог є особистістю, то він має особливості, своє особисте духовне забарвлення. Поруч з класичними методами у пе-

дагога виникають свої. Не абсолютизуючи і не переоцінюючи власні методи стосунків зі студентами, назву декілька з них. Передусім лекційний. Мені здається, що дискусійний метод, який враховує певні знання студентів з даної конкретної теми, і передбачає занурення мислення студента в темряву невідомого, але можливі відповіді, цікаві для більшості, якщо не для всіх студентів. Цей інтерес молоді значніший при певному стимулюванні пошуку вірної відповіді. Поясню на прикладі. При переході до теми, яка передбачає ключове слово «нація», ставлю студентам запитання: «Що у вашому розумінні називається нацією?» Тут, як кажуть ліс рук і низка цікавих відповідей. І це — група людей зі спільною територією і зі спільною економікою, зі спільною мовою, зі спільною культурою і схожими психологічними рисами характеру, побуту, і ще, ще щось. Коли всі думки висловлені, викладач за відповіді визначає бали, а їх студенти відразу пишуть на полях конспектів. Мені залишається підвести підсумки колективного пошуку істини і дати класичне визначення нації з посиланням на думки відомих постатей та енциклопедії.

Аналогічні дискусії здійснюються на теми з ключовими словами «інтелігенція», «козаки» і їх відмінність від російських, навіть суті походження козацької зачіски «оселедець» та інші.

У кінці лекції студенти підходять до мене з конспектами, де позначені бали за відповіді, я ставлю дату і розписуюсь. Ці бали додаються до балів у кафедральній відомості і беруть участь у підсумковій оцінці активності студентів упродовж семестру.

У зв'язку з тим, що лекція з елементами дискусій захоплює майже всіх студентів, то не залишається байдужих не тільки до своїх відповідей, але й до думок колег, так би мовити, колективна освітянська інтрига. Так присутність студентів на лекції набуває, якщо можна так сказати, подвійного значення: і класичне від лектора, і особливе від своєї участі у висловлюванні думок колег. Тому захоплююче відвідування лекцій студентами теж стимулюється балами. За присутність на лекції по одному балу. А щоб студенти не просили або не зловживали симпатіями старости про відмітки в групових журналах, я прошу про присутність студентів на лекціях рапортнички, але написані не старостою, а кожним студентом свого прізвища в загальному списку і власним розписом. Більше того, деякі студенти приходять на першу півпару і розписуються, а інші на другу півпару і розписуються. Тут вже працює інтуїція і спостереження лектора: коли збирати рапортнички, чи на перерві, чи в кінці лекції.

При обговоренні результатів взаємовідвідувань лекцій і семінарських занять на засіданні кафедри ділимося враженнями про методи своїх колег. Кожному є що сказати про свою методичку. А «своє» — завжди творчість. При цих обговореннях, перефразовуючи євангельське писаніє, колеги розповідають як «вони відають, що творять».

Думка про мої лекції доцента Марини Кучерук

Пам'ятаю, ще аспіранткою першого року навчання відвідала «відкриту» лекцію Григорія Івановича, присвячену висвітленню періоду незалежності в українській історії.

Відверто кажучи, не очікувала почути нічого особливого. Ця тема не нова. Традиційно, під час урочистих подій у зв'язку із державними святами, або в старших класах загальноосвітньої школи, виступаючі і вчителі пафосно розповідають дітям про труднощі, які доводиться долати народу на світанку творення політичної нації. Такі зустрічі перетворилися на своєрідний церемоніальний ритуал, хоч і обов'язковий до виконання, але тим не менш нудний до безконечності...

Але трапилось не так, як гадалося.

Перше, на що звернув увагу студентів Григорій Іванович, була мапа України. Він сказав: «Подивіться, яка вона гарна, наша Україна!» Все було проведено згідно з вимогами ведення класичної лекції: оголошення теми, оголошення плану, посилення та корисну літературу і, власне, виклад матеріалу — економічний розвиток, політичні процеси, культурне життя.

Проте не так важливо, про що говорив професор Гончарук. Важливо те, як він говорив.

А розповідав Григорій Іванович натхненно. З великою пошаною до українців, що створювали багатство нації. Говорив з повагою до наших президентів, яких доля змусила відстоювати національні інтереси у непростих умовах.

Професор Гончарук не вдавався в деталі, на які нерідко грішать історики. Він не перенасичував лекцію зайвими і другорядними подіями й датами. Як людина, особисто знайома із деякими фігурантами сучасної української історії, Григорій Іванович своєю розповіддю передавав атмосферу тих подій, людські настрої і прагнення. В залі запанувала якась особлива аура.

Це була не просто «відкрита» лекція. Для мене вона стала справжнім уроком, як потрібно викладати історію. Важливо не тільки

знати Україну, її історію, людей, звичаї і традиції. Набагато важливіше любити її.

Думка про свої методи доцента Лілії Іваніченко

У кожного викладача методи викладання різні, але кожен намагається зробити навчання студентів цікавим, ефективним, виховним. Знання, які отримує студент на лекційному чи семінарському занятті, він повинен буде показати на практиці після випуску з університету та принести від них користь суспільству. Від того, як той чи інший студент засвоїть передані викладачем знання, залежить майбутнє процвітання нашої держави. Технічний розвиток не стоїть на місці і першими, хто вітає цей прогрес, є наша молодь. Тому викладач, як людина багатогранна та сучасна, окрім традиційних, класичних методів, повинен частіше використовувати допоміжні, технічні засоби навчання. Практика показала, що на лекціях доречно та зручно використовувати проектор. В історичних дисциплінах це незамінний технічний засіб навчання. Замість купи історичних карт (а деякі рідкісні, особливо репринти XVI–XIX ст. не завжди знайдеш у магазинах) на проекторі можна у потрібному кольорі та розмірі продемонструвати їх зображення під час лекції. Те саме стосується зображень низки історичних джерел, ілюстрацій, постатей, елементів побуту, культури тощо. Невід’ємною стороною навчання є практика. На семінарах з історії України студенти із неабияким захопленням користуються ноутбуками, планшетами, електронними книжками. Це робить заняття цікавішими, а запам’ятовування складного матеріалу з датами та подіями легшим. Студенти роблять доповідь у формі презентацій, де матеріал подається у вигляді таблиць, картинок, коротких відео, що взяті з історичних, документальних художніх кінофільмів. А фотографії, особливо XIX–XX ст., пов’язані з темами семінарів, викликають жвавий інтерес та передають дух тієї чи іншої історичної епохи. Засвоєння матеріалу у такий спосіб дієво, особливо, коли це студенти технічного вишу. Важливу роль при цьому відіграє Інтернет. Прямо на занятті, зацікавившись якимось історичним фактом чи подією, студенти відразу шукають докладнішу інформацію, роблять доповнення або перевіряють доповідь доповідача. Якщо перший помилився у датах чи тлумаченнях історичних процесів, відразу кілька студентів виправляють помилку. Така форма праці стимулює і доповідача, і слухачів до активної співпраці, що породжує підняття цікавих проблем та дискусій з історичних періодів.

Такі методи використовують і інші викладачі кафедри історії та етнографії України: доцент А. І. Федорова, О. В. Мельник, М. С. Кучерук та К. В. Корнієнко, а починав їх професор Григорій Гончарук в ті далекі роки, застосовуючи технічні засоби навчання.

Коментувати не стану. Мова про методи. А вони безпартійні. Скажу тільки, що на своїй кафедрі забезпечив кожен лекцію документальними фільмами, а коли наступив час незалежності України, передав їх в Одеську кіностудію народному артисту України, директору кіностудії Василю Ярославовичу Лупію. Він обіцяв на сховищі зробити під золото табличку «Подарунок професора Г. І. Гончарука». Не знаю. Не ходив, не бачив. Мабуть, збрехав.

Ще кілька слів про семінарські заняття. Відомо, що студентський реферат є одна зі складових семінару. Добросовісні студенти, отримавши тему на першому занятті чи запропонувавши свою тему, мають змогу заздалегідь підготувати свій реферат. Опоненти теж готуються до виступу заздалегідь. Відмічають позитивні сторони і роблять зауваження щодо реферату і виставляють свої оцінки, які часто збігаються з оцінкою керівника. Крім офіційних опонентів може бути необмежена кількість неофіційних. Оцінки керівник виставляє всім: офіційним, звичайно, по труду, а неофіційним — бали за активність.

Читачу, залежно від того, чи страждає він педагогічними ревностями, чи ні, сподобаються мої методи чи навпаки. Це його емоційний стан, його право, яке слід поважати. Очевидно, мене можна, якщо не слід, обізвати марнославною, гонористим. Але, як сказав римський письменник Теренцій, «я людина, і ніщо людське мені не чуже». Мені було приємно, коли на Новий 1984 рік з канцелярії інституту принесли наказ Міністра вищої і середньої спеціальної освіти СРСР № 1444 Валентина Петровича Єлутіна «Про затвердження науково-методичної ради Головного управління викладання суспільних наук Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти СРСР у складі президії, секції історії КППС, секції філософії, секції політичної економії, секції наукового комунізму відповідного додатку».

На титульному аркуші наказу підписи: ВОРІ Олександра Коритіна — «т. Денисову Ю. С., Денисова Т., Овчаренко Т. Н.» з резолюцією: «Ознакомить кафедру с приказом и т. Гончарук Г. И.» і ще підписи завідувачів кафедр суспільних наук Мацюка, Курчикова і Півнева про те, що вони ознайомлені. Читаю наказ. У секції історії КППС з 14 осіб всі професори за винятком секретаря і тільки один доцент — Гончарук Г. І.

П Р И К А З
МИНИСТЕРСТВА ВЫСШЕГО И СРЕДНЕГО СПЕЦИАЛЬНОГО
ОБРАЗОВАНИЯ СССР

№ 1444

30. декабря 1983 г.

Москва

Об утверждении Научно-методического совета Главного
управления преподавания общественных наук Минвуза СССР

В целях дальнейшего совершенствования преподавания марксистско-ленинской теории, координации научно-методической работы кафедр общественных наук вузов

П Р И К А З Ы В А Е Т :

1. Утвердить Научно-методический совет Главного управления преподавания общественных наук Министерства высшего и среднего специального образования СССР в составе президиума, секции истории КПСС, секции философии, секции политической экономии, секции научного коммунизма согласно приложению.

2. Считать утратившим силу приказ Минвуза СССР № 452 от 25 апреля 1978 года.

Министр

В. П. Бартин

В. П. Бартин

Н. М. Свиринский ТМ

*Одновременно
направлен с
приложением*

а г. Тольятти ТМ

ОЗас

Т. Денисову Ю.С.

03.07.84
Денисов
Павлов

О П И
№ 123-01-666
03 02

Куркин

- Чанушвадзе Г. Д. - доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой политической экономии Тбилисского государственного университета
- Шестаков С. В. - доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой истории КПСС Института повышения квалификации преподавателей общественных наук при Московском государственном университете
- Шилейка А. К. - доктор экономических наук, профессор кафедры политической экономии Вильнюсского государственного университета

Секция истории КПСС

- Шестаков С. В.
(председатель) - доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой истории КПСС Института повышения квалификации преподавателей общественных наук при Московском государственном университете
- Дубинин А. С.
(зам. председателя) - доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой истории КПСС Московского института стали и сплавов
- Соболева П. И.
(зам. председателя) - доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой истории КПСС естественных факультетов Московского государственного университета
- Полубинская Г. Г.
(ученый секретарь) - ассистент кафедры истории КПСС Института повышения квалификации преподавателей общественных наук при Московском государственном университете
- Бураков М. Е. - доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой истории КПСС Воронежского технологического института
- Вардапетян А. В. - доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой истории КПСС Ереванского института народного хозяйства
- Евотченко Л. Н. - доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой истории КПСС Московского экономико-статистического института
- Гентике Л. В. - доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой истории КПСС гуманитарных факультетов Ташкентского государственного университета
- Гончарук Г. И. - кандидат исторических наук, доцент, заведующий кафедрой истории КПСС Одесского политехнического института

- Джиджойшвили М.Г. - доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой истории КПСС Тбилисского педагогического института
- Зольняков Д.И. - доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой истории КПСС Института повышения квалификации преподавателей общественных наук при Новосибирском государственном университете
- Калитс И. - кандидат исторических наук, профессор, заведующий кафедрой истории КПСС Тартуского государственного университета
- Ковальский С.И. - доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой истории КПСС Института повышения квалификации преподавателей общественных наук при Казахском государственном университете
- Королев В.И. - доктор исторических наук, профессор, заместитель директора Института повышения квалификации преподавателей общественных наук при Киевском государственном университете
- Кузнецова Н.В. - доктор исторических наук, профессор, заведующая кафедрой истории КПСС Московского института нефтехимической и газовой промышленности
- Лисенко Н.А. - доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой истории КПСС Белгородского технологического института строительных материалов
- Моровов В.Ф. - доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой истории КПСС Московского авиационного института
- Панибудьласка В.Ф. - доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой истории КПСС и научно-го коммунизма Киевского инженерно-строительного института
- Привалов В.В. - доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой истории КПСС Института повышения квалификации преподавателей общественных наук при Ленинградском государственном университете
- Плотняков И.Ф. - доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой истории КПСС Института повышения квалификации преподавателей общественных наук при Уральском государственном университете

- Рзакулиев О.М. - доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой истории КПСС Азербайджанского педагогического института русского языка и литературы
- Стрелиевский К.В. - доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой истории КПСС Киншиневского политехнического института
- Финоменов В.Ф. - доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой истории КПСС Ленинградского кораблестроительного института
- Холджураев Х. - доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой истории КПСС Таджикского сельскохозяйственного института

Секция философии

- Барулин В.С.
(председатель) - доктор философских наук, профессор, заведующий кафедрой философии Института повышения квалификации преподавателей общественных наук при Московском государственном университете
- Платонов Г.В.
(зам. председателя) - доктор философских наук, профессор кафедры философии Института повышения квалификации преподавателей общественных наук при Московском государственном университете
- Ефимов В.Т.
(зам. председателя) - доктор философских наук, профессор, заведующий кафедрой философии и научного коммунизма Московского автомобильно-дорожного института
- Беляева Г.Ф.
(ученый секретарь) - кандидат философских наук, заместитель заведующего кафедрой философии Института повышения квалификации преподавателей общественных наук при Московском государственном университете
- Аженов М.С. - доктор философских наук, профессор, заведующий кафедрой философии Института повышения квалификации преподавателей общественных наук при Казахском государственном университете

- Асгин Я.Ф. - доктор философских наук, профессор, заведующий кафедрой философии Саратовского государственного университета
- Борисова Е.М. - кандидат философских наук, доцент, заведующая кафедрой философии Московского экономико-статистического института
- Веселовская Л.Д. - кандидат философских наук, доцент кафедры марксизма-ленинизма Московской государственной консерватории
- Давидович В.Е. - доктор философских наук, профессор, заведующий кафедрой философии Института повышения квалификации преподавателей общественных наук при Ростовском государственном университете
- Дзюба Я.С. - доктор философских наук, профессор, заведующий кафедрой философии Московского института управления
- Довженко Л.П. - кандидат философских наук, доцент кафедры философии Московского высшего технического училища им. Н.Э.Баумана
- Жуков Н.И. - доктор философских наук, профессор, заведующий кафедрой философии Института повышения квалификации преподавателей общественных наук при Белорусском государственном университете
- Зубков И.Ф. - доктор философских наук, профессор, заведующий кафедрой философии Университета дружбы народов
- Карапетян Р.О. - доктор философских наук, профессор, заведующий кафедрой философии Московского института нефтехимической и газовой промышленности
- Красова И.И. - кандидат философских наук, доцент, заведующая кафедрой философии и научного коммунизма Всесоюзного заочного финансово-экономического института
- Ким В.В. - кандидат философских наук, доцент, заведующий кафедрой философии Института повышения квалификации преподавателей общественных наук при Уральском государственном университете

МТ-789 — одна з найкращих груп на механіко-технологічного факультету.
В центрі сидять: куратор — доцент Б. І. Івашин і автор. 1979 рік

ПЕРЕМОЖЕЦЬ СОЦІАЛІСТИЧНОГО ЗМАГАННЯ

Передбачаю цинічні посмішки, репліки з приводу заголовка цієї глави. Мовляв, Гончарук самовіддано працював на соціалізм. А де той соціалізм? Такі запитання можна поставити мільйонам радянських людей, що добросовісно виконували свої обов'язки. Якби вони їх не виконували, то їсти не було б що, не було б на чому пересуватися, не було б ні солі, ні сірників, ні вікон, ні дверей. Бо недобросовісні люди, ледарі, алкоголіки та інші соціальні споживачі, а не виробники, для життя суспільства нічого не робили і не роблять, а тільки придумують цинічні виправдовування своїй анти-соціальной ролі.

Не міг я навіть тоді, коли знаходився під пресом колег на кафедрі наукового комунізму і міськкому партії, не виконувати свої функціональні обов'язки. Саме всупереч їх позиції і цькуванню, завдяки подачі документів і клопотань з факультетів або безпосередньо ректорату за успіхи чи добросовісну роботу з різних видів навчальної, науково-методичної роботи серед студентів з 1972 року по 1976 рік, мені наказом ректора було оголошено чотири подяки. А під час перебування на посаді доцента кафедри історії КПРС, коли виплутався з лещат партійних держиморд, з 1977 року по 1982 рік результати моєї роботи наказами ректора у два рази відмічали більше.

Але то були, так би мовити, мої індивідуальні, особисті успіхи, які залежали переважно від мене самого. І зовсім інша справа — змагання десятків кафедральних колективів, зокрема, непрофільних кафедр. Тут слід сказати, що за декілька років мого перебування на посаді завідувача відбулися зміни. По-перше, всі 11 полковників і підполковників колишніх політпрацівників з різних причин залишили кафедру. Залишився один підполковник запасу Валентин Григорович Яшников. Людина вихована, чемна. В армії його остання посада — голова партійної комісії П'ятої повітряної армії, штаб якої знаходився недалеко від нашого політехнічного інституту. Хто

пам'ятає партійно-комуністичну систему, той знає, що партійна комісія — серйозний каральний партійний орган. А звільнили передчасно Валентина Григоровича формально за станом здоров'я, а по суті за те, що його донька вийшла заміж за італійця. Шлюби з іноземцями, тим більше дітей впливових партійних діячів заборонялись.

Слід віддати Яшникову належне. Він активно підключився до перебудови на кафедрі. Сам захистив кандидатську дисертацію і допомагав мені спонукати до цього інших. Незабаром з числа, скажімо так, старших кадрів захистили кандидатські дисертації Ніна Трофімівна Малуха, Іван Васильович Гречуха, а молода старша лаборантка Тетяна Миколаївна Моїсеєва повернулася з цільової аспірантури теж кандидатом наук. Інші молоді викладачі теж активно підключились до наукової роботи. Я і партійна група чим могли, тим допомагали і зацікавлювали колег до інтенсивної діяльності. Жодний значний успіх жодного викладача не залишався непоміченим. Ми не тільки відмічали на кафедрі досягнення колег, а також клопотали перед ректором про відзначення їх на інститутському рівні. Не забували й про мене. За підсумками змагань у 1983 і у 1986 роках я був занесений на Дошку пошани інституту. У 1985 році за підсумками змагань 1984 року за успіхи в праці і громадській діяльності мені оголошена подяка. У тому році «За велику і плідну роботу по розробці УМК-Д і втіленню в навчальний процес» нагороджений грамотою і пільговою путівкою в спортивно-оздоровчий табір «Чайка». За підсумками соціалістичних змагань у 1985 році оголошена подяка і нагороджений Почесною грамотою, а за підсумками змагань 1986 року нагороджений грошовою премією у 80 карбованців. Були й інші нагороди. Колектив кафедри нагороджувався круїзними путівками по Чорному морю тощо.

Пишу про це не тому, що я шанобливий, гонористий чи марнославний. А тому, що успіхи кафедри свідчили про творчу атмосферу, про дружні, здорові стосунки на кафедрі. Члени кафедри ставились один до одного доброзичливо. На засіданнях планували готовність допомогти один одному та вимогливість щодо виконання своїх обов'язків.

Забігаючи наперед, скажу, що колектив першим якщо не в Україні, то принаймні в одеських вишах відмовився викладати історію партії і перейшов до викладання спочатку політичної історії, а потім і до викладання історії України.

„ПОБЕДИТЕЛЬ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО
СОРЕВНОВАНИЯ 1978 ГОДА“

Знак учрежден
Центральным Комитетом КПСС,
Советом Министров СССР,
ПСПС и ЦК ВЛКСМ

УДОСТОВЕРЕНИЕ

ГОНЧАРУК

ГРИГОВИЧ

ИВАНОВИЧ

от имени Министерства и ЦК профсоюза

награжден знаком
„ПОБЕДИТЕЛЬ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО
СОРЕВНОВАНИЯ 1978 ГОДА“

За высокие показатели в
социалистическом соревновании
в 1983 году занесён на
Доску Почёта
гг. Гонгарук Г.И. - доцент,
заведующий кафедрой истории
КНУС.

Приказ №23 от 23.01.84г

Председатель профкома

Г.И. Андрианов

По итогам социалистического соревнования
в 1986 году за успехи, достигнутые в
труде и общественной работе

Тонларук Григорий Иванович
занесен на Доску почета ОТУ.

И.о. ректора
Секретарь парткома
Председатель профкома

А.И. Бурнаев
В.Ф. Семенов
Д.Т. Борисов

Круїз по Чорному
морю: Одеса —
Батумі — Сухумі —
Сочі — Ялта — Одеса

Зліва направо:
Тарас, Сергій (син
викладача кафедри
В. М. Божко),
Ніна, дружина,
автор, Толік, доцент
В. Г. Яшніков,
ст. викладач
Н. Т. Малуха

ТРИ УДАРИ ПО ЗАБЛОНСЬКОМУ

Шановний читачу, а ти не помічав дивність поведінки людей, у яких амбіції вище їх здібностей? Невідповідність бажання і можливостей інтелекту призводить до дивної поведінки, пліток, конфліктів, драм у колективах. Пихатість, шанолюбство, загострене самолюбство, зарозуміння часто стають напругою в колективі, знаходять собі союзників, в інших їх носіях, породжують і переростають в неспокій, відбирають чимало інтелектуальних і душевних сил колег. Читач, очевидно, допускає, що автор цих рядків тут заблудився. Але за моїми спостереженнями переважна більшість гострих конфліктів виникає у тих колективах, де з'являються залетні, а ще гірше перелетні, іншими словами, пройдисвіти. Опинившись в одеських вишівських колективах, представники яких своєю вихованістю помітно відрізняються від приїжджих зі Сходу і Півночі, ці пройдисвіти сприймають вихованість одеситів як недолік їх інтелектуального і психологічного розвитку, як якусь закомплексованість. І ще одне спостереження. Переважна більшість перелетних яструбів з Росії або росіян. У них до названих вище рис додається ще великодержавна, шовіністична перевага над малоросами чи їх сподвижниками. Не стану розвивати цю філософію, а зразу перейду до конкретики.

У 1970 — першій половини 1980-х років у раніше відносно спокійному колективі політехнічного університету, який за масштабами будівництва навчальних корпусів, гуртожитків для студентів, Палацу культури, спортивного комплексу, житлових будинків для викладачів і співробітників не знав собі рівних серед одеських вишів, один за одним стали виникати гучні конфлікти з по суті дріб'язкових, недостойних широкого розголосу причин. Почну по порядку. 28 березня 1973 року в письменницькому органі Союзу — «Литературной газете» з'являється величезна, на всю сторінку стаття спеціального кореспондента Олександра Боріна «Гражданский иск» з таким анонсом: «Недавно народный суд рассмотрел дело о

защите чести и достоинства человека. Писатель размышляет об обстоятельствах, при которых могло возникнуть подобное дело». Суть справи така. Ректор Одеського політехнічного інституту Костянтин Іванович Заблонський написав, очевидно, на запит заступнику міністра вищої і середньої освіти листа, в якому неласкавими словами обізвав Олега Володимировича Цевельова. Він був прийнятий на роботу в інститут як винахідник з амбіційною ідеєю нового клапана, що буде сприяти в тому числі опріснюванню морської води. Минуло декілька років, було витрачено 13 тисяч карбованців, а клапана так і не було. Цевельов був звільнений, а завідувача кафедри, який взявся створити умови для роботи винахідника, звільнено з посади. Не стану аналізувати фантазії письменників (хіба ж є письменники без художеств), це матеріали для окремої книги, а зараз поставлю питання «Літературній газеті», яка започаткувала цькування ректора Заблонського. Минуло 50 років: де революційний клапан? Де легендарній винахідник Цевельов? Інтернет повідомляє про подану заявку у 1975 році на патентування реактора Большакова-Цевельова. І все! Були задіяні низка міністерств і відомств, а результату нуль. То була буря в склянці води. Але в партійно-комуністичній системі захоплювались тавруванням особистостей. Так їх учив Маркс і Ленін: «боротьба — джерело розвитку».

А ще проблема. Професори М. Ф. Глушко і В. Т. Козлов звинуватили професора С. В. Сергєєва, проректора, в плагіаті і стали вимагати відкритого обговорення його книги «Стальные канаты» на вченій раді. Ректор не став це робити, щоб не роздувати скандал. Втрутився партком. Плагіату не знайшли, знайшли помилки. Глушко звільнили з посади завідувача кафедри, а професора Козлова вивели зі складу парткому і обом оголосили сувору догану за розпалювання конфлікту. Знову звернення до преси, знову до московської. А Сергєєву вказали за неетичність. Пізніше ректор звільнив Сергєєва з посади проректора. А Глушко і Козлов стали начебто працювати гірше. Їм, бачите, крила підрізали. Не організували обговорення їх скарги на великому форумі. У мене до Глушко є питання: плагіат — злочин. Чому ж ви з Козловим не звернулись до суду, як це зробив Цевельов? Він захистив свої честь і достоїнство. Але забув, що його честь у клапані, який не народився. А ще питання до Глушко: що це за вимога до ректора обговорювати книгу Сергєєва на вченій раді? Що, вчена рада створена для обговорення книг? Достатньо критичної рецензії в пресі, щоб поховати книгу

назавжди, а автора за плагіат притягти до відповідальності. Ні, вам потрібен був шум-гам неначе вас, талановитих вчених, обкрадають, не дають змоги вам досягти найвищих вершин у науці. Потрібен був фурор або, як зараз кажуть, піар, захоплююча вистава. Та вони свого досягли. Гам був не тільки на весь інститут, а й на весь Союз. 29 травня 1974 року в газеті ЦК КПРС «Социалистическая индустрия» з'явилась стаття «Изддержки эмоций». Тільки ось заковика: результативність їх наукових пошуків не зросла, відкриттів не сталося. Навіть після того, як Заблонський звільнився з посади ректора і навіть після того, як він пішов у краший світ. Де ваші світові відкриття? Головною причиною скандалу була помста чи заздрість проректору Сергееву, теж канатчику.

А тепер ще про одного залітного птаха — Фісенка Володимира Володимировича. Йому довірили науково-дослідну частину. І всього позитивного, що він зробив, це виявлення порушень у фінансуванні госпдоговірної тематики своїх попередників. Хоч комісії республіканського і союзного міністерств зробили більше в цьому плані. А де позитив Фісенка як проректора з наукової роботи? Успіхи політехнічного в соціалістичному змаганні у 1982 і 1983 роках не слід приписувати Фісенкові. Його кафедра не займала провідного місця серед підрозділів-переможців. Назвіть конкретно хоч один крупний факт за авторства Володимира Володимировича, завдяки якому у значній мірі політехнічний перемагав у соціалістичному змаганні. Не назвете. Автор цих рядків, який очолював кафедру і за підсумками соцзмагання у 1983 році був занесений на Дошку пошани, але допомоги від проректора ніякої не отримував, впевнений, що так скаже кожний завідувач кафедри. То де його заслуга? На Дошці пошани його портрета не було.

І знову звернення до преси. Але навіть стаття «Предвзятость» знову в «Социалистической индустрии», яка опублікована 5 квітня 1984 року, теж не змогла чітко сказати про досягнення керівника науково-дослідної роботи, зате змогла назвати його конкретні прорахунки. Тут і запущеність в роботі кафедри, і суттєві прорахунки в розробці нової структури науково-дослідної частини, навіть нездатність довести до кінця роботу щодо підготовки положення про науково-дослідну лабораторію. Та цього достатньо, щоб не приписувати Фісенку домінуючий внесок у перемогу інституту в змаганні, за те достатньо для того, щоб поставити питання про звільнення його з посади проректора з наукової роботи.

То ж навіщо Фісенку скандали? Навіщо підігрівати своїми діями відповідних осіб і звертатися в газету? У мене відповідь одна: за допомогою скандалу відволікати увагу колективу від своїх прорахунків і ще раз скомпрометувати ректора, і висунути свою кандидатуру на посаду очільника інституту. Йому суттєво допомагав професор з кафедри філософії Леонід Курчиков, який писав на Заблонського у газету й інших підбурював це робити, «считал себе партійно обов'язаним сделать всевозможное, чтобы изменить обстановку в институте». І робив. А ж до того часу, поки за кілька років сам не втік з інституту.

Костянтин Іванович звернувся до міністра з заявою про звільнення його з посади ректора. Міністр задовольнив його прохання. Подякував і нагородив грошовою премією.

Забігаючи дещо наперед, повідомлю читачу, що у 1987 році Володимир Фісенко таки дочекався свого моменту випробувати долю. Висунув свою кандидатуру на посаду ректора інституту. Сталися вибори. Його, професора, суперником опинився доцент. Автор цих рядків був головою лічильної комісії. Пам'ятаю, почав оголошувати результати. Як тільки я промовив, що переміг доцент, навіть не встиг назвати прізвище, як тисячний зал вибухнув аплодисментами й криками «ура!». Ніхто з названих залетних хижих яструбів не залишився в політехнічному. Полетіли далі на ловлю щастя і чинів. Значить, не Заблонський був причиною їхньої агресивності. Залишився на посаді завідувача кафедри Костянтин Іванович. Незабаром Фісенко зник. То ж ми, читачу, з тобою візьмемо ці результати за головну оцінку «легендарного» вченого і «переможця соцзмагання» і повернемося до скривдженого справжнього переможця Заблонського. Підтримуєш? Тоді, дасть Бог, напишемо про його добрі справи окрему книгу.

ДИВНИЙ РЕКТОР

З початком нового 1985/86 навчального року ректором став призначений Міністерством вищої і середньої спеціальної освіти Віталій Васильович Ажогін, народжений у 1938 році у місті Шахти Ростовської області. Високий, красивий, з чітко вираженим почуттям особистої переваги, власної вишості. Ми з ним були майже ровесники. Він на декілька місяців молодше. Вражала схожість нашої юності. Споріднені воєнні авіатехнічні училища, військова спеціальність. Навіть терміни звільнення з військової служби, навчання у виші, особливо перебування на викладацьких посадах і присвоєння вчених звань вражає збігаються. Суттєва різниця між нашими захопленнями в тому, що він не зрадив своїй технічній юності, а я це зробив. У його виступах, в тому числі на засіданнях ректорату, членами якого були й завідувачі кафедр суспільних наук, у його ректорському мисленні я не бачив в ньому стратега порівняно з ректором Олександром Юрженком в ОДУ і Костянтином Заблонським в ОПІ. Жодного його висловлювання, пропозиції, думки не залишилось у моїй пам'яті.

Зате залишилась в пам'яті його вимога до мене. Але про це по порядку. Викликає мене Ажогін і просить запропонувати йому кандидатуру на директора спортивно-оздоровчого табору «Чайка». Я йому назвав молодого асистента нашої кафедри. Після літнього сезону він знову викликає мене і просить ще кандидатуру на директора студентського студмістечка. Я запропонував йому переставити директора «Чайки» на студмістечко, а на «Чайку» іншого. Він погодився. Через деякий час він знову викликає мене. Встав з-за свого столу, вийшов назустріч. Подав руку для вітання, люб'язно запропонував присісти. Після декількох слів про справи на кафедрі каже:

— Григорію Івановичу, у мене до вас переконливе прохання. Допоможіть вашою протезе написати кандидатську дисертацію.

— Я і без вашого прохання допоможу. Дам актуальну, полегшену тему, складу план, навіть у значній мірі забезпечу джерелами, постійно консультуватиму.

— Та ні. Я не про це. Допоможіть, як своєму сину, по-батьківськи.

В моїй пам'яті на мить воскресли якісь публікації, що я зустрічав за підписом Ажогіна та ректора Київського політехнічного інституту і міністра вищої середньої спеціальної освіти України. Очевидно, в такій співпраці справжнім автором був тодішній професор КПІ Ажогін. На мить став зрозумілішим його шлях до Одеси, до нашого ОПІ. Я подивився у його безсоромні очі і кажу:

— Я і своїм дітям, якщо вони побажають писати дисертацію, буду помагати саме так. На інше я не здатний.

Ажогін категорично сказав:

— Якщо ви такий, тоді ми з вами не спрацюємося.

— А мені і не потрібна така співпраця. Шукайте собі завідувача зі своєю мораллю.

Пішов на кафедру. Написав заяву про звільнення з посади завідувача кафедри за власним бажанням і з проханням перевести мене на посаду професора кафедри. Відніс йому в кабінет. Він зразу підписав і передав секретарю в приймальній для дальшого просування. Я повернувся в кабінет, став переглядати і відбирати потрібні папери з шухляд свого столу, знімати власні книги з полок, стендів, зв'язувати їх для транспортування додому. І тут таке: несподівано двері відчинилися і на порозі з'явився Олександр Михайлович Коритін.

— Григорію Івановичу, що ви натворили? Навіщо ви написали заяву про звільнення? Ректор мені все розповів.

— І що, ви теж підтримуєте його намагання про написання мною комусь дисертації?

— Нічого ви писати не будете. Я йому сказав, що ви недавно обрані на посаду завідувача кафедри. Ви номенклатура Секретаріату ЦК Компартії України. Всі партійні комітети — райком, міськком, обком — вашу заяву не залишать непоміченою. Спитають вас про справжню причину вашого небажання залишитись на цій посаді. Такого прецеденту я не пам'ятаю. І що ви, Гончарук, все розповісте. Тоді Ажогін буде писати заяву про звільнення. Ажогін уже вашу заяву порвав, а ви надалі в аналогічних випадках не вважайте за зайве порадитись зі мною.

Коритін пішов. А я ще довго знаходився під враженням цього випадку і не можу не забути його понині. В літку 1986 року ми ви-

рішили з дружиною відпочити в таборі «Чайка». На одній з вечірніх прогулянок ми, як кажуть, лоб в лоб зустрілись з подружжям Ажогіних. Він подав мені руку і каже:

— Бачите, Григорію Івановичу, які тут чистота та порядок. До цього руку приклала ваша вдала кандидатура.

Мені не хотілося з ним розмовляти. Я миттєво винайшов якусь причину, щоб швидко розійтися. Незабаром Ажогін помер.

АФГАНІСТАН, ПРОСТИ

З 1 по 3 жовтня 1986 року в Москві, у Великому Кремлівському палаці, який має декілька залів, відбувалася Всесоюзна нарада завідувачів кафедр суспільних наук вищих навчальних закладів. Учасники представляли 3392 кафедри, на яких працювало 39,5 тисячі викладачів. Стандартні події стають цікавішими, якщо вони забарвлені якимись незвичайними пригодами. Для мене несподіваною була така ситуація: в третьому ряду попереду того, в якому я влаштувався, якийсь полковник доводив сусідам, що то його місце. Придивився до нього. Ба! Так це мій друг по Васильківському військовому авіаційно-технічному училищу Анатолій Старовойтов, про якого йдеться в першій книзі мемуарів. Тут я не утримався і вступив у спір. Кажу:

— Полковник Старовойтов, твоє місце біля мене, — і показав йому вільне крісло. Спантелечений Старовойтов на мить замовк. Подивився в мій бік. Прищурих очі. І закричав:

— Гриша. Яка радість. Уже йду до тебе.

Обнялись, розцілувались. Він розпочав з запитань:

— Розкажи коротенько про себе. Про те, що ти кандидат наук, доцент не кажи, тут здогадатись не важко. Як сім'я, чи є діти?

Я відповів, що маю два сини. Одного, старшого, ти сьогодні побачиш. Але ти не такий вже здогадливий. Я не кандидат наук і не доцент. Я доктор наук. Професор.

— Молодець, — сказав Анатолій, — поздоровляю. А я докторську не потягну. Підводить то моє здоров'я, то дружина хворіє.

Ще наші страсті від зустрічі не вщухли, як на сцені з'явився Михайло Сергійович Горбачов, а за ним члени Політбюро ЦК КПРС. Став посередині за великим столом. Члени Політбюро теж зайшли і присіли. Горбачов говорив у своїй манері. Вільно, інколи рухаючи в такт словам руками. Перед ним на столі лежав текст. Він зрідка поглядав на папери. Відкривав нараду Генеральний секретар, говорив

23 хвилини, а потім запросив до слова члена Політбюро, секретаря ЦК КПРС Лихачова Єгора Кузьмича. Виступали М. В. Зим'янін, Б. М. Єльцин та інші. Пленарне засідання закінчилось у 11 годині 23 хвилини. О 12 годині виступив голова Комітету вищої спеціальної освіти Г. А. Ягодін. Прийняли зброшуровані на 16 сторінках «Рекомендації» тиражем 2700 примірників.

Я акуратно вів конспект, щоб змістовніше доповісти про нараду членам нашої кафедри. На третій день до мене підійшов працівник Управління суспільних наук і повідомив, що о 16 годині в Комітеті (так деякий час називалось міністерство) мені належить з'явитись в кабінет 139 до Михайла Васильовича Кип'яткова. Він мене зустрів так поважно, що я і не очікував. Встав з-за столу, вийшов назустріч. Посеред кабінету потиснув руки. Запросив присісти і зразу почав про головне:

— Григорію Івановичу, ви розглядаєтесь як кандидат на посаду радника ректора Кабульського університету на 1987–1988 роки. Якщо ви даєте попередню згоду, я доповідаю своєму керівництву і розпочнемо підготовчу роботу. Він коротко розповів про ситуацію у цьому найбільшому вищому навчальному закладі в Центральній Азії. Коротко повідомив про наш радянській науковий і викладацький персонал, про проблеми з керівництвом нашого колективу. Дав мені три дні на обдумування його пропозиції, порадитись з сім'єю, з родичами і зателефонувати.

Останній день роботи наради був динамічним. У перерві українській делегації запропонували перейти в Георгіївський зал для фотографування. Там поставили спеціальні довгі лавки для забезпечення амфітеатром. Передні ряди були з окремих крісел. Ми з Гришою Шаповалом з Запоріжжя трохи затримались у буфеті. Все-таки кремлівські безкоштовні ласощі не так часто трапляються. Коли зайшли в Георгіївський зал, вся делегація була, так би мовити, укомплектована. Наш одеський Назим Якупов зі своєю Золотою Зіркою на грудях ледве висів на одній нозі збоку на лавці і правою рукою тримався за плечі тих, хто краще стояв. Ми з Гришою зайшли і зразу на нас накинувся організатор фотографування зі звинуваченням у запізненні. Місця не було. Зате у першому ряду майже посередині були вільні крісла. Як пізніше з'ясувалось, то була бронь для українських секретаря ЦК Компартії і міністра освіти. Ми сіли на вільні крісла. Організатор нас прийняв за керівників делегації. І спалахнули фотооб'єктиви.

А ще пару слів про Тараса. Йому не вистачало місця в готелі «Росія», я взяв в Управлінні Комітету освіти направлення йому в готель «Університетський», але пропуск на територію Кремля йому дали. Якось у перерві підійшов я до вікна і бачу, як мій син розмовляє з двома у військовій формі з синіми околицями картузів. Пізніше він розповів, що вони звернули увагу на його неабияку активність у розгляді кремлівських споруд і попросили у нього пояснення. Він сказав, що приїхав з батьком на нараду, що він студент третього курсу історичного факультету Одеського державного університету імені І. І. Мечникова, що йому все цікаво на території Кремля. А коли його спитали, чому він не пішов до Мавзолея Леніна, то він відповів, що не перший раз у Москві і в Мавзолеї вже був.

Тарас мав чудовий вигляд. Зовсім юний. Світло-сталевий костюм з діагонального матеріалу, що йому подарувала бабуся Валя зі своїх загартованих на випуск 10 класу, світла кольорова краватка, модельні туфлі. Коли в Центральному концертному залі серед інших співала Валентина Толкунова, то вона не спускала очей з Тараса, який сидів зі мною у центрі першого ряду.

По приїзді в Одесу я доповів на засіданні кафедри про нараду. Спитав у Олександра Михайловича Коритіна його думку про пропозицію до відрядження в Кабул. Порадився з сім'єю. Спитали бабуся Валю, що в Котовську, чи прийме вона Толіка до себе? Він вже перейде до сьомого класу. З Тарасиком ясно і не ясно. Піде після третього курсу в армію. А що буде, якщо ми всі троє — я, дружина і син — опинимося в палаючому Афганістані? Постало завдання не пустити Тарасика в Афганістан. І на тобі: приносить син повістку, а на ній зверху написано: Команда 4 «А». Телефоную у військкомат питаю, що означає літера «А». Відповідають: «Афганістан». Спочатку посилаю до військкомату Тараса, мовляв, іди і скажи, що є постанова Ради Міністрів СРСР про те, якщо батьки в Афганістані, то дітей туди не посилають. Приходить з нового повісткою, на якій позначено: «Миколаївське танкове училище». А після декількох місяців училища йому знову світить Афганістан. Уже призначена дата призову, вказаний пункт прибуття. Приймаємо рішення: на пункт ми підемо, але спізнимося. Ми сиділи з Тарасом під деревом біля пункту. Бачили, як декан машинобудівного факультету прямо з пункту забрав свого сина Костю додому. Він в армію не пішов. Чули з мегафону, що команда на Миколаїв сідає

в машину. Уже декілька разів назвали прізвище Тараса. Він рветься туди, де його очікують. Я міцно тримаю його за руку. Незабаром вантажівка з хлопцями від'їхала з пункту призова. Ми посідали півгодини. А тепер пішли. Доповіли, що ми запізнилися. Нас направили до капітана з військової частини, яка дислокована в Балті Одеської області. Він каже: почекаємо ще 10 хвилин і підемо на поїзд. Я супроводжую їх до поїзда. Капітану подав добрий коньяк і велику тараньку. Він залишив мені номер військової частини і адресу. На душі стало спокійніше. Залишився Толік. Спочатку з Москви поступило розпорядження підготувати особові справи на мене і на дружину з Толіком. У відділі міжнародних зв'язків інституту показали, як мама повинна сфотографуватись з Толіком. Коли документи були готові, Москва дала команду дитину не брати. Стало надто небезпечно. Документи оформити на дружину без дитини. Чомусь згадалась мудрість військового старшини: отримав наказ не спіши виконувати — чекай команди «отставить». Встигли приїхати на урочистості з приводу прийняття присяги Тарасом. Він у військовий формі нам сподобався. Познайомились з командиром його військової частини. Нам дуже сподобався замполіт Вернодубов Михайло Петрович. Весь — втілення людяності і якоїсь житейської мудрості. З Тарасом на душі стало остаточно спокійно. Він в належних руках.

Через деякий час пора збиратись в дорогу. Три відмінні валізи з жовтого шкірозамінника упаковані. Окремо дружина набрала продуктів, що не псуються і чого нема в Афганістані: сало, часник тощо. Толік у бабусі в Котовську. Дуже хотілось побачити ще раз Тараса. Спасибі, Вернодубов привіз його з Балти в Котовськ до нашого потягу. Мама не може утримати сльози, дивлячись на свого сина-вояка. З Вернодубовим була і його красуня дружина Анна Михайлівна. Вона також голова жіночої військової частини 01287.

Далі у штатному режимі. Бесіда з заступником голови комітету (міністра). Поради. Перестороги. Опасання. А потім аеропорт Шереметьєво. Літак. Ташкент. Кабул.

Моя робота на посаді радника ректора Кабульського університету, а також на посаді радника-консультанта Інституту суспільних наук Центрального комітету Народно-демократичної партії Афганістана описана в книзі «Афганістан, прости! Исследование пережитого». В ній показана моя безкомпромісна боротьба з тупим

Москва. Кремль. Великий кремлевский палат. Георгиевский зал

Витяг з попереднього фото. Автор у центрі

Автор виступає на святі військової частини 01287

Зліва направо: Света, племінниця дружини; Валентина Анатоліївна, теща автора; автор; Тарас; Ніна Михайлівна, дружина автора; Борис Яковлев, однокласник автора; Тетяна Михайлівна, сестра дружини

Анна Михайлівна і Михайло
Петрович Вернодубови

Тарас приймає присягу

Тарас в актовому залі військової частини

Мама і Толік готуються до Афганістану

Ректор Кабульського університету Тахір Еноят

پوهنوال دکتور محمدطاهر عنایت
رئیس پوهنتون کابل

Prof. Dr. M. Tahir Enayat
President
Kabul University

TEL: OFF- 40361
RES- 41964

Kabul
(Afghanistan)

секретарем об'єднаного партійного комітету при посольстві СРСР Г. І. Петровим. Суть моєї роботи відображена в офіційних документах афганської сторони. Свою книгу про Афганістан закінчую таким абзацом: «Везет же мне... Как и моему обездоленному народу, который уже более трехсот лет ждет от Москвы справедливости. Что ни говори, дорогой читатель, а тот сон, который я видел в Афганистане в ночь перед снятием меня с работы, вещий. Помнишь: осел нес меня с ветерком на тарантасе. Теперь вижу, что этот осел несет по кочкам и ухабам к пропасти не только меня, а все трехсот-миллионное семейство. Русь, останови осла! Народы страны, помогите многострадальной голубоглазой».

Книга була написана, як кажуть, по гарячих слідах і документах вже в першій половині 1989 року. Обсяг величезний. 17.03 + ілюстрації обліково-видавничих аркушів. Про публікацію по суті антиімперської книги в Одесі не могло бути й мови. У Києві на цей час письменники і співпрацівники Інституту літератури спромоглися опублікувати проект задуманої ними громадсько-політичної організації «Народний Рух України за перебудову». Іду до них. Кажуть, що Іван Драч, який очолював Київську письменницьку організацію і державну структуру «Україна і світ», комусь допомагав у публікації книги. Зустрів мене у своєму кабінеті. Весь в турботах, у розмовах по телефону, у вислухованні секретарші та інших, хто з чимось заходив до нього. Черга дійшла й до мене. Розповідаю про себе і прошу допомогти надрукувати книгу. Він просить залишити рукопис і зателефонувати йому за місяць — півтора. Час плинув повільно, напружено. Нарешті телефоную Драчу. Він просить їхати до нього. Іду. Захожу в кабінет. Зустрічає неначе у доброму настрої. Але з'ясується, то була типова посмішка задоволеної собою і готовою заподіяти неприємності іншому людині. Показує на папку з моїм рукописом. І питає:

— А де інші примірники вашої роботи?

— Закопані на дачній ділянці.

— Тоді закопайте і цей. Та поглибше, — задоволений своєю метафорою сказав Драч і продовжив: — Вашу працю прорецензував письменник Володимир Ковтун. Рецензія фактично негативна. Ми не можемо вашу працю опублікувати. Вона не несе ні соціального, ні літературного навантаження.

Я взяв свою папку. Подякував Драчу за увагу до моєї роботи. І попрямував на поїзд Київ — Одеса.

Ні поради Івана Драча, ні рецензію Володимира Ковтуна я не міг сприйняти серйозно. Читач, мабуть, пам'ятає по третій книзі моїх мемуарів, як у майже п'ятирічній війні з київськими докторами наук я переміг і перша моя монографія не тільки була опублікована, але отримала позитивні рецензії відомих вчених на сторінках газет і журналів. Цього разу сум, звичайно, був. А що буде, коли вони прийдуть до влади? Наша інститутська газета дала матеріал про моє перебування в Афганістані.

Страницы из афганского дневника
Интервью вел С. Валентинов

Недавно последние советские войска покинули территорию Афганистана.

Но тема Афганистана, его судьба еще долго будут тревожить нас. Какие люди живут в этой стране? Чем живут? Что их волнует? Нужна ли им война?

Григорий Иванович Гончарук, заведующий кафедрой истории КПСС нашего института, полгода назад вернулся из Афганистана, где провел десять месяцев. Работал в Кабульском университете советником ректора, потом советником-консультантом в Институте общественных наук ЦК НДПА. Читал лекции и проводил семинарские занятия по основам социально-политических учений. Его труд неоднократно отмечался афганскими товарищами. Медаль «За мужество» Григорий Иванович получил за инициативу открытия аспирантуры в Кабульском университете. Сорок два первых аспиранта смогли учиться на стационаре.

Мне хотелось бы разрушить стереотипное представление об Афганистане. Мы привыкли считать его отсталой страной. В экономическом плане — да, но по другим показателям это не так. Убедительно хотя бы то, что в восемьдесят седьмом году преподаватели Кабульского университета написали девяносто семь учебников и монографий, значит, свою работу опубликовал каждый шестой. А из наших тридцати сотрудников никто этого не сделал, хотя в распоряжении была великолепная университетская библиотека.

Молодежь афганская, в отличие от нашей, очень активна, живет политическими событиями страны. Любопытна. Внутри-университетские дела принимает близко к сердцу. Если преподаватель (в том числе и советский) плохой, не шадя, бойкотируют его лекции.

За время войны университет сильно обнищал, в некоторых аудиториях занимаются, сидя на полу. Не хватает мебели. Лекция начинается с поисков стульев.

Открылся вуз в 1945 году. Каждый факультет создавало одно из западных государств: строило, оборудовало помещения, готовило кадры. Сейчас Кабульский университет обучает десять тысяч студентов. Много преподавателей-иностранцев. Работает вуз по западной системе: четыре курса — незаконченное высшее образование, а после шести студент получает звание магистра, может преподавать в вузах. Но особенно интересно то, что двенадцать факультетов делятся по рангам. Самый престижный — юридический, потом — историко-философский, филологический и так по нисходящей. При сдаче приемных экзаменов студент не может заранее выбирать то, что хочет. В зависимости от набранных баллов ему предоставляется право заниматься на более или менее престижном факультете. При чем переход вниз по желанию возможен, а вверх — нет. На перво-ранговые факультеты проходят в основном студенты из богатых семей или ребята, отслужившие в армии: у них есть льготы.

Не так давно теологический факультет отпочковался в самостоятельный — Исламский университет, поскольку ислам в этой стране имеет огромное значение. Ислам — не просто вера, а совокупность религиозных, нравственных и юридических норм. Исламу подчиняется все.

Вспоминаю печальную историю моей секретарши: Хуммо вышла замуж за любимого человека, но прошло три года, а детей нет. По закону с истечением этого срока жена, не родившая наследника, обязана стать прислугой мужа и его новой жены. Муж Хуммо работал в нашей типографии, и я часто заставал эту несчастную пару в своем кабинете, горько плакавшими. Любили друг друга нежно и не хотели таких перемен, но против ислама не пойдешь. Хуммо хотела покончить жизнь самоубийством.

При этом нельзя сказать, что женщины бесправны и находятся в положении рабынь. Во-первых, на жене держится домашнее хозяйство, а значит, и благополучие семьи. Во-вторых, муж за жену выплачивает огромный калым и обязан обеспечивать ее и морально, и материально. Пока молодой человек не заработает достаточно денег, он не женится.

Девушки ведут себя очень скромно. На занятиях сидят отдельно от ребят. Одеваются строго, хотя в парандже на территории

университета никто не ходит. В месяц Рамазана носят белые шарфики.

С этим национальным праздником связано изображение на афганском флаге. Я был поражен, когда впервые увидел исключительное астрономическое явление. Представьте: ночь, темно-синее небо, звездам нет числа, и в центре лунного серпа появляется одна звездочка. Так неразлучная пара и гуляет по небу весь месяц. Собственным глазам трудно поверить.

Все это время афганский народ соблюдает строгий пост. Днем ничего не едят, а только ночью немного хлеба да воды. Для студентов академический час сокращается до тридцати минут. Запрещается смеяться, петь, играть. Не по причине траура, а из уважения к ближнему, чтобы не мешать человеку проникаться верой, не нарушать его покой.

Считается, что в Рамазан мусульманин духовно очищается. Правила соблюдаются строго. Тех, кто неуважительно к ним относится, сурово наказывают. Один чех вышел на улицу в шортах, тут же его окружили и стали забрасывать камнями. Мы едва подоспели на машине. Спасли его чудом.

Пренебрежительное отношение к незнакомой культуре, религии, обычаям вызывает всегда отчуждение и негодование со стороны местных жителей. К сожалению, не могу похвастаться, что все наши преподаватели проявляли особую деликатность.

Месяц Рамазана весь Афганистан ожидает с огромным напряжением. Когда приближается время праздника, пресса, радио, телевидение предупреждают, чтобы увидевший звезду на полумесяце сообщил по телефону. С первого же сигнала правительство объявляет по стране наступление священного поста.

Мы жили на территории городка политехнического института Кабула, никаких столкновений с афганской оппозицией не имели. Городок надежно охранялся двумя заставами — афганской и нашими десантниками. Бывало только во время общепартийной конференции, которая проводилась в спортзале, рядом падали ракеты.

Однажды меня посетили сотрудники службы госбезопасности Афганистана и сообщили, что мой водитель связан с душманами и имеет указание с той стороны выкрасть меня. Через два дня по телефону предупредили:

— Не подходите к машине ни под каким предлогом. А еще через двадцать минут у меня появился новый водитель.

Мы иногда ездили в госпиталь, навещали советских солдат. Помню забавный случай: в одной палате ребята, узнав, что я одесит, сказали:

— Здесь ваш земляк раненый лежит, только сейчас погулять вышел.

Я, конечно, нашел его, разговорились. Серьезно так спрашиваю о ранении... Оказалось, ему аппендицит вырезали. Посмеялись от души.

Иногда в печати проскакивают статьи, где попутно, с теми, кто послал в Афганистан войска, поносят и наших воинов. Я думаю, это несправедливо. Солдаты за большую политику ответственности не несут. По моим представлениям, они вели себя достойно. Очень, очень многие из них носят на груди талисманы — осколки или пули, вытасненные из тела. От мальчишек требовали мужества и героизма — они проявили. Во имя чего? — спрашивать не у них.

Одесский политехник. — 1989. — 24 февраля.

Шукаю можливості надрукувати книгу. Почув, що Геннадій Салдін, якого я знав по університету як студента-філолога створив якусь філію Московського видавництва «Реклама» і друкує запрошення, візитки тощо. Знаходжу його. Зустрічає мене як свого знайомого. Просить залишити рукопис. За пару тижнів дзвінок. Запрошую до себе у видавництво на Пересипі. Йду. Каже:

— Гриша, вітаю. Мені твоя робота сподобалась. Хоч і ризиковано, але я берусь її публікувати. Я бідний і ти бідний. Але все, що ти можеш для мене зробити, дістань пару тонн паперу для друку твоєї книги. Інші витрати — мої.

Розмова з Салдіним мені сподобалась. Його пропозиції можуть вийти в реальність. Шукаю підходи до паперових складів. Кругом бідність, злидні. Люди хочуть допомогти, а можливості немає. Самі просять у Москви хоч тонну-дві підкинути. Тут я згадав про свого знайомого підполковника штаба округу, постачальника Анатолія Федоровича Положенцева. Він каже:

— Я тобі дістану і п'ять тонн паперу, а ти мені віддаси ту будку з машини-майстерні, що у тебе на дачі. Ти вже закінчуєш дачний будиночок. Будка тобі вже не потрібна, а я її обкладу цеглою і буде у мене будиночок.

І ось ми з Геною Солиним у Москві, на Матроській тиші, де склад військових матеріалів. Завідувач жінка. Показуємо записку

Положенцева і декілька коробок «Одеських цукерок». Вона негайно відпускає п'ять тонн паперу. Біля Київського вокзалу у Москві чекають на своїх можливих клієнтів вантажівки. Ми туди. Порядок. Гена просить мене їхати разом з ним у кабіні водія. Я відмовляюсь. Боюсь перевантаження попереку. Московське видавництво «Реклама» дало згоду на видавництво моєї книги зразу після того, як ми особисто приїхали до його співпрацівників з Одеси.

Шукаю можливості заявити про свою книгу через газету. Йду до Бориса Дерев'янка, редактора «Вечерней Одессы». Питаю, чи не можна опублікувати, хоча б уривок з рукопису. Просить залишити рукопис. Призначив час наступної зустрічі. Каже:

— Не могу. Тут йдеться проти Союзу, а я депутат Верховної Ради СРСР.

Йду до редактора «Знамя коммунизма» Юлія Мазура. Залишаю рукопис. Телефоную, як він просив. Чую: «Багато не обіцяю, а розпочнемо з наступного тижня».

Розпочали. Але не з наступного тижня, а з наступного року. І то добре. Публікації глав передував вступ. Газета опублікувала перший матеріал 2 липня 1991 року під назвою «Маршруты марксиста». Другий — «Вокруг советничества» 5 липня, третій — «Доносы в ГБ» 30 липня, четвертий — «Наджиб-Наджибула» 1 серпня 1989 року. В заключенні та сама газета, але під новою назвою «ЮГ» 6 червня 1992 писала: «Словом, глубокого удовлетворения книга никому не сулит, ибо никогда не успокоится совесть, опаленная нашей ролью в Афганистане. Нравственной отдушиной для одесситов, участвовавших в оккупации Афганистана, может служить тот факт, что прощение за советские злодеяния первыми просят в Одессе, а не в том городе, в котором организовывали кровопролитие на многострадальной земле».

Читач, зверни увагу, що газета публікувала матеріал до так званого ГКЧП, яке розпочалось 19 серпня 1991 року. Що стосується деяких нюансів подальшої ходи книги. У пресі з'явилась рецензія М. Іванова, М. Мацюка, В. Яшнікова. Вони всі цікаві. Їх автори мають свою думку. Зичливі. Не жалкують доброго слова про книгу.

Афганистан, прости

В редакцію пришло письмо доцентів В. П. Кухарчика і В. Г. Яшнікова о том, что на кафедре истории политехнического института состоялось обсуждение рукописи книги Г. И. Гончарука

«Афганистан, прости». Единогласно рекомендовав к печати, члены кафедры и приглашенные выказывали опасение за судьбу рукописи. Дело в том, что автор поднимает необычную тему — показывает оккупационистскую сущность пребывания наших специалистов в Афганистане, называет многие имена, в том числе лиц, занимающих ныне высокие посты, незаинтересованных в издании книги. «Мужественному автору необходим смелый спонсор», — утверждают ученые.

Мы тоже познакомились с рукописью. Наше мнение совпало с мнением тех двадцати двух ученых, которые участвовали в обсуждении. Работа объемна — около 350 страниц машинописного текста. Уже оглавление дает представление о новизне проблемы: «Три заявления вместо введения», «С коммунистическим уставом в мусульманскую мечеть», «Первые шаги обреченного советника», «Хозрат», «Только добрые дела достойны радости», «За независимость страны враждебной», «Доктор Хабиб, прости», «Кто мы!», «Наджиб-Наджибулла», «За примирение афганцев под ударами советских», «Партсоветники, дипработники и партработники», «Неподписанная справка, или Трофей афганской авантюры».

Автор Григорий Иванович Гончарук — наш земляк. Родился в селе Новогеоргиевка Ананьевского района в семье колхозника. Там же окончил среднюю школу. После окончания Васильковского военного технического авиационного училища служил в Качинском высшем авиационном училище летчиков. После увольнения в запас окончил исторический факультет Одесского госуниверситета. 21 год работает в Одесском политехническом институте. Доктор исторических наук, профессор. Заведующий кафедрой истории. Имеет двух сыновей. Жена — учитель математики.

В 1987–1988 учебном году работал советником ректора Кабульского университета, советником-консультантом Института общественных наук ЦК НДПА.

Автор предпринял попытку документально исследовать факторы, приведшие к кризису его политических взглядов. Работая с афганскими и советскими коллегами, встречаясь с высокопоставленными лицами — президентом Наджибуллой, министром иностранных дел Э. А. Шеварднадзе, председателем Гособразования СССР Г. А. Ягодиным, послами, — автор обнаружил вопиющее противоречие между пропагандой и сущностью советской помощи Афганистану. Находясь в остром конфликте с объединенным парт-

комом советских учреждений, аппаратом экономического советника, посольством, с групповым эгоизмом советских специалистов, автор сумел осуществить ряд гуманитарных инициатив, в меру сил противостоял оккупационистским деяниям. Однако, являясь продуктом и принадлежностью системы, он не избежал безнравственных поступков. В чем он раскаивается. Но не только об этом речь идет в книге.

Редакция решила опубликовать несколько отрывков из двух глав.

«Знамя коммунизма», орган Одесского областного комитета Компартии Украины и областного совета депутатов трудящихся, 2 июля 1991

«Афганистан, прости»

Из рукописи книги под таким названием Г. И. Гончарука наша газета помещала отрывки в июле—августе прошлого года. Тогда же мы, выражая тревогу за судьбу рукописи, писали: «Мужественному автору необходим смелый спонсор». На призыв газеты откликнулись поэт И. Ф. Драч, академик В. П. Малахов, братья А. Ф. и Г. Ф. Салдины. И вот результат: издательство «Реклама» отправляет книгу на прилавки магазинов Киева, Москвы и других городов.

Одной из ее особенностей является то, что здесь несколько десятков советских героев, все ныне здравствуют и все отрицательные — от Э. А. Шеварднадзе и Р. Б. Боделана до ассистентов вузов. В связи с нестандартностью их характеристик персонажам-одесситам можно посоветовать: не скупясь, выкупить все книги, чтобы не пришлось тратиться на валидол... Впрочем, это шутка — тираж все-таки 15 тысяч...

Автору шлем предостережение: профессор, не радуйтесь выходу книги — мытарствам конец не пришел. Вас ждут новые конфликты с персонажами.

Словом, глубокого удовлетворения книга никому не сулит, ибо никогда не успокоится совесть, опаленная нашей ролью в Афганистане. Нравственной отдушиной для одесситов, участвовавших в оккупации Афганистана, может служить тот факт, что прощения за советские злодеяния первыми просят в Одессе, а не в том городе, в котором организовали кровопролитие на многострадальной земле.

*М. Иванов
«ЮГ», 6 июня 1992*

Преступные цели, нулевой результат
(О книге Г. И. Гончарука «Афганистан, прости.
Исследование пережитого». Москва — Одесса, 1992.)

Подзаголовок книги доктора исторических наук, профессора Г. И. Гончарука точно определяет ее жанр: описание потока реальных событий, в которых непосредственно участвовал автор, и их научное осмысление. В общем, налицо признаки мемуарного жанра. Главный герой повествования (или центральное действующее лицо) — сам исследователь.

Что ж такое важное, достойное стать основой солидной книги, пережил профессор? В 1987 г. коллегия Минвуза СССР назначила его советником Кабульского университета (Афганистан), разумеется, с благословения высоких компартийных инстанций. Наряду с другими обязанностями советник руководил группой советских преподавателей, работавших по контракту в университете.

Новый советник, полный сил и желаний показать себя в деле, энергично приступил к выполнению своих обязанностей. Хотя к этому времени многолетняя война советской империи против своего соседа зашла в тупик и началось «смазывание удочек», это не помешало представителю страны-агрессора развернуть целую серию масштабных инициатив на «вверенном ему участке». Проводится две научно-практические конференции («Великий Октябрь и молодежь Афганистана», «Политика национального примирения и молодежь Афганистана»), создается аспирантура, вводится преподавание диалектического материализма, готовится спецкурс «Политика национального примирения: сущность, опыт, задачи» и др.

Характеризуя общий политический фон, он подчеркивает, что агрессия советских войск против соседней страны была преступной авантюрой и оскорблением чести и достоинства афганского народа (с. 12). Главную ответственность за это преступление века несет верхушка «руководящей и направляющей силы» советского государства. Бывший советник отчетливо понимает, что и оккупационное воинство, и ученые — пропагандисты коммунистической идеологии служили одной и той же преступной цели, только разными средствами: первые — силой оружия покоряют, а вторые — духовно. «Я, — признается бывший советник, — нужен был не афганцам, а Москве... Уже в цели и статусе заложено разрушающее противоречие. Оно не пощадит и меня. Под видом помощи — все

тот же экспансионизм, и я оказался на его духовном острие. Кому необходимо мое влияние здесь? Моим детям? Моей Одессе? Моей Украине?...» (с. 18).

Как видим, внешние деморализующие обстоятельства были весьма «благоприятны» как для макро-, так и для мини-драм. Были и действующие лица, представляющие противоположные интересы. Поэтому конфликт просто не мог не произойти. Инициативный «главный герой» позволил себе «высунуться» и тем самым нарушил бюрократическую субординацию. Подчиненный, затеяющий своими действиями начальство, подлежит устранению. Это железная традиция.

Автор, характеризуя своих бюрократических недругов, поднимается до уровня хорошей сатирической литературы. Он показывает, что компартноменклатура — это своего рода клановая структура, исповедывающая «священный» принцип нацизма». Не «наших» незамедлительно отторгают. В конце книги делается вывод о том, что «первопричина обреченности Партии — эгоизм ее аппарата» (с. 225). На наш взгляд, это одна из многих причин. Главная же причина краха многомиллионной Партии кроется в ложности ее идеологии и вытекающей из нее Политической практике — практике тоталитаризма, голодоморов, командования экономикой, оголтелого милитаризма и т. д.

Бурную деятельность советника встретило в штыки и большинство руководимого им коллектива преподавателей.

Бывший советник обвиняет своих коллег в плебейском иждивенчестве, нежелании интенсивно трудиться, в коллективном эгоизме, коварстве, лицемерии и нечистоплотности.

Себе же автор приписывает прямо-таки «агнецовые» черты: «Я абсолютно был бессилён перед ложью и подлостью» (с. 49). Все содержание книги говорит об обратном. Перед нами предстает умный, достаточно искушенный, мужественный и неутомимый боец, умеющий обдумать каждый свой шаг на несколько ходов вперед и смело нанести удар противнику. «Подвигам», которые он, судя по описанию, совершил в течение одного года, вполне достаточно, если не для Геракла, то для рядового титана наверняка. Так что поражение «главного героя» объясняется не его слабостью, а непомерным перевесом сил противника. Кстати, он и сам это признает: «Давать бой своим в Афганистане было делом безнадежным. Один в поле, даже в горах, не воин» (с. 49).

Исследователь не вполне осознал, что оккупант «с инициативой», каковым он выступал, будучи советником, был объективно вреднее, чем его коллеги, страдающие «коллективным эгоизмом» и не желающие «горбатиться» во имя ложных целей. В «Заключении» автор книги патетически утверждает: «... Сделал все, что мог, мои дела никому не опровергнуть (их сама жизнь обратила в пыль. — *М. М.*). Афганцы ими довольны (какие афганцы? — *М. М.*). А я приехал работать на афгано-советскую дружбу... (в качестве идеологического оккупанта? — *М. М.*)». Что это — возглас человека, доказавшего свою правоту? Опомнитесь, профессор, все это суета сует, зряшные страсти, напрасные усилия, псевдодела, псевдодружба, псевдо... псевдо...

Все познается в сравнении. Перед тем, как сесть за рецензируемую книгу, мне посчастливилось почитать очерки В. Чорновила, В. Пенсона «Хроника таборовых будней», М. Хейфеца «Вячеслав Чорновил — зэковский генерал», напечатанные в одной книжке (Киев, 1991). И бывший советник в первой книге, и бывший зэк во второй — оба украинцы, оба умные, волевые, инициативные, энергичные, непримиримые борцы (я не отождествляю масштабы их дарований). Но вместе с тем, каков разительный контраст! Каждый поступок Чорновила-зэка (конфронтация с лагерным начальством, голодовки, протесты и т. д.) подчинены великим идеям демократии, независимости своей родной Украины. Его талант, борьба, страдания и труд кладутся на священный алтарь свободы и гуманизма.

А ради каких целей тратил свой незаурядный ум, труд, энергию бывший сотрудник Кабульского университета? Даже на полезную замазку не собрать той пыли, в которую превратились преступные замыслы и дела советской империи в Афганистане! Тяжело на душе от мысли, что сыны твои, Украина, столетиями служили и продолжают служить средством для достижения целей, чуждых твоему народу.

...Когда-то на собрании Одесского отделения Философского общества я рекомендовал профессора Г. И. Гончарука кандидатом в депутаты обл. совета. К сожалению, в протокол о выдвижении вкралась ошибка, и в регистрации было отказано. Однако, как говорится, еще не вечер. У Григория Ивановича еще есть и время, и силы потрудиться ради истинных целей. Дай Бог ему удачи!

Дорогой Читатель! Предлагаемая тебе книга во многом интересна и полезна. Это не только свидетельство о времени и людях, но и документ большой разоблачительной силы. Книга «методом от

противного» поможет глубже осознать наши национальные интересы и патриотические ценности. Кроме того, ты познакомишься с весьма любопытной информацией по части «технологии конфликта». Книга отличается стройной композицией, легко читается.

*М. Мацюк,
доцент Одесского политехнического института
«Ю», 17 июня 1992*

«С коммунистическим уставом в мусульманской мечети»

Так называется одна из глав книги заведующего кафедрой истории и социологии Одесского политехнического института доктора исторических наук, профессора Г. И. Гончарука. Ее автор освещает необычную тему — оккупационную политику наших специалистов в Афганистане, называя при этом конкретных лиц, в том числе занимающих ныне высокие посты.

Разделяю точку зрения тех, кто не понимает смысла рецензий, если в них расставляются плюсы и минусы произведению, автор которого заведомо лучше тебя разбирается в исследуемом предмете. Поэтому дальнейшее не следует рассматривать как понимание точной, непредвзятой и объективной оценки данной книги, тем более видеть в рецензии строгость и полноту изложения или глубину понимания замыслов автора. Если на что могу претендовать, так это на остроту восприятия материала и сопереживания.

Книга профессора Г. И. Гончарука представляет интерес в двух отношениях. Во-первых, в ней представлен впечатляющий итог его документального исследования острых коллизий внутри коллективов советских специалистов в Афганистане, вопиющих противоречий между официальной пропагандой и реальной советской гуманитарной помощью Афганистану, теневых сторон имперской политики советников, дипломатических и партийных работников различных органов. Во-вторых, рецензируемая книга — весьма своеобразная философская «автобиография», в которой автор пытается «проследить себя» как одного из представителей официальной командно-бюрократической власти, а затем — как «бунтаря» против группового эгоизма, нечистоплотности, угодливости, безнравственности и подлости власть предержащих, отстаивающего, как сказал поэт, «самостоянье человека», включающее в себя личную независимость, достоинство, свободу, которые являются одними из самых главных идеалов человеческой жизни.

Человек может грешить, ошибаться, поддаваться иллюзиям, страстям, но внутренняя свобода при нем, и он всегда готов за нее сражаться, отказываясь быть холопом не только у царя земного, но и «у царя небесного». Сказанное не означает, что известный своей «упрямостью» профессор Г. И. Гончарук был чист, как стеклышко. Являясь продуктом и принадлежностью системы, он и сам не избежал безнравственных поступков, в чем раскаивается.

В книге автор раскрывает свое видение и понимание интернационального мессианства бывшего Советского Союза и причин нашей интернациональной агрессивности. «Причина нашей интернациональной агрессивности, — пишет автор, — материальное и духовное убожество, прикрытое амбициозными претензиями на интернациональный долг. Чем мы беднее — тем опаснее для цивилизации».

Не жалея красок, автор пишет о нищете нашего народа. «Однако мы не просто нищие. Мы сложно нищие». Профессор ярко и колоритно живописует многих советских специалистов, их материальную и духовную нищету, низкий профессиональный уровень, боязнь всего нового в научно-методической работе, групповой эгоизм. Особое внимание в книге уделено анализу так называемой советнической деятельности в Кабульском университете, которая являлась запретной зоной и была вне всякой критики.

«Советнический зуд охватил многих, прибывающих в Афганистан, наших специалистов... Советническая деятельность служила фиговым листком для прикрытия до срамоты незначительной учебной нагрузки ряда наших преподавателей». В такой обстановке и с таким коллективом приступил к работе профессор Г. И. Гончарук в качестве советника ректора Кабульского университета.

Но, как говорят, «недолго музыка играла». Доверительные беседы с ректором университета, первые шаги в ранге советника привели Г. И. Гончарука к сомнениям в правомерности его пребывания в Кабульском университете, деловой целесообразности, нравственности и безнравственности самого статуса советника университета и всего института советничества.

Только предельно честный и мужественный человек и ученый мог сделать вывод: «Нет, в советнике Хабиб не нуждался. Я нужен был не афганцам, а Москве. И не как советник, а как проводник советской мысли».

Пришло прозрение. Профессор всем своим существом понял, что негоже врываться с коммунистическим уставом в мусульман-

скую мечеть. За бунт против массовой советнической деятельности советское руководство в Кабуле сняло Г. И. Гончарука с должности советника ректора Кабульского университета. Все это делалось в глубокой тайне не только от него, но и от коллектива.

Опыт советской истории изобилует примерами, когда хамовитые чинуши, забравшись на самые верхние этажи пирамиды власти, не оставили там ничего, кроме факта пребывания, а иногда — бесславного или трагического падения. В главе «Партсоветники, дипработники и парработники» читатель познакомится с такой категорией людей, которые после бесславного падения в Кабуле продолжали корчить из себя сановников верхних этажей власти, распорядиться судьбами людей и наводить на них страх.

В книге немало яркой афористичности, а местами и художественного слога. Тем не менее читателя ждет нелегкое, не бездумное чтение. Книга «Афганистан, прости» пополнила ряд тех произведений, которые, независимо от отношения к автору, обязан прочитать всякий, кто хочет глубже разобраться в афганской трагедии и для кого слово «Афганистан» не пустой звук.

Валентин Яшиников
доцент ОПИ «Вечерняя Одесса», 7 июля 1992

Коли радянські війська вийшли з ганьбою з Афганістану, а таліби перетворили у вибухнувшу пилюку приміщення посольства Радянського Союзу в Афганістані, де не раз мене психологічно катували, колишнього Президента Афганістану Наджибулли, якого згодом Організація Об'єднаних Націй прихистила у своєму офісі в Кабулі, пам'ятаю, якось зайшов до мене студент-афганець юридичного факультету Одеського державного університету імені І. І. Мечникова. Він сказав, що Наджибуллі відомо про книгу «Афганистан, прости» і він дуже просить йому подарувати. Це прохання, як я зрозумів, було мотивоване не тільки тим, що мова в книзі йде про його батьківщину, а й ще тим, що у ній самому Наджибуллі відведена ціла глава. Через деякий час той самий студент з'явився знову в моєму кабінеті. Він доповів, що экс-президенту надто сподобалась книга. Він сказав:

— Мені жаль, що я не можу подякувати професору Гончаруку.

А потім подумав. Зняв свою папаху і сказав:

— Це професору. Все, що маю.

Я дивився на студента-афганця в очікуванні, що він дасть мені подарунок Наджибулли. Але він зніяковіло зморщився й каже:

— Вибачте, Григорію Івановичу, я продав папаху. Дуже хотілось їсти.

При цій розмові з афганцем була присутня дружина Юрія Чечітко-Валентина. Ми разом випускались з історичного факультету. Ми обоє мовчали. Не було слів для оцінки ситуації.

А ще. Тікаючи від талібів, экс-ректор Кабульського університету Тахір Еноят зі своєю сім'єю в п'ять осіб по дорозі в Західну Європу заїхав до мене в Одесу. Він пробув у місті днів десять. Розповів про те, що його контррозвідка Афганістану інформувала і про спроби викрадання мене моджахедами, про те що він мене своєчасно попереджував і про те, що радянські спеці задумали залишити мене в Афганістані і вбити. Тому він, Тахір, постійно контролював ситуацію. А коли мене покинули серед афганців, не хотіли брати на останній рейс літака в Москву, він, Тахір, знайшов мене і привіз в аеропорт Кабула і посадив мене у літак. Цьому сприяв його брат, начальник аеропорту. Тахір поселився з сім'єю в Німеччині. Кожного разу вітає мене і мою сім'ю з Новим роком. Надсилає подарунки. Просить мене ще і ще присилати йому для афганської діаспори в Європі мою книгу «Афганістан, прости»

С коммунистическим уставом в мусульманскую мечеть

В заголовок пропонуємо вашому увазі матеріала вивести назву однієї з глав нещодавно опублікованої книги заведуючого кафедрою історії та етнології України професора Г. І. Гончарука «Афганістан, прости», який в 1987/88 навчальному році був радником ректора Кабульського університету. Книга — спроба відобразити супереччя між пропагандою та сутністю радянської гуманітарної допомоги Афганістану, показати окупаційний характер діяльності фахівців з Союзу, відкрити темні сторони роботи радянських, дипломатичних та партработників на афганській землі.

Сьогодні Г. І. Гончарук — гість нашої редакції.

— Григорій Іванович, буквально на першій сторінці ви пишете, що не удержались від пристрастия в написанні книги. В чому це виражалось?

— Уникнути пристрастия в викладі фактів неможливо. Я віддаю собі звіт, що книга написана суб'єктивно. Як би ні

хотелось писать правдиво, как бы я ни боролся с собой, чтобы быть ближе к истине, все равно остался мой взгляд на события.

Я долго присматривался к коллегам, пока, наконец, не понял, что никто из них не расскажет всю правду о нашей миссии в Афганистане. Бывает, что в критических ситуациях человек вдруг находит выход и каким-то образом поворачивает обстоятельства так, что из негативных они становятся позитивными. Ведь мы сами себя не знаем и открываемся часто с непредсказуемой стороны. Так произошло и со мной.

— Как вы попали в Кабул?

— Благодаря личным контактам. В ноябре 86-го в Кремлевском дворце съездов проходило совещание заведующих кафедрами. В перерыве одного из заседаний ко мне подошли работники Минвуза и предложили занять открывшуюся вакансию советника ректора Кабульского университета. Мне предоставилась возможность посмотреть на Афганистан своими глазами и через несколько дней я сообщил, что согласен.

— Несколько раз себе и читателям вы задаете вопрос, на который нелегко ответить: «Зачем мы здесь?» (т. е. в Афганистане). Появились такие мысли до поездки?

— Нет. Нас воспитывали интернационалистами, мы считали, что несем счастье людям, вместе с державой занимаемся нужным делом — помогаем странам третьего мира скорее прийти к светлому будущему. Так вначале и было.

— После неполного года жизни в Кабуле ваша точка зрения на Афганистан, на собственную страну и на себя лично изменилась. Когда вы начали понимать, что ошибались?

— После встречи с министром высшего и среднего образования Гияси. Он прекрасно владел ситуацией, видел трудности, его планы были реальней, чем у наших советников. Его компетентность, понимание проблем посеяли сомнения в целесообразности моей миссии. Кроме того, он был воспитанней и интеллигентней моих соотечественников.

— Что вы испытали, когда узнали о готовящемся покушении, было ли у вас оружие?

— Был пистолет, который требовали носить всегда с собой. Первая реакция на предполагаемое покушение — связался с органами госбезопасности. Я знал, как мусульмане поступают с теми, кого берут в плен. Они буквально охотились за советниками. Незадолго

до моего приезда похитили советника и руководителя геологов. Потребовали выкуп. Жена бросилась собирать деньги, но чиновники из посольства запретили ей делать это. Через какое-то время ректор университета Эноят видел, как геолога вели через горный кишлак и как он бросился пить воду из арыка вместе с ослом... До сих пор его судьба неизвестна.

Еще один пример. Наш полковник бегал по утрам, делал зарядку, поддерживал спортивную форму. Однажды выбежал и не вернулся. И таких случаев много.

— Были моменты открытого сопротивления афганцев нашему присутствию в Кабульском университете?

— Афганцы очень тактичные люди. Вы никогда не услышите от них грубого или резкого слова. Надо было видеть, как они сопротивлялись!.. Ни одно наше решение афганцами не выполнялось. Например, идея с открытием «комнат дружбы» осуществилась, но они не работали, были заперты на замки, преподавателям из Союза не давали часы для работы, натравливали их друг на друга, обостряли существующие противоречия. Разлагать врагов изнутри — национальная черта афганцев. Однако среди них были люди, которые получили соответствующие посты в государственном аппарате и дорожили ими. Часть афганцев переходила на нашу сторону, но были и советские, перешедшие на ту сторону. Об этом не пишут, но военные уходили не просто так, а создавали подразделения и воевали против советских. Был такой отряд Василия и еще одного подполковника, фамилию которого не помню. Говорили, что это самые беспощадные среди всех партизанских отрядов.

— По ЦТ никогда не показывали строительство бункеров, защитных сооружений вокруг посольства, никогда не говорили о возможной расправе.

— Вы неодобрительно пишете о причинах, которые заставили многих согласиться на опасную командировку, о «бабовщине», напоминающей армейскую «дедовщину».

— Здесь на родине мы живем по общепринятым законам, придерживаемся определенной линии поведения. Мы связаны с завтрашним днем, с коллективом. И совсем другое дело, когда приезжаешь в другую страну на время и больше никогда туда не вернешься. Представляете, как раскрываются люди в таких условиях?

— Григорий Иванович, прочитав книгу, понимаешь, что в Кабуле вы пришли не ко двору. Против вас завели целое дело, восстанавли-

ливали коллектив. Но какое-то время вы были уверены, что все беды исходят не от системы, а от случайных людей в местных органах.

— Конечно, мне казалось, что стоит заменить этих людей и все изменится к лучшему. Только к концу своей командировки я пришел к выводу, что неправильно понял сложившуюся ситуацию.

— Между вами и частью коллектива возник конфликт. Уже в Одессе по поручению областного комитета Компартии была организована комиссия, которая занялась проверкой обвинений в ваш адрес. Что она установила?

— Большинство обвинений документально не подтвердились. А вызваны они были тем, что я выступил против грубого вмешательства в работу афганских преподавателей, кафедр, факультетов и даже ученых советов. Высказавшись за ограничение советнической деятельности и за увеличение учебной нагрузки, я вызвал волну недовольства прежде всего со стороны тех специалистов, кто имел самую низкую учебную нагрузку. До этого у коллектива не было претензий.

Часть документов была прислана в наш партком из Москвы. Меня с ними познакомили, но где они сейчас, установить не могу. Написанное мной опровержение лежит в сейфе у проректора Анатолия Ивановича Бурмакова.

— В короткой беседе нет возможности даже попытаться проанализировать все вопросы, поднятые в книге. Всем заинтересованным иной, кроме официальной, позицией в определении характера нашего «гражданского» пребывания в центре Азии рекомендую приобрести книгу «Афганистан, прости», которая, кстати сказать, в книжном киоске политеха стоит гораздо дешевле, чем в магазинах города.

*Интервью вела И. Кондратенко.
Одесский политехник. — 1992. —
11 декабря.*

Во имя чего?

Из статьи О. Кологревой

1 августа у поселка Тарское Пригородного района Северной Осетии из засады был убит глава временной администрации В. Поляничко. Вместе с ним погибли командующий объединенными миротворческими силами временной администрации генерал-майор А. Корецкий и старший лейтенант В. Кравчук из охраны главы администрации.

Так случилось, что в последнее время фигуре В. Поляничко в «Московских новостях» было уделено большее внимание (см. № 28, 11 июля «Долгожитель» № 31, 1 августа «Силовая политика» миротворца Поляничко).

И в Одессе нашлись люди, лично знавшие Поляничко. Его смерть побудила ПРОФЕССОРА Г. ГОНЧАРУКА написать в редакцию письмо, которое мы и предлагаем вашему вниманию.

«Придя 31 июля домой, узнал от сына, что звонил Виктор Петрович Поляничко. Представился как герой моей книги «Афганистан, прости». Я был на даче, и сын сказал, что домой вернусь только в воскресенье. «Нет, в выходной беспокоить его не стану, позвоню в понедельник утром», — сказал Поляничко.

Что заставило его позвонить мне? Со времени пребывания в Афганистане, где он был советником у президента Наджибуллы, я — его подчиненным, телефонной связи у нас с ним не было. Он присылал мне поздравления, будучи вторым секретарем ЦК Компартии Азербайджана. Я отправил Поляничко телеграмму, узнав из теленовостей, что он ранен в Степанакерте.

После выхода книги «Афганистан, прости» прошло около года. Все это время Поляничко не давал о себе знать. В книге Поляничко проходил как человек с партийно-имперским мышлением, талантливый патриот России, родоначальник политики национального примирения, тонкий психолог, на первый взгляд, противоречивый, а на самом деле неустанно последовательный, трудолюбивый, смелый проводник имперской политики Москвы.

Судя по диалогу с сыном, книгу он прочитал. Возможно, попросит автограф или предложит свои услуги по продаже книги в Москве (торговые работники почему-то не проявили интереса к антишовинистическому изданию), поблагодарит или, наоборот, с чем-то не согласится.

Я терялся в догадках. Ночью плохо спал, видел кошмарный сон. В ожидании звонка Виктора Петровича перенес деловую встречу. В 8 утра, включив телевизор, услышал о гибели Поляничко... Остальные события уже не воспринимались. Весь день состояние угнетенное, а в голове кружился один и тот же вопрос: до каких пор, во имя чего и кого будут гибнуть талантливые люди России?..»

*Подготовила О. Кологрёва.
Юг. — 1993. — 7 августа.*

د کابل پوهنتون
 د کابل پوهنتون
 د کابل پوهنتون
 د کابل پوهنتون
 د کابل پوهنتون

Копия 69

Т. Буришев А.У. Кабульский университет
 Dean's Office

and Foreign Relation Department
 Tel: 42133

20.07.88

мая 1988 г.

د امریکا او اروپا د مطبوعات

228
 29-3-62

Ректору Одесского
 политехнического института
 МАЛАХОВУ В.П.
 Одесса- 44,проспект Шевченко,1

УВАЖАЕМЫЙ ВАЛЕРИЙ ПАВЛОВИЧ !

Выражаем Вам и Вашему коллективу искреннюю благодарность за то, что Вы направили в Кабульский университет доктора исторических наук, профессора ГОНЧАРУКА Григория Ивановича. За сравнительно короткий срок, фактически один 1987-1988 учебный год, им сделано много. По инициативе Григория Ивановича и благодаря проявленной им целеустремленности впервые в истории Кабульского университета открыта аспирантура, читается диалектический материализм на философских факультетах, восстановлен предмет основы социально-политических учений, введены семинарские занятия по общественным дисциплинам, разработан и внедрен новый предмет "Политика национального примирения: сущность, опыт, задачи" с общественным зачетом, нашедшие поддержку в докладе тов. Наджибуллы на Январском /1988 г./ Пленуме ЦК ИДПА. Он является инициатором, активным организатором Всеафганской научно-теоретической конференции "Большой Октябрь и молодежь Афганистана", за что награжден медалью ЦК ДОМА "Слава", Всеафганской научно-практической конференции "Политика национального примирения и молодежь Афганистана" с публикацией материалов. Возглавляемый им коллектив советских преподавателей работал с большей отдачей, чем прежде. Его содержательные, интересные лекции отличаются высокой посещаемостью студентов. Он успешно руководит четырьмя аспирантами.

Можно сказать, что дала Григория Ивановича стали основой его заслуженного авторитета среди ученых, преподавателей и студентов Кабульского университета.

Ректор Кабульского университета
 Секретарь парткома ИДПА

Т. Зюнт/
 А. Замар/

Б.И.И.
 Б.И.И. № 127-01-3301
 "19" 07 1988

КРАХ ІЛЮЗІЙ

Війна в Афганістані являлась дзеркалом загальної кризи радянської системи. Поразка Радянського Союзу змусила задуматись всі верстви населення, особливо інтелігенцію, над її причинами. Для мене програш війни був символічним. Моя місія в Кабульському університеті теж фактично провалилась. Мої ініціативи — дві все-афганські наукові конференції з публікаціями матеріалів, викладання діалектичного матеріалу, відкриття аспірантури не могли не залишитися в житті кожного учасника та історії університету непоміченими. Однак безславний відступ з Афганістану радянських військ і те, що я ледве залишився в живих і ледве ноги виніс з цієї центральноазіатської країни, були для мене сумно символічними. Все говорило про те, що так далі жити неможливо. Не за горами події, які зрушать весь радянський уклад, зметуть тоталітарну комуністичну систему. Важко було уявити наслідки назриваючого соціально-політичного конфлікту. У лавах партії розпочались якісь зрушення. В Москві в ЦК КПРС активізувався член ЦК і перший секретар міськкому партії Борис Єльцин. Андрій Сахаров і його прихильники піднімали протестні хвилі у Верховній Раді СРСР, у пресі й де тільки могли. У самій партії з'являються демократична платформа, демократичні клуби. Їх завдання — реформувати партію, надати їй людського обличчя. Про багатопартійну систему боялись говорити.

Мені певний час здавалось, що ситуацію, саму партію можливо врятувати шляхом змін її внутрішньопартійної форми існування. Передусім, демократизації діяльності як всередині неї, так і в прийнятті рішень та їх реалізації. Тому горбачовські гласність, плюралізм думок знайшли підтримку у багатьох комуністів, у тому числі і мою. Я більше схилився до реформування Комуністичної партії ще й тому що: 1) не було іншої політичної сили в наявності, здатної очолити політичні, соціальні і економічні перетворення; 2) треба

було уникнути кровопролиття, без якого Комуністична партія влади не віддасть.

Не маю бажання заднім числом здаватися читачу прогресивним, демократом в часи так званої горбачовської перебудови. Краще наведу свої публікації тих часів, які вже ніяк не підружиш.

У порядку коментарю прочитаних публікацій слід відмітити, що мої публікації в газетах й нападки партійних апаратів, їх відданих псів не послабляли, а, навпаки, посилювали симпатії моїх співробітників інституту і колег за його межами до мене. Одним з проявів підтримки моєї політичної позиції було те, що на одних зі зборів суспільствознавців вузів південного регіону України мене несподівано, неочікувано, майже односторонньо обрали головою науково-методичної ради, звільнили від цих обов'язків очільника багатьох років завідувача кафедри історії КПРС Одеського державного університету імені І. І. Мечникова, доктора історичних наук, професора Героя Радянського Союзу Назима Якупова. Мені чомусь стало його жаль. На відміну від його попереднього ізоляціоністського нехтувального ставлення до мене в останні роки, він опублікував позитивні рецензії на мої монографії, не тільки прийняв мою кандидатуру в аспірантуру, а навіть призначив мене керівником чотирьох аспірантів. Як стверджувала аспірантка Лариса Петрівна Євпатова, при цьому сказав:

— Гончарук — це той з небагатьох вчених, хто вам надасть необхідну допомогу.

Незабаром я зустрівся з секретарем обкому партії по ідеологічній роботі Русланом Боделаном, розповів про свої плани керівництва радою, запропонував йому зустрітися з суспільствознавцями та провести відверту розмову. Вважаю, що зустріч була позитивною. Чимало професорів, доцентів й викладачів відверто висловлювались щодо назрілих тривожних проблем у суспільстві і кризових явищ у системі викладання суспільних наук. Пам'ятаю цікавий випадок. Формуючи президію зустрічі, я серед інших запросив доктора історичних наук, професора Людмилу Іванівну Кормич. У своєму виступі вона, як кажуть, повернула голоблі проти мене. Звинуватила мене в тому, що я не справляюсь зі своїми обов'язками, і не відомо, чим закінчиться розслідування моєї афганської діяльності та інше. Благо, ще був час для інших виступаючих і вони, так би мовити, угамували її спритність. Мені залишилось тільки пожартувати:

— Я тому і запросив до президії Людмилу Іванівну, щоб їй зручніше було добиратись до трибуни.

Її теж можна було зрозуміти. Не було б Гончарука, то її керівник, розпочинаючи з дипломної роботи, а потім кандидатської і докторської дисертацій був би саме Якупов.

Восени 1989 року на звітно-виборчих зборах політехнічного університету мене видвинули балотуватися на секретаря парткому. Це був безпрецедентний випадок. Раніше ніколи навіть питання не піднімали про очільника парткому з числа суспільствознавців. Моїм суперником був кандидат технічних наук, доцент Гололобов Володимир Васильович. Члени лічильних комісій начебто розповіли, що, коли голоси на шайках терезів почали схилитись в мій бік, секретар Приморського райкому Іван Якович Копанський сказав контролюючому хід підрахунку голосів секретарю міськкому партії: «Робіть що-небудь, бо я з Гончаруком не спрацююсь». Тоді терези потягнулись в іншій бік. Я інколи зустрічаюсь з Копанським. Він живе неподалік мене. Але чомусь не наважуюсь його запитати про достовірність тих чуток. Мабуть, тому, що для мене не було надто бажаним бути секретарем парткому.

У січні 1990 року були заплановані збори ОПІ. Мені як члену ідеологічної комісії парткому було доручено написати доповідь. Я написав. Заслухали. Члени парткому були зворушені радикальною постановкою питань. Стали вносити свої численні правки. Я відмовився їх враховувати. Призначили доповідачем Гололобова. А Леоніду Дузю доручили написати для нього доповідь. На наступному засіданні парткому заслухали текст, написаний Дузем. Виникла надто гостра дискусія при його обговоренні. Партком вирішив: затверджуємо текст, що написав Гончарук, він же і зробить доповідь. Я цей текст зберіг.

Доповідь я зробив. Читач правильно робить, що передбачає емоційні обговорення на зборах. По-іншому й бути не могло. З одного боку, всі комуністи, що були в залі, відчували свою відповідальність за глибоку кризу, в якій опинилось суспільство. А з іншого, — мало хто хотів нести відповідальність за загальну стагнацію в країні.

Мені було поставлено багато запитань. Навіть тоді, коли я сів на своє місце в президії зборів. Чітко пам'ятаю, як один з членів комітету профспілкової організації інституту запитав:

— Григорію Івановичу, так чого ви хочете, якщо ви так крикуєте КПРС? Що, нашої партії взагалі не повинно бути, а яка буде?

Я зрозумів гостроту питання, його складність і наслідки своєї відповіді. Заперечити КПРС — зараз викинуть тебе з партії. І кінець твоєї, Гончарук, боротьбі. Без посади, поза партією тебе ніхто не буде слухати. Будуть сприймати як невдачу, критикана і неконструктивну особу. Я не був готовий до такого запитання. І спонтанно відповів:

— КПРС-1 і КПРС-2.

Зал зашумів. А потім оплески.

І донині, коли я зустрічаю завідувача кафедри екології доктора хімічних наук, професора Гогунського Віктора Дмитровича, він чи то зі знущанням, чи то з задоволенням, чи то з гумором каже: «КПРС-1 і КПРС-2».

Пам'ятаю звітно-виборчу конференцію міської партійної організації. Мандат вручили мені в парткомі ОПІ згідно з висуванням мене інститутськими партійними зборами. Прийшов заздалегідь. Хотів сісти на перших рядах залу. Збирався виступати. Але мої наміри розгадали організатори заходу. При моєму бажанні зайти в перші двері залу мене зупинив високий, добре збитий син того самого Миколи Бабіна, якого пророчили на моє місце в ролі завідувача кафедри історії КПРС ОПІ. І каже:

— Комуніст Гончарук, я вам покажу, де ваше місце.

Я таке в партії почув вперше. Промовчав. Він відвів мене на задні ряди під балконом. Я стиснув зуби і мовчав. Але Бог це все бачив і незабаром його вбили, а мати, що втратила чоловіка і сина, померла.

Стало ясно, що мене відштовхнули подалі від президії, щоб не міг ні щось запитати, ні заперечити. Доповідь зробив перший секретар міському партії Валерій Якович Хмельнюк. Мені хотілось поставити йому декілька питань, але на пропозицію ведучого зборами було прийнято рішення ставити питання в письмовій формі. Так простіше відповідати. На зручні можна краще підготуватись. А колочі можна не помітити і скласти в папку. Я написав записку з проханням дати виступити. Марно. Було б наївно думати, що той Хмельнюк, що сидів у президії звітно-виборчої конференції партійної організації Приморського району і не дав мені виступити тоді, дасть мені можливість виступити тепер.

Коли лічильна комісія відправилась в якусь кімнату підраховувати голоси, а перший секретар обкому партії Георгій Корнійович Крючков став за трибуну і сказав, що він готовий відповідати на питання учасників конференції, я запитав:

О ПУТЯХ РАЗВИТИЯ ВНУТРИПАРТИЙНОЙ ДЕМОКРАТИИ

(Доклад на партийном собрании Одесского политехнического института 17 января 1990 г.)

Чрезвычайная актуальность проблемы перестройки внутрипартийной жизни, демократии определяется рядом факторов:

Во-первых, в условиях революционного обновления общества канула в прошлое обстановка "идеологического комфорта", когда КПСС являлась единственным "выразителем интересов трудящихся" страны. Реальностью нашего времени является: деятельность многочисленных неформальных объединений, альтернативных организаций, их резкая политизация и борьба за влияние в массах, призывы отменить шестую статью Конституции СССР, в обстановке кризиса командно-административной модели социализма звучит острая критика аппарата. *Как известно,*

XIX съезд Компартии Литвы принял решение о создании самостоятельной Коммунистической партии, признание факта многопартийности в Конституции Латвии. *а Конституция Латвии принята фронт. многопартийности* Усложняется политическая ситуация в стране. *в целом.*

Во-вторых, внутри самой партии отчетливо проявился широкий спектр настроений: от сторонников "казарменного социализма", мечтающих о возвращении к "сильной власти", до имитаторов псевдореволюционной активности. Упрощением было бы считать, что здоровые силы в партии подвергаются давлению исключительно со стороны консерваторов.

Жизнь властно требует активизации деятельности коммунистов по разрешению назревших противоречий, по возрождению авторитета партии как политического авангарда советского общества в условиях его радикальной демократизации. Однако ско-

ывают инициативу коммунистов и объективно тормозят перестройку отношений, сложившихся в партийных организациях в условиях господства командно-административной системы и не преодоленные до настоящего времени; отношения, основанные на приказах и исполнении, делении партийцев на начальников и подчиненных, на нарушении принципа равенства коммунистов.

В- третьих, остаются не названными, не проанализированными причины усугубляющихся пассивности коммунистов, их апатии, недисциплинированности *и даже потуги вести политику в самой партии*. Уменьшается число сдающих партийные билеты. За девять месяцев текущего года Одесская областная партийная организация уменьшилась *почти* на 400 человек. На ноябрьском заседании нашего парткома принято в ряды партии два человека, а исключено семь, шесть из них сами принесли партийные билеты.

Все это заставляет задуматься коммунистов над истинными причинами снижения авторитета партии и поисками путей ее поднятия во главу нарастающей демократии в обществе.

Одной из таких причин является закостенелость норм внутрипартийной жизни. Партийные функционеры с гордостью называют их ленинскими, избегая при этом по меньшей мере трех обстоятельств:

1. ленинские нормы формировались в условиях подпольной деятельности партии, гражданской войны, когда рабочий класс составлял в количественном отношении меньшинство среди самостоятельного населения;

2. не рассматривают взгляды В.И. Ленина как диалектический процесс, постоянно изменяющийся под воздействием изменяющейся действительности;

З. не желают видеть возросшего политического сознания первичных партийных организаций, осознание ими необходимости непосредственно участвовать в определении судеб страны, партии.

Непробиваемым щитом партийных работников является принцип демократического централизма. Однако в нынешнем его состоянии к нему больше подходит название, примененное М.С. Горбачевым к экономике - бюрократический централизм (см. Социалистическая идея и революционная перестройка, "Правда", 26 ноября 1989 г.).

Вот, что пишет в партком коммунист с 1944 г. (фамилия написана ^{с ошибками} не разборчиво): "Принимаемое решение парткомом, бюро райкомов и т.д. - решение единиц является всемогущим, т.е. правильность их не обсуждается в первичных парторганизациях". В тоже время мысли партгрупп, цеховых организаций не доходят до парткома, не говоря уже о вышестоящих органах. Об этом пишет партгруппорг кафедры ТООС Ткач А.А., а партгруппорг кафедры ЭПА Водичев В.А. прямо предлагает на предстоящем XXУШ съезде КПСС, обсудить принцип организационного строения партии". В нынешнем функционировании демократический централизм игнорирует первичные организации.

Возьмем, к примеру, нашу ~~партийную~~ организацию. В Уставе КПСС говорится, что основой партии являются первичные партийные организации. По каким показателям мы можем сказать, что относимся к основе партии? Согласно Уставу: принимать в партию (и то не окончательно), воспитывать и организовывать своих членов, т.е. заниматься работой в себе. Но разве только в этом заключается основа партии? Основа - это та часть, которая обеспечивает строение его главное назначение.

Однако партийные организации фактически не участвуют в разработке политики партии, формировании ее руководящих органов. Первичным организациям по отношению к верхам отведена очень грустная роль: материально содержать верхи и беспрекословно выполнять их решения и указания. Не в этом ли причина ^{неинициативности?} ~~инициативности коммунистов~~, их отчужденности от ~~кадров~~ ^{кадров?} Может ли кто-либо из нас сказать, что наши инициативы, предложения дошли до высших партийных инстанций и получили понимание? В большинстве случаев ответы: или не было инициатив, или они не нашли поддержки. И то, и другое - показатель того, что первичные организации и руководящие органы живут каждый своей жизнью как повелитель и исполнитель. При этом основа партии является послушным орудием в руках не основы.

В этих неестественных отношениях произрастает волонтаризм, субъективизм, произвол вышестоящих органов. Судя по материалам прессы основные и самые грубые нарушения партийных норм, морали наблюдаются именно здесь. По существу по всем основным показателям партийные низы переросли верхи. О том, что статья 52 Устава КПСС формальна сообщили в своих записках в партком коммунист Михайленко Г.Г. - кафедра ТНВ, партийная группа кафедры ОНХ (партгруппорг Лях О.Д.) и другие.

Преодолению этого противоречия могли послужить бы радикальное изменение системы формирования руководящих органов и их аппаратов.

Прежде всего, установление в партии прямых, тайных и равноправных выборов, при которых все руководящие органы избираются в первичных организациях (предлагает партбюро ДИСа) с обязательной периодической отчетностью избранного перед

своими избирателями - развивают эту мысль партийная группа кафедры ТОГ (партгруппорг Андрущенко А.И.), партгруппорг отдела № 3 Гусевич, коммунист В.А.Азаркин и другие. Такая зависимость партийного работника от первичной организации позволит ему ориентироваться на требование и жизнь первичной организации.

Ныне существующая система формирования и содержания партийных органов позволяет вышестоящему лицу подбирать послушный себе орган, превращать освобожденных работников в безоговорочных исполнителей своей воли. Поэтому не случайно наша партийная организация, самая большая в области, не представлена в областном комитете и с большим трудом удалось добиться представительства в горкоме партии.

Аналогичным образом следовало бы избирать делегатов на все партийные форумы, вплоть до съезда КПСС. Делегат, избранный первичной организацией, несомненно будет вести себя принципиальнее и достойнее на съезде, чем тот, которому даровано это звание конференцией по предложению руководящего лица.

Повышению роли первичных организаций в выработке политики партии, а точнее, возвращение ей права быть основой партии способствовало бы внедрение системы общепартийных референдумов по сложным стратегическим вопросам деятельности КПСС, например, по Программе и Уставу. Только обобщенные количественные результаты дадут право принимать то или иное решение от имени всей партии. Существующая ныне практика ссылки на письма, телеграммы отдельных коммунистов или резолюции отдельных организаций позволяют манипулировать общественным мнением и выдавать чью-то

волю за мнение большинства. Референдумы не только придадут больше мудрости общепартийным решениям, но повысят ответственность каждого коммуниста за осуществление принятого решения.

Коммунисты института в своих предложениях отмечают, что роль и ответственность первичной парторганизации в пополнении рядов партии значительно снижены из-за заформализованности процесса приема в члены КПСС. Для того, чтобы пройти этапы приема кандидату необходимо 9 раз быть опрошенным. ~~Данное положение пора привести в соответствие с современными нормами партийной демократии.~~

Изжила себя и процедура выхода из состава КПСС.

Лица, изъявившие желание выйти из состава партии, должны по заявлению считаться вышедшими из нее, без заведения на них персонального дела.

Далее. Организацию и проведение собраний, конференций, съездов партии необходимо освободить от формальностей и вернуть им ленинский дух демократичности. Известно, что на втором съезде партии В.И. Ленин выступал с речью, с замечаниями и репликами 130 раз, все высказывались сколько желали. Иначе и быть не должно. Для того и собираются форумы, чтобы обогатиться коллективным трудом партии. У нас же стало нормой не дать возможности выступать коммунистам, делегатам путем подведения пресловутой черты. В результате могут быть лишены слова половина и более желающих выступить.

Особо важное значение придается подведению черты при выдвижении кандидатур в руководящий орган. Создается впечатление, что в зале находится специально подготовленная группа крикунов, которые при подходе к последней фамилии в заранее

подготовленном списке залпом произносят: "Подвести черту". Так было на районной и городской партийных конференциях. Эта, с позволения сказать, демократия придумана для того, чтобы не допускать отклонение форума от заранее составленного сценария, оградить руководство от критики. Не дают выступить, как правило, самым принципиальным и смелым коммунистам. Час - два, день - два и даже неделю дополнительно к запланированному времени, необходимых для выступления всех желающих, должны быть отданы интересам всей партии, а в интересах дела - выслушать всех, ~~обсудить все;~~ обсудить все предложенные кандидатуры.

Покушением на демократию, на права коммуниста является также "захлопывание" выступающего аплодисментами...

Еще несколько моментов. В печати, в беседе с коммунистами все чаще поднимаются вопросы избрания секретаря партийного бюро и комитета всеми коммунистами на собрании или соответственно, конференции путем прямых, тайных выборов и на альтернативной основе. Представляется, что реализация этих пожеланий будет способствовать не только развитию демократии как таковой, но что гораздо важнее - лучшему отбору достойного лица, сближение его с рядовыми коммунистами. Мы это можем сделать сами уже на предстоящем в апреле отчетно-выборном собрании.

Отдельно следует сказать о партийном аппарате. Об этом не раз писали в газетах, но реакции не последовало. В обществе зреет мнение, что аппарат - это основная консервативная сила в партии. Однако здесь, как всегда в социальном вопросе уместен дифференцированный подход. Среди работников аппарата, как и в

первичных организациях, есть люди разные - и прогрессивные, и консервативные, добросовестные и бюрократы. Однако сформированная десятилетиями система их работы не позволяет быть другим, кроме как бюрократами. Им за это хорошо платят и прямо и косвенно. Кто пытался быть другим, тем показывали на дверь. Высказываются разные мнения, называются подлинные пути перестройки работы аппарата. Простейший - лишить его работников прямых и косвенных привилегий и многие из них станут прогрессивными. Но это иллюзия. Привилегии никто добровольно не отдавал и не отдает.

Другой путь - назначить им зарплату на партийных форумах.

Третий, ~~какой-то~~ ^{наш путь,} самый верный - поставить работников аппарата на все виды довольствия в той первичной партийной организации, которая их рекомендовала.

Однако для решения этого вопроса и других не менее важных, без чего нельзя превратить первичную организацию в основу партии, необходимо создать материально-финансовую базу первичной организации. Сейчас она, как и прежде, фактически равняется нулю. Те трехпроцентные ~~квартальные~~ ^{поквартирные} подачки, которые нам спустили в прошлом квартале не меняют, а только создают видимость благотворительности и милосердия райкома.

Представляется, что настало время считать собственные деньги.

^{Разумеется их считать нужно сейчас.}
Итак, сумма наших доходов, ^{наши с вами} то есть ежемесячных взносов, составляет в среднем 7,5 тыс.руб., а расходы наши составляют 760 руб., т.е. десять процентов. Однако даже эти 10 процентов фактически нам не принадлежат. Зарплату нашим освобожденным работникам формально платит райком партии.

90% наших взносов, или более 80^{-ти} тыс. рублей в год, идут в основном на содержание аппарата, который нами командует. То есть каждое указание сверху нами хорошо оплачивается. Мы же не имеем возможности купить гвоздику ветерану партии в день его юбилея.

Нет сомнения в том, что, справедливости ради, должно быть совсем наоборот. 10% взносов перечислять в общепартийную казну, а 90% пустить на поднятие роли партийной организации в перестройке. На эти деньги мы могли бы содержать наших освобожденных работников, оплачивать своему работнику в аппарате райкома или горкома, посылать перспективных товарищей на учебу в ВУЗ, иметь свои издания, множительную технику, оказывать помощь пенсионерам, приобретать путевки больным, участвовать в различных фондах, командировать коммунистов в другие города и за рубеж. Словом, имели бы, так сказать, право юридического лица

Абсолютно не защищены в партии интересы меньшинства. А между тем, новое, ^{впередовое} рождалось меньшинством и даже отдельными людьми. Оно часто приносится в жертву эгоизму, консерватизму большинства. Думается, что во многих организациях при желании можно найти факты, подтверждающие подавление большинством прогрессивные начинания меньшинства.

Несколько слов о перестройке организации партийных отчетно-выборных собраний и конференций. Практика свидетельствует, что отчитывающиеся органы держат явно и тайно собрание или конференцию ^{в своих руках} и формируют президиум, проект решения, готовят списки кандидатур в различные комиссии и, конечно же, в новый руководящий орган. Это часто приходит с видимыми и невидимыми

нарушениями существующих инструкций. Ограничить такое явление могут организационные комитеты, созданные из представителей, соответственно, партийных групп, цеховых и первичных организаций, которые единственные отвечали ^{дб/} за организацию отчетно-выборной кампании.

Коммунисты высказывают и другие интересные предложения. Среди них - в городах, где есть обкомы, упразднить горкомы партии, сократить численность секретарей и партаппарат на 50% (секретарь парторганизации хозчасти тов.Егоров), избирать руководящих работников из членов своей партийной организации (партгрупорг кафедры АЭС тов.Мальцев В.М.) снять гриф "секретно" в работе партии (коммунисты т.т.Субботин А.И.,Гузовский Н.П., Полянский Ю.И.), целесообразно ветеранов партии освободить от уплаты членских взносов с сохранением всех их прав (коммунисты тов.Полищук Т.Н., Гузовский Н.П.), в связи с передачей основных функций первичным организациям ^{управлять} горком партии (партийная группа АУП СПКБ "Дискрет", партгрупорг Гудимов И.Е.), имеются предложения о создании в руководстве структур, занимающихся национальными вопросами в партии, ряд членов партийного комитета предлагают создавать округа при выборах в руководящие органы партии в тех организациях, где число коммунистов меньше, необходимого количества для избрания своих товарищей, добиваться уменьшения не столько окладов, сколько привилегий партийным работникам, в городах ликвидировать райкомы партии, упразднить все имеющиеся инструкции по организации внутривнутрипартийной жизни и многое другое.

Все эти предложения свидетельствуют о тревоге наших коммунистов за судьбы партии, с одной стороны, а с другой -

II.

о неиссякаемом источнике партийной мудрости рядовых коммунистов, которой десятилетиями пренебрегали бюрократы. . .

Вы, товарищи коммунисты, вправе поставить вопрос: зачем нам сегодня обсуждать глобальные проблемы внутри партийной жизни? Возможно, важнее сосредоточить усилие на решение конкретных задач, стоящих перед институтской партийной организацией? Ответ, видимо, был бы таким: сегодня нельзя партийным организациям результативно выполнять свои функции в условиях консерватизма общепартийных норм. Не ликвидировав общие причины застоя, нам не добиться улучшения нашей работы.

Сказанное позволяет сделать ряд актуальных выводов:

Во-первых, чтобы стать авангардом перестройки необходимо перестроить внутрипартийную демократию, которая соответствовала бы изменившейся исторической обстановке. Еще X съезд партии (1921 г.) в резолюции "По вопросам партийного строительства" записал: "Партия революционного марксизма в корне отрицает поиски абсолютной правильной организации, а ровно и методов ее работы. Наоборот, форма организации и методы работы всецело определяются особенностями данной конкретной исторической обстановки и теми задачами, которые из этой обстановки непосредственно вытекают". (ЖЛСС в резолюциях, т.2, с.323). Много воды утекло с тех пор, но демократии в нашей партии не только не прибавилось, но стало даже меньше. Ныне каждый из нас должен подать голос с требованием открыть замки хранилищ демократии, чтобы ее живительные потоки хлынули в партийные ряды и возродили веру коммунистов в свои силы. Наша тысячная партийная организация не имеет морального права выкидать,

стоять в стороне, надеяться, что демократию ниспослют сверху. На карту поставлено все дело партии. Нельзя позволить, чтобы исторические завоевания партии Ленина были принесены в жертву привилегиям определенных ^{людей} ~~слоб~~, ставящих на первый план свои личные интересы, а не судьбу партии.

Во-вторых, войти в ЦК КПСС с предложением о необходимости изменения Инструкции о выборах руководящих партийных органов. В основу их формирования должен быть положен принцип прямых, тайных, равных выборов на альтернативной основе. ~~А это можно~~
~~хотел бы сделать в виде статьи в нашей новой конституции~~
 В-третьих, необходимо принять решительные меры по поднятию роли первичных организаци, в том числе разрешить им самим распоряжаться своими взносами, за исключением вычетов 20% в общепартийную кассу, оплачивать своих освобожденных партийных работников, готовить себе партийные кадры.

В-четвертых, настало время незамедлительно предпринять решительные шаги по преодолению процесса отчуждения партаппарата от партийных организаций, при определении окладов партийным работникам строго руководствоваться ленинскими указаниями.

В-пятых, пора осознать каждому коммунисту, что от его требовательности к руководящим органам, к себе, от его политической позиции, активности зависит судьба партии, судьба всего дела, за которое погибли, пострадали, прошли сквозь ад лишения и невзгод миллионы честных коммунистов и добросовестных тружеников страны.

Спасибо за внимание.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

партийного собрания Одесского политехнического института "О путях развития внутрипартийной демократии"

17 января 1990 года

Заслушав и обсудив доклад парткома института "О путях развития внутрипартийной демократии", собрание констатирует, что тревожная экономическая и социально-политическая обстановка, сложившаяся в стране требует решительной перестройки внутрипартийной жизни для мобилизации коммунистов на решение назревших в обществе проблем. Без этого партия не сможет оставаться во главе разворачивающихся революционных процессов демократизации общества. Сложившаяся практика партийного руководства имеет одностороннюю направленность: сверху-вниз. Деятельность первичных партийных организаций регламентирована устаревшими инструкциями.

Собрание постановляет:

I. Войти с предложением в ЦК КПСС о принятии нового Устава КПСС и Инструкции по формированию руководящих партийных органов. Центр всей партийной работы должен быть перенесен в первичные партийные организации. С этой целью необходимо:

I.1. Ввести в Устав КПСС Положение о подчиненности вышестоящих партийных органов решению большинства первичных организаций по всем вопросам внутрипартийной жизни.

I.2. К началу отчетно-выборной кампании принять новую Инструкцию по формированию руководящих партийных органов, в которой отразить главный принцип: прямые, равные, тайные выборы всеми коммунистами без исключения партийных комитетов и их секретарей на альтернативной основе.

- партком, до 30.01.90 г.

I.3. Изменить систему формирования денежных средств партии, предусмотреть долю ежемесячных партийных взносов, оставляемых в распоряжении первичных партийных организаций, включая оплату освобожденных работников партийных комитетов.

Предоставить право первичным партийным организациям самостоятельно решать вопрос о необходимости, количестве и оплате освобожденных работников партийных комитетов.

1.4. В новом Уставе партии узаконить общепартийные и региональные дискуссии и референдумы по основным вопросам деятельности партии.

- Партком, до 30.01.90 г.

1.5. Предусмотреть изменение в Уставе КПСС по процедуре приема и выхода из рядов партии с целью повышения авторитета и ответственности первичной парторганизации.

2. Предложить Одесскому обкому Компартии Украины рассмотреть вопрос целесообразности изменения структуры областной парторганизации с целью уменьшения количества партийных комитетов, районных и городского звена.

3. Предложить Приморскому райкому Компартии Украины г.Одессы отчитаться перед коммунистами ОПИ о кадровой работе и финансовой деятельности в текущем году.

4. Партийному комитету ОПИ:

4.1. Выборы секретаря партийного комитета института проводить прямым (тайным) голосованием на альтернативной основе на общем партийном собрании института.

4.2. При подготовке к отчетно-выборной кампании обеспечить освещение в печати программ кандидатов на должность секретаря парткома.

4.3. Рекомендовать цеховым партийным организациям проводить выборы секретарей партбюро прямым (тайным) голосованием на альтернативной основе.

4.4. До I марта 1990 г. создать оргкомитет из числа коммунистов, рекомендованных цеховыми партийными организациями, для подготовки и проведению отчетно-выборного партийного собрания института.

Партийная группа АУП СПКБ "Дискрет" на собрании 1 декабря 1989 г. высказала следующие соображения по затронутым парткомом ОПИ позициям:

I. Основой партии может быть только первичная парторганизация.

В пункт 52 Устава КПСС следует внести изменения с учетом следующих соображений:

1. Парторганизация ВУЗа должна быть полностью самостоятельной и обладать в полном объеме правами и обязанностями райкома КПУ.

2. В первичной парторганизации ВУЗа должна оставаться основная часть партийных взносов.

3. Партийные организации факультетов и производств (на предприятиях цеховых) должны обладать правом инициативы созыва парткома, отзыва партийного руководителя или работника аппарата первичной парторганизации.

II. 1. Да, нуждается. В связи с передачей основной нагрузки партийной работы в первичные парторганизации целесообразно горком КПУ упразднить.

2. Ввести выборность аппарата, включая зав.отделами райкома и обкома КПУ, установить сроки пребывания в этих должностях.

Сотрудники аппарата должны состоять на партийном учете в тех первичных парторганизациях, которые рекомендовали их для избрания в аппарат. Эти же организации должны обладать правом их отзыва из аппарата.

III. 1. Учет национальных пропорций в руководящих органах совершенно необязателен.

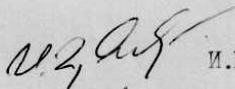
2. В аппарате обкома КПУ в обязательном порядке должны быть подразделения, ведущие работу по национальному признаку. В них должны быть работники той же национальности (но интернационалисты, преданные делу партии), знающие язык, историю и культуру нации.

Партгрупорг

04.12.89 г.

п/п. 674 5, 6

инициатор

И.Е.Гудимов

10.8.1989

— Георгію Корнійовичу, вам не здається, що за рівнем політичної свідомості, усвідомлення відповідальності за долю держави первинні організації вище партійних керівників, у тому числі й апаратних працівників?

Він на мить задумався, а потім відповів:

— Я над цим не думав, але подумаю. Очевидно, у вашому запитанні є серйозний сенс. Ви задоволені?

— Георгію Корнійовичу, якщо в процесі обдумування питання ви зі мною погодитесь, то поміркуюте ще над причинами такого явища.

Він обіцяв подумати.

Я ще запропонував, як це зробив на районній конференції, той обід, що призначався нам, учасникам конференції, надіслати дітям в школи-інтернати. Конференція мене підтримала оплесками.

Несподівано на наступний день, в першій половині дня, на нашій кафедрі з'явився зі своєю свитою той самий Георгій Корнійович. Він мене запитав, як йдуть справи на кафедрі, що слід зробити, щоб вони були кращими, може, чимось допомогти?

— Георгію Корнійовичу, проблеми є і великі. Але ні ми, ні ви їх не вирішімо. У нас не науковий навчальний предмет. Історія партії безпросвітно заполітизована. Хтось чомусь боїться історичної правди. А брехня ніколи не сприяла справі.

І тут я дістав зі свого столу газету «Одеський політехнік» за 15 вересня 1989 року, вручив йому й сказав :

— Якщо побажаєте і буде час, почитаєте більше про те, що нам болить. А ще ви обіцяли вчора подумати над тим, що місцеве керівництво і апаратчики за політичною свідомістю нижче комуністів первинних організацій.

Він дивився на мене, неначе перший раз побачив. Я зрозумів, що він забув про моє запитання. Тоді я сказав:

— Моя думка така: треба дивитись за поетом Козьмою Прутковим у корінь. А тут різниця: комуністи первинних організацій самі заробляють на своє життя і своїх сімей, а керівники й апаратні люди живуть на внески перших, задоволені своїм життям і про краще нічого й думати.

Він потиснув мені руку. Подивився начебто з розумінням мені в очі. Попрощався з викладачами і вийшов. Писали, що він був на інших кафедрах суспільних наук. То брехня. Він пішов в обком.

У грудні 1990 року на партійних зборах інституту я запропонував послухати на наступних зборах доповідь першого секретаря міськкому партії В. Я. Хмельнюка «Роль районних і міського комітетів в піднятті ролі партії». Секретар райкому партії Іван Капанський виступив проти моєї пропозиції. Поставили на голосування. Повна підтримка моєї пропозиції. Про це, зокрема, писала «Вечерня Одесса» 29 грудня 1990 року.

Міськком почав готувати збори. Запропонували мені увійти в комісію по підготовці проекту рішення зборів. Я відмовився, розуміючи, що мої пропозиції там прийняті не будуть, а я своєю участю в складанні проекту позбавлю себе можливості критичного виступу на зборах. Хмельнюк тут мене, як кажуть, перегравав. Перше, у своїй доповіді проінформував комуністів, що я відмовився допомогти міськкому підготувати проект рішення, чим підірвав партійну дисципліну. Друге, президія зборів, у якій сидів Хмельнюк, все зробила, щоб позбавити мене можливості виступити, посилаючись на те, що підведена риска під списком бажаючих виступити, хоч моя записка до президії про надання мені слова була в числі перших.

У мене залишилась можливість, як у кожного учасника зборів, виступити при обговоренні проекту рішення. Що я і зробив. Сказав, що в доповіді про перебудовче, реформуюче партію нічого не говориться, що вона свідчить про старе, заскоружле мислення міськкому партії, що при такій горі-перебудові на нас чекають катастрофічні і для партії, і для країни події. І підкреслив, що за такий реферат я студенту поставив би «двійку». Тут на мене накиннулись декілька підготовлених заздалегідь осіб. Звинуватили мене в антипартійному світогляді, в націоналізмі, повідомили, що я був присутній на Другому з'їзді Народного руху України, який прийняв резолюцію про незалежну Україну, і ще, і ще, аж до вимог виключити мене з партії. Проект прийняли без змін. Коли я виходив з залу, навколо мене створилась пуста територія, якась санітарна зона, неначе навколо прокаженого незважаючи на те, що тисячний натовп рухався до виходу. Наведу замітки про збори з свого щоденника.

«Час минав. В думках часто повертався до цього партійного сюжету. По-перше, поставало питання, так би мовити, зради мене самих партійних зборів. В останні роки мої виступи чи пропозиції майже без виключення підтримувались цим форумом. У тому числі і порядок денний останніх зборів. Рік чи більше тому мене, першого з суспільствознавців за останні десятиліття, вивели у фінал боротьби

за посаду секретаря парткому. Хоч перемога мені не далась (можливо, тому, що головою лічильної комісії і її членами були люди, які завжди сповіщали ті результати, яких ждали у вищих інстанціях), симпатії до мене з боку комуністів не зменшились, якщо не збільшились. По-друге, пояснювати підтримку першого секретаря міськкому психологією рядових комуністів з кожним аналізуванням даної ситуації мені здавалось непереконливим, бо були випадки, навіть на передостанніх зборах, коли комуністи підтримали мою пропозицію в супереч намаганням першого секретаря райкому Івана Копанського, який не хотів звіту Хмельнюка на наших зборах.

Так емоції, неначе мокрий сніг, здобрюють ґрунт для роздумів. Все частіше, як не відганяв їх, почала з'являтися страшна думка. Кожне непростене її виникнення залишало тривожний слід у душі і свідомості. Чим сильніше її відганяв, тим більше чекав її повернення, точніше умов для її розвитку. Її руйнаційна властивість нічого приємного не обіцяла, як дерево пізнання Адаму і Єві. Та чародійним був шлях до гіркої істини. То була думка-поштовх, думка-корчущка, думка-зрадниця, думка-промінь, думка-надія, думка-еврика. Вона наголошувала: шукай причини зради партійних зборів у національному складі комуністів.

І потягнувся ланцюжок. Пригадав інформацію на одному з загальних зборів інституту, які відбувались на початку навчального року. Вона тоді хоч і здавалась дивовижною, але не жахливою, бо ніхто не смів запідозрити старшого брата в антиукраїнських діях, а ті, що відважувались на це, поливали кров'ю і потом безкраї простори Сибіру, Колими, Чукотки... і ніхто не знайде їх могили. Я хоча і не відносив себе до боязкого десятка, але так був вихований на ідеології щедрого, безкорисливого, самовідданого інтернаціоналіста, що сумнів в його безгрішності дорівнювався якомусь неземному злочину. Тобто у мене було атрофоване почуття сумніву, а замість нього виховане госте почуття заборонених зон. І почався зв'язуватись один вузлик фактів до іншого, щоб вишикуватись в неупокорену фортецю сумніву.

Чомусь раніше не відвідало мене таке просвітлення. Мабуть тому, що не було такої нищівної поразки на партійних зборах. А чому не було такої поразки? Мабуть, тому, що старший брат ще мав сили ззовні приховувати свою суть. А тепер, коли на Україні розпочались національні процеси, коли десь там у Києві, Львові в українців прорізувався природний голос, то почуття жаху, раптової

втрати свого спокою затремтіло в грудях шовіністів. Ось чому мої пропозиції реформувати партію були сприйняті ними як замах на головну імперську опору та надію, як спробу вирвати з їх рук добробут.

Та сумнів різноманітний, багатобічний. Він теж ланцюговий. Зустрічне питання: припустимо, що аргументи на звинувачення старшого брата переконливі, тоді чому проти мене голосували брати-українці? Невже й вони злякались якихось збитків? Питання ... питання. Якщо більшість їх була без відповідей тепер, то не безнадійно. Мені належало знайти їх. Якось ненароком сказав мені доцент Гречуха, що разом з ним лежав у колишній обкомівській лікарні рідний дядько Хмельнюка. В його обличчі не було ніяких ознак чи рис українців. Гречусі, колишньому завпарторгу, завідувачу Одеського обласного партійного архіву, можна було не довіряти в різних твердженнях, але тільки не в здібностях відрізнити слов'янина від не слов'янина.

Та заперечити Гречусі я все-таки був змушений. Хмельнюк стоїть за стару партію не тому, що він не українець, а тому, що в новій реформованій партії місце керівника йому не світить.

Поведінку Хмельнюка та Яшнікова пояснити було не важко, набагато важче було вивчити причини поведінки братів-українців на зборах та самого Гречухи, який втік від мене після закриття зборів. Тоді я був далеко від висновку: інстинкт самозбереження шовіністичного панування раптовіший, ніж процес національного відродження. Перший — рішучий, нещадний, другий — несміливий, обережний, повільний.

Серед колег-суспільствознавців і колег по ОПІ поповзли чутки, що в обкомі партії серйозно готується питання про усунення мене з посади завідувача кафедри, навіть позбавити мене викладацької роботи за систематичну ганебну компрометацію партії. Якось з парткому запросили мене на «круглий стіл» «Чи була альтернатива Жовтню». Мені не хотілось брати в ньому участь. Якимось шостим почуттям сприймав його як можливу провокацію проти мене. А ще більше почуття посилилось, коли редактор нашої газети наполегливо просив дати інформацію і коментар цього «стола» в газету. Наво-жу принижуючу мене статтю партійних апаратчиків. Читач, очевидно, помітить, що серед авторів є син Владлени Петрівни Попкової, саме тієї доцента, партгрупорга кафедри, що колись підтримувала мене у боротьбі проти недоброзичливих колег і міськкому партії.

Была ли альтернатива Октябрю?

По такой проблеме 9 апреля состоялась беседа за «круглым столом». Она явилась завершением первого этапа организованной партийным комитетом института дискуссии по актуальным проблемам современности. А начиналась она с публикаций в «Одесском политехнике» статей доцентов В. Хохлова, Л. Сухотериной, И. Николаева.

В дискуссии за «круглым столом» обозначился ряд точек зрения, аналогичный тому, что бытует ныне как среди историков, так и среди всей мыслящей публики.

Традиционную позицию в основном представляли работник обкома партии В. Попков, работник горкома партии П. Валигурский и заведующий кафедрой Института политологии и управления В. Чумак. Они дружно противостояли мнению заведующего кафедрой института усовершенствования учителей В. Г. Пищемухи, который пытался доказать наличие альтернативы Октябрьской революции.

Было высказано мнение о том, что случайных революций не бывает. Октябрьские события — явление закономерное. Показателем того служит фактически бескровный переход власти в руки Советов и ее триумфальное шествие по всей стране. Однако большевики не лучшим образом распорядились плодами революции. Они узурпировали власть, разогнали Учредительное собрание, отняли у крестьян землю, не давали рабочим обещанных заводов и фабрик, грубо обошлись с национально-освободительными движениями. Вскоре за всем этим последовала гражданская война. Об этом разговор пойдет в новых беседах или на конференциях, которые планируются парткомом.

Реакция аудитории на ход обсуждения была неоднозначной. Некоторые слушатели пытались вести участников по наезженной догматической колее, другие, в основном студенты, оказывали шумовую поддержку новым мыслям, несколько человек, видимо, не удовлетворившись ходом дискуссии, покинули зал.

Если говорить о пользе «круглого стола», то она, очевидно, прежде всего, в откровенном обмене мнениями, в расшатывании прежних стереотипов, в попытках ряда участников найти в себе способности формировать собственные взгляды на исторические явления. Это не мало. Ибо множество позиций, плюрализм мышления — важнейшие предпосылки поиска истины.

*Г. Гончарук, профессор
«Одесский политехник». — 1991. — № 12. — 19 апреля.*

Амбиции — не признак компетенции

Мы продолжаем публиковать материалы дискуссии, посвящённой актуальным проблемам нашей общественной жизни. Нас радует, что материалы, помещённые в «Одесском политехнике», вызывают живой интерес у читателей. Вот и эта статья появилась в ответ на опубликованную ранее заметку в нашей газете. Что ж, без ошибки позиций и мнений настоящих дискуссий не бывает. Хотя не следует забывать и того обстоятельства, что факты куда более сильный аргумент, чем эмоции. По традиции дискуссионные материалы публикуем без редакционной правки.

Толчком к написанию данной статьи явилась попытка осмыслить мотивы весьма странного поведения профессора Г. Гончарука на «круглом столе», проводимом парткомом ОПИ, и появления, мягко говоря, его «неточной» заметки в газете «Одесский политехник». Заметка называлась «Была ли альтернатива Октябрю?».

В интерпретации Г. Гончарука весь «круглый стол», посвящённый проблематике Октябрьской революции, свёлся к простой схеме. С одной стороны, было изложение «традиционной позиции», которую отстаивали «работники аппарата» (знакомый стереотип!) В. Попков и П. Валигурский и «примкнувший к ним» заведующий кафедрой института политологии и социального управления В. Чумак (тоже ведь «аппаратный» институт).

Из заметки явствует, что эта «тройка» «дружно противостояла» мнению заведующего кафедрой института усовершенствования учителей В. Г. Пищемухи (по схеме Г. Гончарука — «либерала»), который «пытался доказать наличие альтернативы Октябрьской революции».

Вот какая получилась картинка: один (либерал) «пытался доказать»; другие (аппаратчики) ему «дружно противостояли». Что ж, схема отвечает «чёрно-белому» стилю мышления Г. Гончарука, но отвечает ли она реальной действительности?

Участники «круглого стола», думаем, согласятся: схема Г. Гончарука от действительности далека. Как раз-то по вопросу о многовариантности исторического развития, о возможности альтернативы Октябрю позиция у всех участников дискуссии (кроме неясных междометий Г. Гончарука) была единой. И В. Пищемуха, и В. Попков, и В. Чумак, и П. Валигурский, как раз-то и шли в одном русле, анализируя проблему «естественного отбора» вариантов исторического развития, которые особенно отчётливо проявляются в ходе революционных событий.

Г. Гончарук этого почему-то не захотел или не смог заметить.

Дальше, если следовать логике сконструированного Г. Гончаруком стереотипа, должна обязательно заявить о себе «негодующая аудитория», миссия которой — всеми средствами выражать своё неприятие точки зрения «аппаратчиков» (они же — «замшелые традиционалисты»). Ну, прямо как в пушкинском «Онегине» — «и что не дрогнет их рука разбить сосуд клеветника». В самом деле, в заметке Г. Гончарука читаем: «другие, в основном студенты, оказывали шумовую поддержку новым мыслям, несколько человек, видимо, не удовлетворившись ходом дискуссии, покинули зал».

Поражает перл: «оказали шумовую поддержку новым мыслям». Это как «шумовую поддержку» — мычанием, криками «во, дела», «даёшь!», или, как на хоккее: дутьём во всевозможные рожки и свистульки? Не проще ли на «круглом столе», где никому не возбраняется говорить в полный голос, не оказывать «шумовую поддержку», а просто изложить свои мысли?

Да и какую «шумовую поддержку» могла дать дюжина присутствовавших на дискуссии студентов, большинство из которых — студенты-иностранцы, вполне знающие правила элементарной вежливости?

Г. Гончарук не может не помнить, что в аудитории преобладали преподаватели. Уж им-то зачем заниматься «шумовой поддержкой»?

Далее Г. Гончарук пишет: «несколько человек, видимо, не удовлетворившись ходом дискуссии, покинули зал». Интересно, не приходила ли к уважаемому профессору в голову мысль, что два или три покинувших аудиторию человека могли уйти и по другим мотивам, например, просто по нужде. Тем более, что ушли они как раз в период весьма затянувшегося выступления самого Г. Гончарука, когда дискуссия уже подходила к финишу. Два часа подряд, — не каждый выдержит.

Так все-таки, что же толкнуло уважаемого профессора на написание, мягко говоря, не совсем точной и не совсем грамотной заметки в «Одесском политехнике». Думаем, что прежде всего уязвленные амбиции.

Участники «круглого стола» помнят, как было дело. Дух академической респектабельности царил до тех пор, пока ведущему Г. Гончаруку не был задан вопрос о его собственной позиции в оценке Октября. Вот здесь-то и произошёл сбой. Вместо серьёз-

ного, глубокого анализа, интересных мыслей аудитория услышала банальности вроде тех, что Г. Гончарук привёл в своей заметке: «случайных революций не бывает. Октябрьские события — явление закономерное... однако большевики не лучшим образом распорядились плодами революции...»

Ну, не любит Г. Гончарук большевиков и поэтому относит себя к (говоря его терминологией) «мыслящей публике». Бог с ним. Но зачем же кормить аудиторию плохо переваренными цитатами из общедоступных журналов. Где живая, глубокая и, главное, самостоятельная профессорская мысль? Ведь упорно работая над кандидатской диссертацией, посвящённой проблемам руководящей роли КПСС в воспитании комсомола, затем работая над докторской диссертацией аналогичного направления, Г. Гончарук наверняка имел возможность продемонстрировать глубину, нетривиальность мысли и, главное, профессионализм.

К сожалению, этого мы не услышали. В результате профессор оказался объектом жёстких вопросов и реплик. В ответ — бурная реакция, агрессивность и напор, которые, как правило, появляются там и тогда, где есть дефицит компетентности. Вместо серьёзного анализа проблем, поднятых в ходе обсуждения, Г. Гончарук, «закусив удила», обрушивается и на «аппарат» и на «догматиков», ну прямо в стиле «пикейных жилетов», что митингуют на Соборке. Вслед за этим появляется заметка, в которой все — сплошной перекус, перекручивание.

Может быть, мы и не тратили бы столько времени на разгадку загадочной души нашего героя. Но дело здесь даже не в профессоре Г. Гончаруке, научную общественность давно беспокоит тревожная тенденция.

Беда, коль пироги начнёт печь сапожник, а сапоги тачать пирожник. Застой помимо всего прочего был периодом «мамаева нашествия» «сапожников» в науку. «Сапожники», не имея ни внутренней культуры, ни серьёзного призвания в науке, в то же время развивали бурную, всепобеждающую околонучную деятельность.

Исключительно пробивные ребята, они становились либо инициаторами аутодафе по отношению к более талантливым, но менее зубастым, чем они, либо организаторами кампаний и альянсов по «сбрасыванию» вышестоящих лиц, которые имели неосторожность усомниться в компетентности, широте кругозора своих подопечных. Раньше всё это шло под лозунгами защиты идеалов лениниз-

ма, сейчас под лозунгами диаметрально противоположного толка. Сейчас «пробивные ребята», взявшие для себя всё из столь ненавистного им застоя, быстрее всех «перестроились». Сейчас они бегут «вперед паровоза» и с жаром вчерашних толкователей передовиц «Правды» выкрикивают выдержки из альтернативной прессы.

И в том, и в другом случае нет внутренней работы мысли, научного поиска, которые отличают подлинного учёного от имитатора.

Облик имитатора легко узнаваем: придание большого значения атрибутике, внешним регалиям. Их отличает напускная многозначительность при произнесении банальных вещей, агрессивность по отношению к тем, кто высветил их реальную сущность, суетливость, излишняя нервность. Комплекс собственной значительности у них по сути дела является обратной стороной внутреннего (смутно осознаваемого) комплекса неполноценности. Имитаторы никогда не винят в собственных провалах себя: они всегда винят окружающих, обстоятельства. Их мир «чёрно-бел». Все, кто не разделяет их позицию, — враг. Отсюда у имитаторов силён обличительный пафос. Обладая исключительной способностью к мимикрии, имитаторы гроздьями облепливают новый общественный организм, заблаговременно отлепившись от старого. В условиях нашего общества — это сложнейшая социальная проблема.

Впрочем, это тема не одного исследования. Что же касается самого «круглого стола», то прошёл он в спорах и дискуссиях, в столкновении различных мнений. И если присутствовал «традиционный» подход, то прежде всего в выступлениях самого же профессора Гончарука. Конечно, и такой подход имеет право на существование, и никто этого в вину профессору не ставит. Лишь бы не было лжи и соблазна упрощённых ответов. Ибо нельзя жизнь человеческую, загадку её бытия втиснуть в покрустово ложе «чёрно-белых» истин.

П. Валигурский, В. Попков, В. Чумак
«Одесский политехник». — 1991. — 28 июня. — № 18.

Под легендой компетентности

9 апреля 1991 года в Одесском политехническом институте состоялась беседа «за круглым столом» по проблеме «Была ли альтернатива Октябрю?» Кроме гостей, в нем участвовали преподаватели, академическая группа студентов во главе с преподавателем и мень-

шим числом группа иностранных учащихся, которым мной было разрешено участвовать в дискуссии вместо занятий по истории.

На следующий день редактор газеты «Одесский политехник» А. П. Грабовский обратился ко мне с просьбой дать информацию о «круглом столе».

В заметке, состоящей из шести маленьких абзацев, мной сообщалось о том, что дискуссии предшествовали три статьи различных авторов в институтской газете, на самой дискуссии обозначился ряд точек зрения, аналогичный тому, что бытует ныне как среди историков, так и среди всей мыслящей публики.

В третьем абзаце говорилось о противостоянии традиционной точки зрения, которые высказывали работник обкома партии В. В. Попков, работник горкома партии П. А. Валигурский и заведующий кафедрой политологии и социального управления В. М. Чумак, позиции В. Г. Пищемухи, заведующего кафедрой Института усовершенствования учителей, который пытался доказать наличие альтернативы Октябрю.

Далее называлось мнение без указания автора о закономерном характере Октября и о том, что большевики не лучшим образом распорядились плодами революции: они узурпировали власть, разогнали Учредительное собрание, отняли у крестьян землю, не дали рабочим обещанных заводов и фабрик, грубо обошлись с национально-освободительным движением. Вскоре за этим последовала гражданская война, о чем речь пойдет в новых беседах.

Пятый абзац отводился реакции аудитории на выступления без названия фамилий выступающих.

В заключении писалось: «Если говорить о пользе «круглого стола», то она, очевидно, прежде всего, в откровенном обмене мнениями, в расшатывании прошлых стереотипов, в попытках ряда участников найти в себе способности формировать собственные взгляды на исторические явления. Это не мало. Ибо множество позиций, плюрализм мышления — важнейшие предпосылки поиска истины».

28 июня, спустя два с половиной месяца, в канун отпусков и каникул, словно пожелание мне провести отпуск с думой об аппарате, в последнем номере «Одесского политехника» появляется большая статья П. Валигурского, В. Попкова и В. Чумака «Амбиции — не признак компетентности», приглашающих к разговору о «круглом столе» давно минувших дней, несмотря на то, что после него состоялись еще две аналогичные дискуссии.

Основным источником своих доводов авторы избрали собственную память. Среди историков он не пользуется полным доверием. В связи с тем, что стенограммы или протокольных записей названной дискуссии нет, не стану спорить с моими оппонентами о деталях позиции каждого выступающего, тем более делать выводы о компетенции или профессионализме каждого участника. Это и несерьезно. В народе такой подход лаконично назван: казала — мазала.

Иное дело повести разговор о том, что заложено и чем оно достигается в самих публикациях, — о целях и методах авторов, т. е. о факторах, дающих представление о нравственном мире тех, кто писал.

Цель моих оппонентов определить не трудно: доказать профессиональную несостоятельность Гончарука и этим самым припугнуть тех, кто посмел усомниться в верности идеалов ленинизма и в мудрости партийных органов. Авторы не допускают, что будь В. И. Ленин жив, возможно, он не раз отказался бы от многих своих выводов, как это он делал неоднократно.

Методы рассчитаны на торопившегося в отпуск читателя, который не станет утруждать себя поиском заметки двухмесячной давности. Взятые из прошедших партийных арсеналов, они имеют один стержневой — навешивание ярлыков, по которым людей совсем недавно превращали в лагерную пыль или гноили в психушках. Судите сами. Ссылаясь на мою заметку, авторы утверждают: «В интерпретации Гончарука весь «круглый стол», посвященный проблематике Октябрьской революции, свелся к простой схеме. С одной стороны было изложение «традиционной позиции», которую отстаивали «работники аппарата» (знакомый стереотип) и «примкнувший» к ним заведующий кафедрой института политологии и социального управления В. Чумак (тоже ведь аппаратный институт).

Из заметки следует, — продолжают оппоненты, — что эта «тройка» дружно противостояла мнению... В. Г. Пищемухи (по схеме Г. Гончарук — «либерал»...).

Не говоря уже о том, что в моей заметке речь шла о плюрализме, а не о простой схеме, авторы, правильно взяв в кавычки только одно сочетание двух слов, приписали мне, заключив в кавычки, еще четыре определения, которые не содержатся в моей заметке. Приписка мне простой схемы понадобилась для того, чтобы повесить следующий ярлык: «...схема отвечает «черно-белому» стилю мышления Г. Гончарука». Здесь же употребляются оскорбительные

выражения: «странное поведение профессора Г. Гончарука», «кроме неясных междометий Г. Гончарука», «загадочность души героя», снова приписки мне слов «негодующая аудитория», «аппаратчики», «замшелые традиционалисты», затем вводится грамматическая ошибка в переписанную цитату из моей публикации и делается вывод о «не совсем грамотной заметке» профессора.

Чтобы вызвать у читателя мнение о непонимании мной реакции аудитории, оппоненты энергично опровергают один из педагогических постулатов о том, что слушатели не только объект, но и субъект воздействия. А в качестве аргумента приводят воспитанность (молчаливость) студентов-иностранцев и отрицают наличие советских студентов, словно не наша кафедра участвовала в сборе аудитории (о присутствии и количестве советских студентов можно получить сведения в кафедральном журнале) или преподаватели не знают о свойствах молодежи выражать свое недовольство независимо от цвета кожи.

Еще по одному техническому обвинению следовало бы ответить оппонентам. На мое предположение о том, что несколько человек покинули зал, очевидно, не удовлетворившись ходом дискуссии, авторы обрушились следующим вопросом: «Интересно, не приходила ли уважаемому профессору в голову мысль, что два или три покинувших аудиторию человека могли уйти и по другим мотивам, например, просто по нужде». И далее подчеркивает тонкость своих наблюдений: эта нужда у покинувших зал появилась во время моего выступления. Если оппоненты сгорают от любопытства по столь животрепещущей проблеме и в изысканно нежной форме обращаются, вынужден им ответить. Во-первых, в своей заметке я назвал пофамильно ряд товарищей (редактор изъясил фамилии из текста). Они-то дадут полное объяснение причин ухода, если найдут вопрос корректным. Однако среди них был тот, который поставил вопрос выступающему моему оппоненту и, не получив на него ответа, ушел. Это профессор Ю. К. Тодорцев.

После обстрела жертвы из обоймы легких ярлыков, оппоненты выходят за рамки моей заметки, апеллируют к памяти участников апрельской дискуссии (не исключено, что письменная поддержка уже на взводе) и с именем бога вешают на меня главный политический ярлык: не любит Г. Гончарук большевиков и поэтому относит себя к мыслящей публике. Не стану подчеркивать очередной ярлык, что я себя отношу к мыслящей публике. Здесь важнее другое:

авторы пытаются показать мою антипартийную сущность, видимо, на основании приведенных в моей заметке безавторских фактов. Если это так, то почему бы оппонентам не поступить проще: опровергнуть факты или дать им свою интерпретацию. Ведь показатели компетентности историка есть знания фактов и их взаимодействия во времени и пространстве. Так делалось настоящими учеными во все времена, даже самые трагичные.

Согласно изобретенной оппонентами методе следует: кто критикует, тот не любит. Мама выразила недовольство поведением ребенка, следовательно, она его не любит. В народе, однако, бытует иное: кто говорит правду, тот желает добра.

Не стану утомлять читателя иными открытиями в моем душевном состоянии и дальнейшем использовании оскорбительных определений, принадлежащих оппонентам. Пора остановиться на межинститутском, городском или союзном значении наблюдения названной статьи. «Но дело здесь даже не профессоре Г. Гончаруке, научную общественность давно беспокоит тревожная тенденция», — пугают авторы читателя, присваивая себе право говорить от имени всех ученых. Беда, оказывается, в тенденции отхода ученых от своих прежних идеологических и политических позиций. Вот за это им авторы подготовили следующие ярлыки: сапожники от науки, пробивные ребята, инициаторы аутодафе по отношению к более талантливым, зубастые, организаторы кампаний и альянсов по сбрасыванию вышестоящих лиц, имитаторы научного поиска, которых характеризует напускная многозначительность, агрессивность, суетливость, излишняя нервность. «Комплекс собственной значительности у них по сути дела является обратной стороной внутреннего (смутно осязаемого) комплекса неполноценности... Все, кто не разделяет их позицию, — враг». Они «гроздями облепили новые общественные организации...», «Впрочем это тема не одного исследования».

Опровергать эти обвинения — все равно, что опровергать выходы грубиянов. Более возмущает другое: авторы достойны своеобразного свидетельства об изобретении. Они обнаружили тенденцию, дали оценки, видимо, множеству ученых различных специальностей, еще не приступив к изучению проблемы, которая, по их утверждению, включает «тему не одного исследования». Не претендуя на соавторство, могу дополнить, точнее, продолжить их открытие: если тенденция обнаружена, выводы сделаны, то лиш-

ны смысла дорогостоящие исследования. Они автоматически превращаются в формальность чистой воды или, как говорят, — в дело техники.

Правда, читатель, знакомые методы из не столь отдаленного прошлого, когда действовали по принципу: был бы человек, статья найдется?

Дружные нападки (на этот раз на меня), их поразительное единомыслие ничего общего не имеют с дискуссией профессионалов. Они напоминают печальной памяти известных хунвейбинов, призванных защитить кормчего, возможно, местного значения методом шельмования тех, кто усомнился в правильности господствующих догм. Видимо, дан сигнал выходить из окопов.

В заключение открою свой секрет: мне очень не хотелось участвовать в указанном «круглом столе», понимая, что кризисные властные структуры способны на все. Однако уступил настоятельным просьбам миловидной руководящей женщины. Утешает только то, что я не единственный, кто принес свой душевный комфорт в жертву желаниям прекрасного пола. Отсюда мой ответ коллегам, которые включены в тему «не одних исследований»: не трогайте аппаратчиков, если, разумеется, вас об этом не попросит красивая женщина.

*Г. Гончарук
(в публікації відмовлено)*

Я збирався у відпустку разом із сім'єю з почуттям тривоги вже не за долю партії, а за свою сім'ю і за себе. Про партію стало переконливо ясно: її треба не реформувати, а негайно заборонити. Адже де знайти такі сили, щоб відірвати це чудовисько від живої людської крові, яку вона жадібно п'є вже 76 років? Тут настав крах політичних ілюзій, і тривога за майбутнє свого народу, України, бо Москва без крові владу не віддасть. Не дай Бог ще і громадянської війни.

ЕПІЛОГ

Завершив четверту книгу своїх мемуарів. Перегорнув сторінки написаного. Неначе переможний кінець. А на душі чомусь сумно. Навіть толком не здогадуюсь, від чого. Управління кафедрою начебто вдається. Всім колективом знаходимося серед переможців соціалістичного змагання. Моя фотографія на Дошці пошани інституту. І диплом доктора, і атестат професора отримав. Колектив згуртований, дружній. Опозиція зникла. А спогади про той час невеселі. Можливо, тому, що рано померла чудова людина, прекрасний проректор, приймний сусід. Коли хтось питав мою думку про Олександра Михайловича Коритіна, я відповідаю: «Правильно справедливий і готовий негайно допомогти. Коли заходиш до нього в кабінет, він питає: «Що я мушу зробити, щоб вам краще працювалось?». Дай Бог, але мені здається, що політехнічний не скоро дочекається такого проректора. Можливо, мені сумно, тому що поховали доцента нашої кафедри Діонісія Парамоновича Бойка, командира батареї, що захищала Одесу. Він перший, хто був нагороджений орденом Леніна вже у вересні 1941 року. Поховали його на Алеї Слави біля пам'ятника Невідомому матросу.

Можливо, тому на душі невесело від спогадів тих років, що пішли назавжди від нас дві подружки, старші викладачі Роза Михайлівна Кудрявіна і Тетяна Володимирівна Бусель. Вони завжди були бажані на кафедрі як невтомні оптимісти.

А можливо, від того не спокійно, що вже на початку 1991 року сформувалась стійка свідомість про приреченість Радянського Союзу. Вона почала народжуватись в Афганістані. Сам факт вторгнення в чужу державу, що мирно співіснувала з нашого країною сотні років, — міжнародний злочин. Якось так сталося, що в останні роки тільки й чуєш — «мусульмани, мусульманський світ». Але хіба красиво людину називати релігійним ім'ям, а не світським? Хіба правильно називати афганців мусульманами, а не ім'ям їхнього на-

роду? Які ж то чудові люди афганці: пуштуни, таджики, хозарейці, нарійці. Не тільки ззовні красиві, але і в душі. Виховані, привітні, готові чимось допомогти. Шураві, так називали вони советських, не розуміли їх. Дивились на них як на своїх ворогів, підлеглих. Афганці пам'ятали відношення до них Леніна, пов'язували радянську владу перших років з посланцями Аллаха, яка допомагає їм свердловинами діставати воду з земельних надр, шукати корисні копалини тощо. Передбачаю питання слухача: «Гончарук, ти забув, як вони хотіли тебе викрасти, щоб продати? Забув, що писав у своїй книзі «Афганістан, прости?» Відповідаю: не забув. Афганці боролись як могли з окупантами. Моджахеди боролись за звільнення своєї країни. А я перебував на боці окупантів. Але я знаю і інших афганців. Це ті, що попередили про замах на мене не тільки з боку моджахедів, але і з боку шураві, що планували моє вбивство за дружбу з афганцями. І в першому, і в другому випадку попереджувала мене служба афганської контррозвідки «Хад» через мого друга — афганця ректора Кабульського університету Тахіра Еноятя, який і донині підтримує чудові зв'язки зі мною, знаходячись у Федеративній Республіці Німеччина. Шураві поводили себе в Афганістані, як слон у посудній лавці. Та, здається, Москва не може себе поводити інакше з іншими народами.

А можливо, мені сумно, що поновились згадки про мої зусилля реформувати КПРС, яку, як з'ясувалось, краще ліквідувати, ніж демократизувати.

Отож, перерахував фактори сумної хмари, що навідалась в груді. Знав, що сум, депресія відбирають душевні і фізичні сили. І запитав себе: «Невже не залишилось у пам'яті місця для добрих згадок». Як же?

Залишилось. Ось вони. Передусім добрим були успіхи сина Тараса. Він відмінно закінчив середню школу № 56, що на Черняхівського. Влітку відвідував репетитора з мови та літератури і задумав поступати на історичний факультет Одеського державного університету імені І. І. Мечникова. Тяга до історії була у нього надзвичайна. Пам'ятаючи про свої конфлікти з університетською елітою, у мене сформувався опасання про можливі рецидиви злих згадок з боку деяких діячів. Богатського не було серед живих, але залишилися інші. Сумніви, що все частіше поселялись і в свідомості, і в грудях, врешті-решт перемогли, і я вирішив відвідати керівництво університету. Розпочав з візиту до ректора Віктора Васильовича

Сердюка. Я знав його ще з свого перебування в ОДУ. Він був чи то деканом фізичного факультету, чи то головою предметної комісії у сезон моєї роботи в приймальній комісії університету. По телефону через секретаря у приймальній я запросився до нього. Він негайно призначив мені годину уже на наступний день. Захожу. Він піднімається з-за столу, йде мені назустріч, подає руку, пропонує присісти і розпочав з того, що він знає про мої наукові успіхи, в яких він не сумнівався, бо спостерігав за мною ще з кінця 60-х років. Потім каже:

— Григорію Івановичу, я навіть знаю чого ви прийшли. Підстрахувати синочка. Він збирається вступити на який факультет? Мабуть, по стопах батька?

Я позитивно кивнув головою. Віктор Васильович продовжив:

— Можете бути спокійним, якщо це вам удасться. Я зроблю все, щоб ніякого суб'єктивізму не трапилось. Колись ви самовіддано працювали, щоб приймальна комісія університету функціонувала добротно, а тепер черга інших прослідкувати за складанням іспитів вашого сина. Одне, що я прошу, зайдіть до секретаря парткому, проявіть до нього пошану і поставте його до відома про свої проблеми.

Віктор Васильович знову вийшов з-за столу, подав мені руку, чомусь поправив окуляри і ще раз попросив зайве не турбуватися.

А тепер, шановний читачу, скажи відверто: хіба можна після такого прийому не проникнутися глибокою повагою до Сердюка? Не можна. За моїми подальшими даними, він після Юрженка був чи не найкращий ректор ОДУ.

Потім зайшов до секретаря парткому. До неприємностей знайомий кабінет. За столом секретаря мій давнішній більш ніж знайомий Іван Іванович Кондратюк. Рукостискання. Обійми. Взаємні схожі питання: «Як жив? А ти як живеш? Як працюється в цьому кабінеті?» Розповів йому про свої турботи. Про наші стосунки йдеться в першій книзі мемуарів. Він сказав, що я правильно зробив, що першим зайшов до ректора. Мовляв, він людина надзвичайно порядна і варта того, що б його сприймати як першу особу в університеті.

— А Калустяна не бійтесь. Ми його тримаємо на посаді голови профкому тому, що він просить про це зі сльозами на очах.

Мені залишилось, читачу, повідомити, що вступні іспити у Тараса з історії приймали доценти Наталія Іванівна Калужко та Ірена

Світозарівна Гребцова. А під час написання твору екзаменатор доцент Валентина Павлівна Саєнко зробила йому зауваження, що він більше уваги приділяє перевірці творів сусідів по аудиторії, ніж своїй праці. Вірю екзаменатору. То схоже на євангелівський канон: все, що у нього є, віддати комусь, аби тому краще жилося. Після другого курсу сина призвали в армію. Мої знайомі обурювались тим, що я не домігся його звільнення від воєнних обов'язків, як роблять чимало батьків за допомогою медицини. Мені уявляється, що кожен юнак мусить бути військовим. Той, хто служив в армії, вигідно відрізняється від інших поведінкою, чіткістю мислення, мораллю.

Залишилось сказати, що Тарас закінчив університет з червоним дипломом і йому було запропоновано вступати до аспірантури.

Чим більше думаєш про описані роки, тим більше знаходиш там приємних явищ. Радував нас з дружиною, дідусів і бабусь Толик. Він помітно відрізнявся від свого братика. Якщо старший був жадібний до знання, знателюбний, допитливий, «чемучка-почемучка», то молодший — впевнений у своїх знаннях, у своїй безпомилковості. Тільки й чути було: це повинно бути так, а те мусить ставитись так. Різні були у них захоплення. Тарас захоплювався кінофільмами. Під час демонстрації скакав по підлозі, неначе м'ячик. А коли я запитав його, хто з тих героїв, що є на екрані, йому більше всього подобається, він відповів:

— Ніхто.

— А чому ж ти так скачеш від радості?

— Я серед них сам по собі. У мене власна гра.

У студентські роки він захоплювався самостійним пошуком історичних істин. Здається, уже на третьому курсі в обласній газеті був опублікований його матеріал.

Толіку виповнилось три роки, як у нього прокинувся інтерес до музики. А було це так. Вранці я вів його до дитячого садочку. Вмить почув знайому мелодію. Спочатку мені подумалось, що вона доноситься з відкритого вікна якоїсь квартири. Прислухався. Ба! Та це ж моя дитина виводить мелодію пісні «Что тебе снится, крейсер Аврора...», яку він почув вчора з телевізора. Я від несподіванки зупинився. Перед очима вивіска «Музична студія». Ми туди. Там зустрічає нас вчителька Наталія Антонівна. Вона посадила Толіка і попросила його спочатку послухати, а потім повторити оплески в долоні за таким ритмом: 1—3—2, пауза, 2—4—3. Він сидить мовчки.

Його запитує:

— У чому справа?

— Я не встигаю рахувати за вами.

Вона розсміялася. Посадила його спиною до себе і проплескала ще раз. Толик бездоганно повторив. Забігаючи наперед, скажу, що син закінчив музикальну студію, грав на електороргані в юнацькому оркестрі, пізніше створив свій гурт, їздили з гастролями до Львова, Миколаєва, Херсона та інших обласних центрів. А як тільки захопився наукою, інтерес до музики зник і з'явився тільки тоді, коли його донечки почали цікавитись музикою, як колись їх батько.

Тож чи слід важко сумувати? Це надто «нездорово» і некорисно. Краще взяти себе в руки і виконати обіцянку читачам: написати книгу про талановитого ректора, відомого вченого і прекрасного педагога Костянтина Івановича Заблонського. Він важко працював і був очорнений залітними авантюристами, пройдисвітами і комуністичною пресою. Його ім'я незаслужено таврувалося.

А чи відповів автор на питання, що у назві книги, залишаю на розсуд читача.

Науково-популярне видання

ГОНЧАРУК Григорій Іванович

МЕМУАРИ ПРОФЕСОРА

Книга четверта

ВИПРОБОВУВАННЯ ПОСАДОЮ

Надруковано в авторській редакції

Завідувачка редакції *Т. М. Забанова*
Дизайнер обкладинки *О. А. Кунтарас*

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 8,84.
Тираж 100 прим. Зам. № 435 (208).

Видавництво і друкарня «Астропринт»
65091, м. Одеса, вул. Разумовська, 21
Тел.: (0482) 37-07-95, 37-14-25, 33-07-17, (048) 7-855-855

www.astroprint.ua

www.stranichka.in.ua

e-mail: astro_print@ukr.net

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1373 від 28.05.2003 р.